IVAILO PETROV
Înainte de a mă naște
și după aceea

IVAILO PETROV

Înainte de a mă naşte şi după aceea

În româneşte
de MIHAIL MAGIARI

EDITURA ALBATROS

Despre Ivailo Petrov

Am fost invitat de Editură [1] să scriu cîteva cuvinte despre Ivailo Petrov pe primele pagini ale cărții apărute cu prilejul împlinirii vîrstei de jumătate de veac. Despre el trebuie vorbit cu măsură, pentru că nu-i plac limbuții. Viața lui se desfășoară cu chibzuință, asemenea prozei sale cumpătate; cînd îi citesc lucrările, am senzația că observ un om care se ospătează cu pîine și cu brînză, fiind atent să nu împrăștie fărîmiturile. Este interiorizat, poate mai mult decît trebuie, de aceea între prieteni și cunoscuți trece drept o fire închisă și tăcută. În lumea lui lăuntrică abia de puteți arunca o privire prin îngusta deschizătură a ochilor săi, pe cînd, în tot acest timp, el vă vede

[1] Editura „Bălgarski pisatel".

în întregime. Cunoaște multă lume, dar are puțini prieteni, fiindcă niciodată n-a făcut eforturi de a le veni în întîmpinare.

Nu are autori preferați. În anii tinereții a făcut ucenicie pe latifundiile literare ale lui Iordan Iovkov și Elin Pelin, fapt pe care cititorul îl poate descoperi în prima lui carte de povestiri, dar mai tîrziu a părăsit acele domenii pentru a ara propriul său ogor, a-l semăna cu ce poate și a-l cultiva. Deși, în viața socială, scriitorului îi place să stea în umbră, operele sale sînt lipsite de modestie, ele atrăgîndu-ne printr-o diversitate de culori, punctate cu autentice și nostime întîmplări ale vieții. Întotdeauna, Ivailo Petrov a căutat formele simple pentru explicarea fenomenelor ; complicațiile intenționate nu-i plac și fabulează cu zgîrcenie. Chiar și acum împarte oamenii în buni și răi, în înțelepți și proști. Vorba lui preferată este că un prost bătrîn a fost în tinerețe un prost tînăr. Nu este un om sociabil, preferînd liniștea singurătății. Este încăpățînat ca un copil și tot atît de încrezător. Nu este mo-

dest, pentru că, în concepția lui, modestia constituie o calitate intermediară, dar are o răbdare fără limită. Personal sînt surprins că a fost în stare să lucreze timp de cincisprezece ani ca redactor la editura „Bălgarski pisatel“, fără să fie vreodată sancționat ori promovat. Niciodată nu și-a făcut loc cu coatele ca să iasă în față, dar nici n-a permis să fie dat la o parte.

Critica literară l-a luat în seamă totdeauna, însă atitudinea ei față de proza lui este lipsită de emoționalitate, impasibilă, asemenea jocului firesc al degetelor unei dactilografe pe claviatura mașinii de scris sau indiferenței unui meteorolog de serviciu care ne comunică starea vremii. În raporturile și în disputele sale cu oamenii, Ivailo Petrov nu pune pasiune, nici nu încearcă să-și impună părerea, găsind că este suficient să-i informeze pe ceilalți despre opiniile sale. Niciodată n-a polemizat, dar nu-mi amintesc ca vreodată să fi acceptat vreo părere străină.

Dacă îl veți cunoaște mai îndeaproape, veți observa că murmură incontinuu, întreținînd un nesfîrșit dialog cu el însuși, cu lumea.

Este dificil de redat lumea interioară a omului ; el se mișcă prin impulsurile tristeții și scepticismului, ale optimismului și enigmaticului, și, dacă se impune să prindem în mișcare universul sufletesc al lui Ivailo Petrov, cred că trebuie să-l comparăm cu un bîtlan mare, cenușiu, ce stă nemișcat în mijlocul torentului. Bîtlanul pare străin de lumea înconjurătoare, însă ochiul lui treaz și calm observă peștele jucînd în torent, îl așteaptă să se apropie și îl prinde dintr-o singură mișcare, după care iarăși se retrage în imobilitatea lui. Scriitorii se împart în două categorii : o categorie o formează cei care circulă neîntrerupt ca să fie remarcați de lume, cealaltă — oameni care stau imobili ca să poată observa lumea în mișcare. Ivailo Petrov face parte din această ultimă categorie. El se însuflețește, devine mobil și sprinten și apare în față numai

cînd îl intrigă un anumit fenomen ; este pretenţios fără limită în alegerea evenimentului în stare să lase un semn durabil în conştiinţa sa şi asupra căruia să atragă mai tîrziu atenţia cititorului.

Îl interesează nu numai viaţa de la noi, ci şi viaţa din alte ţări. A călătorit, dar străinătatea i-a lăsat puţine impresii. Proza lui a voiajat mai mult decît dînsul, ajungînd pînă în Japonia. La cei cincizeci de ani ai săi a publicat puţine cărţi, dar, din fericire, toate sînt vii, el fiind unul dintre puţinii scriitori contemporani care va supravieţui prin operele sale. Cîţi s-ar putea lăuda cu asta ?... Proza lui Ivailo Petrov ar face cinste oricărei ţări europene şi orice ţară din Europa s-ar mîndri cu talentul său ; noi însă avem o calitate — nu-mi dau seama dacă este bine sau nu — să ne mîndrim mai mult cu noi înşine, decît cu aproapele nostru.

Nu ştiu dacă la apogeul vieţii sale un scriitor poate fi fericit. Pe umerii lui Ivailo Petrov apasă multă pulbere redacţională, în viaţa sa particulară soarta nu l-a alintat

niciodată, dar el se poate considera fericit, pentru că operele lui sînt citite și trec din mînă-n mînă. Și nu există nimic mai de preț pentru o carte decît mîna cititorului, fiindcă mîna nu permite niciodată să se depună praful pe scoarțele ei.

IORDAN RADICIKOV

Înainte de a mă naşte
şi după aceea

Înainte de a mă naşte...

1.

Tatăl meu, ca mulţi din neamul nostru, nu era dintre cei mintoşi, însă cea dintîi nerozie mai de seamă o săvîrşi abia la şaisprezece ani şi două luni. Pentru a-i salva onoarea, de a cărei moştenire aveam să mă bucur mai tîrziu, trebuie să clarific că în treaba asta o parte de vină o au şi bunicul cu bunica. Într-o dimineaţă, bătrîna intră după tata în grajd, cînd el, tocmai isprăvind de dat nutreţ la vite, se căznea să desprindă o muscă de sub coada iepii. Lipăi desculţă printr-o grămadă de bălegar, rupse apoi un pai din coş şi începu să se scobească în dinţi. Dîrdîia de frig, în pieptarul ei de bumbac fără mîneci, şi, uitîndu-se la tata cu ochi linguşitori, sughiţă după ciorba de ceapă abia mîncată. El ori n-o observase, ori nu voia să-i dea atenţie. Atunci bunica zise :

— Petre, în iarna asta te-nsurăm !

Tata puse țesala în cui și ieși în curte. Se rușină într-atît de vorbele mamei sale, încît nu se mai întoarse acasă decît foarte tîrziu, după miezul nopții.

Bunicul și bunica nu ținură cont în socotelile lor de rușinea sa în legătură cu viitoarea însurătoare, fiind hotărîți să se rostuiască cu încă două brațe de muncă.

Rămăsese doar să se decidă la care poartă din sat să bată.

Bătrîna, ca orice femeie, avea o părere foarte bună despre sine și familia ei, însă bunicul era un adevărat realist. Fără să se înșele cu iluzii deșarte, el zise că nora trebuia căutată în vreunul din satele vecine. Bunica dădu dovadă de un uimitor amor propriu. „Cum așa, să dăm vrabia din mînă pe cioara de pe gard ? Fetele de la noi or să vină ciopor în fața porții noastre !“ Toată luna cutreieră satul, vizitînd sute de familii, însă investigațiile sale rămaseră fără succes. În cele din urmă, istovită de atîta umblet, raportă bunicului că nu-și găsise noră pe plac, fără să-i treacă prin minte că oamenii n-aveau o părere deosebit de bună despre respectabila noastră familie. Pînă la urmă, afacerea ajunse tot pe mîinile lui Gocio Patlageana.

Omul acesta a trăit extrem de mult, iar sfîrșitul i-a fost hazliu și cumplit. A căzut într-o fîntînă părăsită, în afara satului și nimeni nu știe cît timp l-o fi chinuit foamea, dar și speranța că va fi scăpat de niscaiva drumeți. L-a pedepsit cerul pentru necazurile pricinuite sutelor de bărbați și femei, aranjîndu-le logodne și nunți, fie din proprie inițiativă, fie la rugămintea acestora. Nu voi ascunde că, auzind despre moartea lui, am încercat un puternic sentiment de bucurie răutăcioasă. Pînă și astăzi cred că acest individ este primul vinovat pentru apariția mea pe lume. Dacă nu s-ar fi angajat să-l însoare pe tata, potrivit instinctului său drăcesc de a găsi o nevastă pentru fiecare, acesta n-ar fi dus niciodată la capăt o asemenea treabă. Pe vremea aceea, tata abia începuse a merge pe la șezători, dar numai ca „scutier“ al unor flăcăi mai vîrstnici, trecuți prin ciur și dîrmon. Avea o bîtă mare de stejar cu care punea cîinii pe fugă ; respingînd atacurile lor înverșunate, intra ultimul în case. Și în timp ce ceilalți flăcăi se așezau lîngă mîndrele lor cuprinzîndu-le pe după talie, tata smiorcăia prin vreun colț, curățind varul de pe pereți, și nu îndrăznea să se uite în lături, ca nu cumva să fie nevoie să răspundă, în cazul cînd cineva i-ar

fi pus vreo întrebare. Așa că, pînă în clipa în care bunica și bunicul hotărîseră să-l însoare, el se pricepea doar să întărîte cîinii satului, să-și lege singur poturii și să-și șteargă nasul cu mîneca minteanului. Însă, după cum spune un dicton latinesc, destinul îi conduce pe cei ce vor și-i tîrăște pe cei care nu vor. Bunica și bunicul îl invitară acasă pe Gocio Patlageana și n-avură nevoie să-i explice pentru ce îi acordaseră această atenție. Chiar după primul pahar, Gocio declară foarte categoric :

— Am pentru voi o fată în Moghilarovo. Ea vă va fi noră, fără doar și poate !

Bunica și bunicul vrînd să afle cîte ceva despre viitoarea lor noră și despre familia ei, Patlageana nu se scumpi cu laudele, iar bunicul, deși un realist incorijibil și un sceptic totodată, mai scoase din pivniță încă o butelcuță cu vin.

Ca să fie mai convingător, Patlageana nu spuse că aceia erau rude îndepărtate cu el și că, în timpul peregrinărilor sale prin sate în vederea mijlocirilor de logodne, înnoptase deseori la ei. Mai mult chiar, propuse să meargă împreună cu viitorul ginere a doua zi la Moghilarovo și să se abată „în trecere“ pe la viitorii cuscri. Îi vor lua prin surprindere și în acest fel tata va putea ve-

dea cu ochii lui dacă era măturat prin casă. Această fină șiretenie tare îi mai plăcu bunicului. După el, tactica surprinderii era deopotrivă de utilă atît în bătălii, cît și în alegerea nurorilor.

În ziua următoare, pe la asfințit, Patlageana împreună cu tata încălecară pe două iepe și porniră spre Moghilarovo. De dimineață se așternuse o zăpadă groasă și iepele abia treceau printre nămeții vînturați.

Patlageana era cherchelit de-a binelea, fluiera și îi descria tatălui meu cu amănunte fine deliciile viitoarei lui căsătorii. Tata se smiorcăia, pătruns de vîntul tăios, și asculta cîntatul cocoșilor prevestind schimbarea vremii. Aceste țipete răgușite, din pricina gerului, îl emoționau atît de tare, încît nu era în stare nici să-și șteargă lacrimile. Dacă ar fi fost mai inteligent, ar fi declarat cu siguranță că se simțea ca un condamnat la moarte, condus spre locul osîndei ; el însă știa doar o sută de cuvinte de care se servea în cazuri extreme, iar acum îi era imposibil să-și exprime trăirile atît de complicate. În orice caz, cînd se apropiară de Moghilarovo, întoarse de două ori iapa, ca s-o ia înapoi, galop. Dar Patlageana se arătă neîndurător, apucînd dobitocul de dîrlogi și tîrîndu-l după el.

Ajunseră pe la ceasurile nouă, pe cînd cei din Moghilarovo dormeau un somn adînc. Patlageana găsi fără greș casa mamei mele, descălecă și deschise poarta. Doi dulăi flocoși, mari cît niște măgari, săriră dinspre staulul vitelor și, cu o nedisimulată dușmănie, se aruncară asupra lor. Unul dintre ei își înfipse colții în mantaua de ploaie a tatălui meu, sfîșiindu-i poalele. Patlageana smulse un par din gard și-l izgoni. În zarva încăierării se stîrniră și cîinii vecinilor.

Moș Gheorghi, bunicul dinspre mamă, se trezi și se sculă din pat. Se uită prin ferestruică și zări în zăpada albă doi inși cu doi cai. Își aruncă pe umeri o haină oarecare și ieși să alunge cîinii. Baba Mitrina aprinse lampa, și abia izbuti să mai strîngă unaalta de prin odaie, că oaspeții și tropăiră pe prispă. Patlageana intră ca la el acasă, își atîrnă mantaua de ploaie după ușă și zise :

— Ne-am gîndit să ne abatem pe la voi să ne mai încălzim.

Se așezară lîngă vatră, iar moș Gheorghi scoase o pungă de basma plină cu tutun tocat și-o oferi lui Patlageana. Amîndoi linseră hîrtia tare de băcănie, își răsuciră țigările și, cînd începură să fumeze, gazda aruncă o privire scurtă femeii. Cu toată sărăcia lui,

se ținea fudul și, nefiind dintre cei vorbăreți, socotea că nevasta și copiii trebuiau să-l înțeleagă dintr-o privire. Și ei îi ghiceau gîndurile. Baba Mitrina luă o strachină mare și coborî în pivnița de sub hambar. În timpul ăsta, ușa laterală scîrțîi și în odaie intră mama. Ea auzise că aveau oaspeți, dar, ca să se înfățișeze înaintea lor, trebuise să se îmbrace, să se pieptene, să-și împletească părul. Avea datoria ca, oricînd veneau musafiri, să-i salute, să-i servească cu ce dăduse dumnezeu, să le toarne vin și, dacă tatăl său făcea vreun semn din ochi, să iasă, ori să rămînă pînă la sfîrșit. Înaintă pînă în fața lui Patlageana, îi întinse vîrfurile degetelor și apoi se întoarse către tatăl meu. Lui îi trecu prin minte că aceasta trebuia să fie fata pe care venise s-o „vadă" și își înclină capul, de parcă ar fi fost supărat. Reuși „să vadă" numai un năsturel de sidef, ce strălucea pe rochia ei.

Patlageana luă strachina, sorbi cîteva înghițituri adînci și sughiță satisfăcut.

— Hai noroc, să fiți sănătoși și să dea dumnezeu să vă măritați fata cît mai degrabă !

De sub căciula mițoasă a tatei, îndesată pînă la sprîncene, începu să-i curgă nădușeala șiroaie. Se speriase că Patlageana, în-

sufleţit de primele înghiţituri de vin, nu va păstra secretul. Însă acesta nu era lipsit de tact în astfel de împrejurări, iar cînd moş Gheorghi îl întrebă în cele din urmă de unde veneau pe o vreme ca asta, îşi apucă strîns nasul, îl suflă zdravăn şi apoi vorbi cu subînţeles :

— Uite aşa, umblăm şi noi după o treabă, dar să vedem cum o scoatem la capăt !

— După o treabă ziceţi că mergeţi, spuse moş Gheorghi, după ce îşi răsuci încă o ţigară.

— Un mic negoţ, cuscre Gheorghi, un mic negoţ ! declară Patlageana, fără să clipească. Am făcut tovărăşie cu băiatul ăsta. Nu te uita la el că-i aşa, altminteri e şlefuit cît doi, şi apoi în buzunarul lui taică-său nu se fugăresc purecii. Marin Denev din Vălci-Dol [1], dacă-l ştii ; cumpărăm oi pentru dînsul.

Aceia care nu-l cunoşteau pe Patlageana, puteau crede că el şi taică-meu aveau întreaga ţară în chimir ; moş Gheorghi însă îl ştia bine şi nu se încredea în cuvîntul lui. Îi întindea strachina, clătina din cap şi tuşea. Micul neguţător, care nu ştia cît fac trei ori patru, nu-şi dezlipea ochii de la opin-

---

[1] Valea lupilor.

cile sale din piele de capră, de frică să nu întîlnească ochii mamei mele, în timp ce dînsa se dusese de mult să se culce. Focul descoperit din vatră îl pîrjolea, dar el ședea așa cum îl așezaseră, nu îndrăznea să-și mute căciula pe spate, iar frigul adunat pe drum i se scurgea prin nas ca printr-un uluc de jgheab. Nici purecii din suman nu stăteau cuminți. Tulburați serios de căldura vetrei, căutau o ieșire să se salveze și săreau în panică de sub guler.

Către miezul nopții, Patlageana începu să cînte, cîntul îl înduioșă și o dădu pe plîns. Îl imită și baba Mitrina din solidaritate, deși moș Gheorghi îi făcea semn din ochi să nu se dedea la sentimentalisme inutile. După miezul nopții, musafirii încălecară pe iepele lor și o apucară către sat. Și așa, tata nu putu s-o „vadă“ pe viitoarea sa soție, dar transferă destui pureci de-ai noștri în Moghilarovo.

2.

Și moș Gheorghi dispunea de rețeaua sa de informatori.

După vreo zece zile, sosi la noi o țărancă dintr-alt sat, stabilindu-se la niște rubedenii. Aceasta avea instrucțiuni precise să se

introducă cu orice preț în casa tatălui meu și să vadă totul cu ochii ei. Informațiile despre neamul nostru nu erau prea plăcute, dar ea era o peţitoare profesionistă și trebuia să-și ducă misiunea pînă la capăt ca să primească răsplata făgăduită.

Dacă femeia aceasta ar fi izbutit s-o viziteze pe bunica pe neașteptate, după cum voia, tratativele cu Moghilarovo s-ar fi întrerupt odată pentru totdeauna, fiindcă peţitoarea n-ar fi putut închide ochii la ceea ce ar fi văzut. Patlageana, însă, salvă din nou situația. El îi cunoștea pe „colegii“ săi din toată regiunea și experiența îi spunea că în cel mai scurt timp trebuia să se aștepte la un trimis din Moghilarovo. Era în permanentă stare de alarmă și adulmeca prin sat în toate direcțiile, așa că peţitoarea din Moghilarovo, cu toată șiretenia ei, nici nu bănuia ce capcană îi pregăteau „contra-informațiile“ noastre.

Dis-de-dimineață Gocio Patlageana veni în fugă la bunici și strigă din ușă :

— Cuscre Ivane, tușă Nedo, cei de la Moghilarovo au trimis-o pe Karacaceanca. Deschideți-vă bine ochii și prefăceţi-vă că nu știți nimic !

Prudența cerea ca el să dispară degrabă, fără să mai primească tratația obișnuită.

Bunicul și bunica se tulburară, dar îngrijorarea era amestecată cu bucurie. Cei din Moghilarovo dădeau un semn că erau gata să ducă tratative, dacă ar fi primit vești bune de la trimisa lor.

Primul lucru pe care trebuiau să-l facă era, firește, să curăţe toată casa. Bunicul și cu tatăl meu se apucară să dea zăpada din bătătură, iar bunica să mături. Dînsa știa că însurătoarea n-o să fie o treabă ușoară și totuși acum fusese luată pe nepregătite. Cei trei copii mai mici, pe care-i mobilizase ca ajutoare, aruncară la gunoi șapte căldări cu murdărie. După ce unse podeaua cu bălegar și mai bătu oleacă rogojinile, turnă în albie apă caldă și-l chemă pe bunicul, să-l spele pe cap. Acesta se spăla pe cap din an în paște, înainte de a se duce la biserică, dar acum era silit de împrejurări excepționale să cadă în patru labe în fața albiei. Bunica îi frecă țeasta pleșuvă cu un săpun mare și tare ca o cărămidă, îl limpezi cu două căni mici cu apă și-l șterse. Cînd îl privi după puțin timp, abia îl recunoscu. Fața bunicului se transformase într-atît, încît dacă ar fi îmbrăcat o cămașă albă cu o cravată, ar fi putut trece drept un secretar-perceptor, sau chiar vreun administrator de plasă.

Ba cu rugăminți, ba cu amenințări, fiindcă se temeau de apă ca de moarte, fură convinși să treacă pe la albie și cei trei mucoși. Îndată ce șuvițele de păr li se mai uscară, bunica îi alungă în maidan, fiecare cu cîte o bucată de pîine în mînă, ca să nu lipăie prin odaia curată. Tata nu găsi atîta curaj încît să se scufunde în apă. Se temea să nu se înece tocmai acum, înainte de evenimentul cel mai de seamă din viața lui, și se ascunse undeva, prin curte. Pentru el fu suficient să-și frece mîinile cu zăpadă și să și le șteargă cu mînecile sumanului. Pe scurt, vizita pețitoarei provocă o adevărată revoluție în higiena familiei noastre.

Acum bunicului îi stătea în față o mare încercare, neînsemnată totuși în comparație cu spălatul pe cap — să taie o găină. Urmări o oră întreagă aceste păsări neroade, momindu-le cu boabe de porumb, și-n cele din urmă le atrase în grajd. Închise ușa și începu să le prindă pe întuneric. Apucă una, o pipăi, i se păru prea grasă și-i dădu drumul afară. Prinse o a doua, a treia, a patra... În cele din urmă, o înhăță de sub iesle pe ultima. Din păcate, se nimeri să fie cea mai grasă. Neavînd încotro, o scoase în curte cu inima strînsă, clipi din ochi și-i tăie capul. Găina se zvîrcoli de cîteva ori, însîngeră zăpada

și-și dete duhul. Bunicul strîngea în palmă capul ei, cald încă, și se gîndea că niciodată n-o să-și ierte luxul acesta.

În vremea asta, bunica, plină de făină și mînjită pînă la coate de aluat, pregătea o plăcintă. Încă o risipă pe care bunicul o suportă cu uriașe eforturi. Însă Karacaceanca, această țigancă neagră, după cum o porecli bunicul mai tîrziu, trebuia să vadă cu propriii ochi că meniul zilnic în casa noastră se compunea dintr-o tocană obișnuită de găină și o excelentă plăcintă, darămite în zilele de sărbătoare ! Bunăstarea materială a fost întotdeauna un mijloc de propagandă mai convingător decît vorbele, și bunica știa încă de pe atunci acest lucru. Pe lîngă asta, după cum vom vedea mai tîrziu, ea era adepta concepției idealiste despre lume, credea în Dumnezeu și mergea în fiecare duminică la biserică, fără să se spele pe cap, spre deosebire de bunicul, care se ducea numai la Paști, dar își spăla țeasta.

În cele din urmă, către prînz, sosi și musafira. Se înarmase în zadar cu un toiag greu de corn, fiindcă bunica legase de mult cîinii și o pîndea prin păienjenișul ferăstruicii din grajd. Ba chiar, de cum trecu pe poartă, bunicul, aflat ca din întîmplare în curte, îi ieși în întîmpinare și o conduse în casă. Fe-

meia semăna într-adevăr a Karacaceancă: neagră ca tăciunele, slabă, supraîncărcată cu fuste și șorțuri pestriţe. Pentru bătrîni era o adevărată satisfacție să audă pricina vizitei sale. Cică aflase de la niște oameni că bunica l-ar fi lecuit singură pe feciorul ei de friguri. Și dînsa avea pe cineva bolnav de friguri, așa că venise să ceară leacul. „Se zbuciumă copilul și are să orbească de fierbințeală.“

În timp ce se văicărea, Karacaceanca se uita în toate părţile, însă ochii ei negri, vii și exigenți nu izbutiră să vadă ceva ce ar fi putut jigni gustul ei estetic. Bunicul părea un cărturar travestit în haine noi, țărănești, părul bunicii lucea ca pana corbului, iar odaia cu tavanul coșcovit și pereții strîmbi strălucea de ordine și curăţenie. Iar în aer plutea mirosul de două ori mai îmbietor al plăcintei frămîntate și coapte și al tocanei de găină.

Bunica povesti pe-ndelete cum vindecase copilul de friguri, cum îl scăldase în foi de nuc fierte și cum aceste frunze parcă i-ar fi luat boala cu mîna. Înșira amănunte inutile ca să se bucure mai îndelung de superioritatea ei asupra Karacaceancăi, care continua să joace rolul unui spion bine camu-

flat, fără a bănui că mișcările ei erau descifrate.

Cînd veni ora prînzului, peţitoarea se ridică să plece. Bunicul și bunica vedeau bine că ea simula această dorință, și totuși o rugară mult și înverșunat să onoreze cu prezența ei modesta lor masă. Karacaceanca se așeză din nou, însă acum declară că nu-i era foame. Astfel, oamenii din părțile noastre își arătau modestia și educația. Dacă nimereai la prînz sau la cină, trebuia să susții că nu ești flămînd defel, apoi ceva mai tîrziu să iei o îmbucătură „de hatîrul lor", pentru ca în cele din urmă să înfuleci pe săturate.

Karacaceanca se-nfruptă într-atît, încît bunicului îi căzu tare greu. Văzînd-o cum își afundă degetele negre în tocană, bătrînul se gîndea că femeia avea stomacul găurit și alimentele se scurgeau undeva, pe sub fustele ei pestrițe. Iar cînd peţitoarea se apucă să înfulece plăcinte, cu o totală nerușinare, și să soarbă dintr-o suflare străchini întregi de vin, bunicul își blestemă pentru totdeauna generozitatea și își pierdu buna dispoziție.

I se părea că femeia asta nu va răscumpăra pagubele pricinuite, chiar dacă-i va aduce în casă o noră de aur.

Cei trei mucoși smiorcăiau de mult afară, lîngă ușă, stîrniți de mirosul plăcintei și al tocanei, dar ceva mai tîrziu, trebuiră să se mulțumească cu o ciorbă de varză, presărată cu piper negru. Karacaceanca le răpise o mare bucurie și mulți ani își amintiră cu dușmănie de dînsa : „Aia, negricioasa, care a mîncat plăcinta și găina".

La sfîrșit, însă, petitoarea cîștigă bunăvoința gazdelor într-un chip atît de strălucit, încît uitară și de plăcintă, și de tocana de găină, și de vin. După ce i se urcă băutura la cap, nesocotind regulile severe ale diplomației, declară că este de la Moghilarovo și că venise nu să cerceteze, ci să ceară de-a dreptul consimțămîntul lor pentru logodnă. Acum bunicul și bunica aveau ocazia să se mai umfle în pene și să manifeste o anumită superioritate. „Nu cunoaștem oamenii și chiar dacă i-am ști, o treabă ca asta nu se face cu una, cu două !" După ce-și confirmară în acest mod prestigiul, dădură la rîndul lor cărțile pe față, consimțind.

Pe-nserate, Karacaceanca plecă cu stomacul îngreunat și cu șorțul plin de cadouri, ducînd viitorilor cuscri urări de multă sănătate și cele mai plăcute vești.

3.

După un timp, relațiile cu Moghilarovo se strînseseră, astfel încît o întîlnire directă între tata și mama era inevitabilă. Conform etichetei de pe atunci, viitorii soți trebuiau să se întîlnească măcar o dată înainte de nuntă și să se placă, fără doar și poate, întrucît căsătoria lor era hotărîtă în prealabil de părinți. Aceasta constituia o înlesnire din partea bătrînilor, deoarece, în caz contrariu, exista primejdia ca tinerii să nu se cunoască decît în ziua ceremoniei, spre deosebire de unii din ziua de astăzi care se cunosc prea bine înaintea căsătoriei, dar după aceasta preferă să nu mai știe unul de altul. Pe vremurile acelea oamenii erau simpli și nu aveau cunoștință de așa-zisele căsătorii de probă.

Recomandările despre tata, pe care Gocio Patlageana le dăduse, obligau tot neamul nostru. El trebuia să se prezinte la Moghilarovo drept negustător de vite. După cum am mai spus, pe timpurile acelea oamenii erau simpli și fără carte, dar, la fel ca și noi, credeau că modul de viață determină conștiința și preferau să-și mărite fetele cu mici negustători, sau să-și însoare băieții cu

fete mai bogate. Altminteri dragostea, ca și astăzi, era dragoste adevărată.

Oricum ar fi fost, bunicul împrumută căciula de astrahan de la nenea Mito — căciula asta însurase mulți sărăntoci din mahalaua noastră — iar de la nenea Kostadin, cojocul. Acesta era nou, într-adevăr, însă nici nenea Kostadin nu era de ieri. După lungi parlamentări, dădu cojocul, „încă neîmbrăcat", dar bunicul se obligă să-și trimită feciorul și nora să-i secere patru zile, în vara următoare.

Tata își puse căciula, îmbrăcă cojocul și, cu ajutorul bunicului, încălecă iepșoara. De la o vreme înțelesese că apropiata însurătoare nu mai era o glumă și, ca să se simtă bărbat adevărat, tot timpul drumului pînă la Moghilarovo încercă să se gîndească la mama. Dar, oricît se chinuia să și-o amintească, îi apărea înaintea ochilor numai un nasture alb de sidef, pe care-l văzuse în locul ei la prima sa vizită. Din timp în timp, năsturelul alb de sidef se arăta pe coama neagră a iepei, devenea mare cît o farfurie și apoi dispărea. Atunci, tatăl meu gîndea că-l vor însura în curînd cu un nasture și îl vor sili să trăiască împreună cu el. Cuprins în întregime de astfel de gînduri și tulburări afectuoase, nici nu observă cînd

ajunse la Moghilarovo. Găsi casa Karacaceanei și se instală acolo.

Peţitoarea pusese treaba pe roate și întîlnirea dintre tata și mama trebuia să aibă loc la o șezătoare a unor vecini din apropiere. Totul fusese aranjat în taină, dar, totuși, printre tinerii din Moghilarovo se împrăștie zvonul că nu știu cine, de nu știu unde, se va întîlni în seara asta cu Bera Gheorghieva.

Flăcăii din sat nu manifestau vreun interes deosebit față de mama, nici față de situația materială a tatălui său, dar erau geloși de felul lor și nu vedeau cu ochi buni apropiata întîlnire cu un străin de sat, fapt pentru care, după cum vom vedea, organizaseră tatălui meu o asemenea primire, încît să-i demonstreze în mod grăitor că nu recunoșteau principiul coexistenței pașnice dintre două localități cu moravuri și datini diferite. După ai noștri, ăia erau pînă într-atît de orbiţi de patriotismul lor încît, dacă, doamne ferește, ar fi posedat bomba atomică, nu ar fi șovăit să apese pe butonul roșu și să ne șteargă de pe fața pămîntului, laolaltă cu cîinii și purecii.

Fiul Karacaceanei, și el flăcău, trebuia să-l introducă pe tata în societatea mamei, astfel că amîndoi porniră spre șezătoare.

Gazda îi întîmpină foarte afectuos, iar fetele îi urmară exemplul. Erau șapte la număr. Unele ridicaseră furcile, altele împleteau sau brodau, și toate erau așezate în cerc, în jurul unei tinichele cu gaz, deasupra căreia era pusă lampa.

— Ia loc, oaspete ! îl invită gazda pe tata, după care se retrase în colțul ei, de unde îi observa atentă pe tineri, ca nu cumva aceștia să-și permită unele glume nepotrivite.

Mamele de atunci își închipuiau că tinerii, îndată ce se adună la un loc, vor săvîrși fără doar și poate lucruri nepermise și manifestau o neîncredere uimitoare în amorul platonic, ca și cum ar fi înghițit cu scoarțe cu tot diferitele teorii freudiene.

Slavă domnului, vremurile noastre au dezmințit total aceste concepții retrograde cu privire la raporturile dintre tinerii de ambe sexe.

Bineînțeles, tata trebuia să se așeze lîngă mama. În așteptarea lui, dînsa își alesese prevăzătoare un loc strategic, între perete și laviță. Numai că părintele meu nu putu s-o recunoască dintre cele șapte fete. Într-un timp, privirea îi căzu întîmplător asupra unei rochii verzi cu năsturei albi de sidef, iar el, mijind ochii, ca să prindă curaj, alunecă pe neașteptate pe rogojină, lîngă ea.

Deși stătea aproape cu spatele la fata cu rochie verde, fără să deschidă gura, toate se mirară de fapta sa. Ele știau că micul „neguțător“ venise pentru Bera, iar acum, dintr-o dată, se hotărîse să flirteze cu alta. În loc să condamne atitudinea lui ciudată, începură să șușotească între dînsele, zicîndu-și că oamenii cu „situație“ își puteau permite, la urma urmelor, orice.

Din toate acestea reieșea că fetele o invidiau pe mama și nădăjduiau în taină că „neguțătorului“ i-ar putea trece prin cap să-și aleagă pe altcineva dintre ele. Fiul Karacaceanei, care se așezase lîngă mama, ca s-o pregătească pentru întîlnire, ghici încurcătura și-l chemă pe tata lîngă el :

— Petre, vino aici să-ți spun ceva !

Tata se ridică cu ușurință de pe rogojină și se așeză între el și mama. Crezuse că și de data asta scăpase de explicațiile dragostei și fu tare mirat cînd feciorul peținoarei zise :

— Bero, mai schimbă și tu o vorbă cu oaspetele, iar eu voi da o raită pe la celelalte șezători.

Astfel, tata își făcu apariția, în cele din urmă, în fața mamei. Clipa aceea poate fi socotită fatală, nu atît pentru dînsul, cît pentru mine. De acum încolo, evenimentele urmau să se desfășoare în așa fel, încît, pînă

la urmă avea să se ajungă la venirea mea pe lume. Iar eu, din păcate, n-am putut s-o înlătur, întrucît reprezentam încă germenul unei idei nerealizate. Dacă după ani de zile m-aș fi întrebat, pe bună dreptate, de ce a trebuit să se înfăptuiască acea idee, ar fi fost prea tîrziu.

Chiar de cum se așeză lîngă mama, viitorul meu părinte începu să asude, să smiorcăie și să-și șteargă nasul cu mîneca. Această plăcută îndeletnicire pentru vîrsta lui îi luă jumătate de oră, nepermițîndu-i să-i adreseze mamei vreun cuvînt. În ochii ei, tata părea un adevărat mucos cu căciulă de astrahan, fiindcă mama era mai mare decît el cu doi ani ; cu toate astea nici prin gînd nu-i trecu să-i „dea papucii". Era delicată în relațiile cu bărbații, mai ales cu cei mai tineri ca dînsa, și în afară de asta nu făcea parte dintre acele fete care se hrănesc cu iluzii deșarte. — Ea nu numai că nu credea, dar nici măcar nu admitea că tata ar fi un oarecare negustor de vite. — Așa că, în ciuda mîndriei sale înnăscute, trebui să conducă conversația cu viitorul ei soț.

— Ce mai este pe la voi, prin sat ? îl întrebă.

— A, nimic ! răspunse tata. Ce să fie ? Zăpadă.

— Păi și aici a nins destul, continuă mama. Cum ai trecut pînă la noi ?

— Păi, cu iapa ! zise viitorul meu tată și tăcu.

Tema cu iapa se dovedi foarte scurtă. Dacă el ar fi avut o imaginație mai bogată, ar fi putut folosi acest prilej pentru a-i demonstra că zăpada din satul lor era mai frumoasă decît cea din Moghilarovo, datorită efortului deosebit depus în acest scop, ori să-i dea un sfat cum s-ar obține o zăpadă mai bună, sau, cel puțin, să-i propună un schimb de experiență între cele două sate, pentru că zăpada, la urma urmelor, joacă un rol hotărîtor în economia rurală ; în cursul iernii încălzește semănăturile, ca o plapumă groasă, iar primăvara, asigură umiditatea ; numai că, pentru dobîndirea și gospodărirea ei, este necesară o abordare științifică, trebuie să se lucreze după metoda nu știu cui, să se termine un curs de șase luni la reședința județeană, să fie citite diferite broșuri ș.a.m.d. Tata habar n-avea de toate astea, fiindcă 9 Septembrie [1] nu venise încă, iar oamenilor le lipsea o dată istorică, capabilă să le servească drept măsură sigură în toate dome-

[1] 9 Septembrie = ziua eliberării Bulgariei de sub ocupația fascistă.

niile vieții. În plus, el tăcea și din modestie. Se temea să facă vreun compliment viitoarei sale soții, ca nu cumva s-o mîhnească și, în general, nu dorea să spună povești inutile și să se complice în intrigi amoroase, calități pe care eu, de bine de rău, nu le-am moștenit de la dînsul. La vîrsta lui de atunci, făceam o curte asiduă unei colege cu un trup bine desenat și cu un nas nemaipomenit de urît. Ceilalți băieți se-ntreceau în a o încredința că era eleva cea mai deșteaptă și mai cuminte din tot liceul de fete, pe cînd eu mă legasem numai de nasul ei, ca un motan de o bucată de slănină, amuzîndu-mă neîntrerupt de acel amestec dintre un morcov și o barcă, dedicîndu-i chiar șase scrisori-ode, fapt care a făcut-o, în cele din urmă, să mă prefere pe mine celorlalți curtezani.

Uneori, dacă n-aveam cu ce mă distra, cădeam în extaz în fața unui dinte strîmb, susținînd că dințișorii strîmbi conferă femeilor un farmec deosebit și că ei sînt slăbiciunea mea incurabilă.

În general, nu făceam economie de complimente, însă niciodată nu mi-am permis să-i spun unei femei că este mai mult cuminte decît frumoasă. Asemenea jigniri aduse sexului delicat n-au intrat în stilul meu. Numai

că tata nu înțelegea defel aceste trebușoare, iar eu regret pînă azi că în noaptea aceea n-am putut să-i transmit ceva din experiența mea. I-aș fi dovedit foarte ușor, de exemplu, că pentru un adevărat bărbat, femeia este înainte de toate o încîntare, iar după aceea, nu mai știu ce. Însă tatăl meu avea, se pare, o cu totul altă atitudine față de sexul slab, ori poate că n-avea niciuna, dar și mama prea îl respecta cu modestia sa.

Ea se purta, într-adevăr, foarte reţinut, însă nici nu se putea altfel. Ca toate fetele, trăia și dînsa în lumea asta pentru unica ei cinste și aștepta cu nerăbdare ca cineva să i-o răpească, dar în așa fel încît societatea să n-o considere o ușuratică. Pe tot timpul șezătorii, reuși numai o singură dată să scape ghemul cu fir tors și, aplecîndu-se să-l ia, își sprijini destul de apăsat șoldul de cel al tatălui meu, dar el sări într-o parte ca opărit și nici prin cap nu-i trecu că ghemele de lînă, prisnelele, batistele, ori micile genți au fost folosite de femeile din toate timpurile și clasele sociale drept cel mai sigur mijloc de apropiere și de flirt cu bărbații. Nu se gîndi nici că Othello își sugrumase soția pentru că, fără voie, ea lăsase să-i cadă batista. Dimpotrivă, tata fu convins că mama scăpase ghemul cu fuiorul tors din pricina neîndemî-

nării, fapt care îl nemulțumi, adîncindu-l și mai mult în tăcerea sa. Abia la sfîrșitul întîlnirii izbuti să vadă mîna mamei și aceasta îi plăcu. Era destul de mare și puternică, numai bună pentru seceră și sapă, așa că el își spuse în gînd : „Bună !“

Cu acest compliment nerostit începu și se termină declarația de dragoste adresată mamei.

Între timp, la șezătoare se perindau mulți flăcăi. Unii se așezau lîngă fetele lor, alții rămîneau în picioare, ca niște pîndari, și îl observau pe tata cu o gelozie nedisimulată. Mai ales unul dintre ei, mare și păros, cu sprîncene groase, unite la mijloc, îl sfîșia de-a dreptul din ochi. Acest cioban fioros se așezase deseori lîngă mama, fără a avea însă intenții serioase ; nici ei nu-i displăcuse, pentru că zdrahonul era oricum mai îndrăzneț decît tata, numai că nu-i dăduse prin minte s-o ceară de nevastă. Acum ea găsise momentul potrivit să i-o plătească cu vîrf și îndesat și, absolut fără echivoc, îi dădu de înțeles că „negustorașul“ venise dintr-alt sat s-o ia în căsătorie. Țanțoșă în deșertăciunea ei, spuse că unii flăcăi nu se sălbăticeau prin păduri, ci se ocupau cu treburi mai acătării și cîștigau bani gheață. Inteligența ciobanului nu era inepuizabilă, dar,

ca la toți cei din Moghilarovo, amorul lui propriu n-avea margini. Își luă bastonul de fier și ieși.

După o oră, hotărîndu-se să meargă la culcare, tata fu nevoit să încerce pe pielea lui tăria acestui „baston de fier", făcut întocmai după moda de pe atunci — gros cît degetul cel mic, cu o mică măciulie la vîrf și curbat atît încît să poată fi atîrnat puțin mai sus de încheietura mîinii. Această minunată armă servea celor din Moghilarovo drept spadă în acțiunea de apărare a demnității lor personale și de respingere a invaziei străinilor.

Ciobanul aținu calea tatii în uliță, puțin înaintea casei Karacaceanei și îl întrebă în ce scop se infiltrase în satul lor fără autorizație. Părintele meu tăcea, fiindcă nici atunci nu-i era prea limpede încă pentru ce anume venise în Moghilarovo.

Flăcăul luă tăcerea lui drept un fel de mîndrie înverșunată a unui negustor prosper și se decise să-l lecuiască o dată pentru totdeauna de această apucătură neplăcută, proprie indivizilor cu stare socială superioară. Îi arse una cu bastonul și îl doborî la pămînt dintr-o singură lovitură.

— Răspunde ! striga el, croindu-l unde nimerea.

Tata, chiar dac-ar fi vrut să spună ceva, nu reușea pentru că nu-și putea trage sufletul. Se încovriga ca un ghem și se tăvălea prin zăpadă. Socotea drept o mare prostie să se lupte de unul singur cu potrivnicul său pentru o femeie, așa cum procedaseră înaintea lui mulți bărbați renumiți, însă naivi. Prefera să moară cu o filozofică resemnare, decît să zică oamenii că se jertfise pentru o fustă, chiar dacă aceasta urma să fie viitoarea lui soție. După mine, asta a fost unica faptă cuminte din viața lui.

Cojocul nou, cu care tata făcuse o impresie atît de puternică fetelor din Moghilarovo, înflori în așa hal, încît lîna țîșni afară. Din căciula de astrahan nu rămaseră decît vreo două-trei bucățele prin omăt. Ciobanul luă una, își șterse cu grijă bastonul și o zbughi.

Tîrziu, după miezul nopții, fiul Karacaceanei îl găsi pe tata trăgîndu-și sufletul în zăpadă. Își chemă neamurile, care-i adunară rămășițele și îl transportară în grabă cu o sanie în satul nostru. Părintele meu era pe de-a-ntregul zdrobit și, judecînd după starea în care se afla, nu se mai putea admite că-mi va deveni tată. Se pare că soarta hotărîse ca un alt bărbat să se ocupe de această treabă serioasă.

Îl înfășurară în piei de oaie proaspăt jupuite și îl lăsară să zacă lîngă vatră. Bunica era convinsă că va muri și-l bocea de cîteva ori pe zi. Între altele, compunea și cele mai duioase salutări, adresate celor trei copii răposați și tuturor rudelor și apropiaților, pe care urma să le trimită prin tata în lumea cealaltă. În mesajele ei se putea surprinde și o anumită invidie față de cei din cer. În timp ce-i asigura că aici, pe pămînt, erau bine, slavă domnului, și reușeau să înnoade cele două capete ale aței, adăuga că, așa cum porniseră treburile, ea însăși o să vină la ei, curînd-curînd, ca să se odihnească după restriștile pămîntești. În general, în decursul acelor zile, dînsa stabili o continuă legătură cu lumea de dincolo și cotrobăia deseori prin ladă, unde zăceau niște straie noi, destinate marei călătorii.

Și bunicul plîngea după fiul său dintîi, dar nu pînă într-acolo încît să cadă într-o disperare fără ieșire. Înmormîntase pînă acum trei copii și nu avea să-l coste cine știe ce efort să-l ducă la groapă și pe al patrulea, dacă așa fusese scris. Îl preocupa mai serios problema cojocului. Fie, o căciulă de astrahan, să zicem că o va plăti cu două găini, dar un cojoc nou-nouț, cu ce îl va cumpăra ? Să nu mai vorbim de cele două oi pe

care trebuise să le taie ca să-l înfășoare pe tata în pieile lor. Ca să-i facă un cojoc nou lui nenea Kostadin, trebuia să mai taie două, iar asta mirosea a ruină totală. Și pentru cine ? Pentru o noră ai cărei ochi nu-i văzuse și nici n-avea să-i vadă.

Astfel de probleme economice îl frămîntau pe bunicul, în timp ce-și arunca privirea pe sub hambar, alegînd scînduri pentru cosciug.

Numai cei trei mucoși erau foarte mulțumiți de evenimentele funebre intervenite. Cît era ziua de mare, rodeau oase din afumătură și umblau prin casă mînjiți din cap pînă-n picioare cu grăsime.

După această întîmplare, legătura dintre cele două sate deveni inutilă, iar, pe deasupra, mai căzu și o nouă zăpadă, care făcu drumurile greu de străbătut. Mama nu suferea pentru tata, chiar cînd se răspîndi zvonul prin Moghilarovo că ar fi murit „fericit", și nu simți nici o mustrare de conștiință, deși contribuise, prin vanitatea ei, la moartea lui prematură.

Ceva mai mult, după părerea flăcăilor din Moghilarovo, își luase nasul la purtare, închipuindu-și că, de vreme ce bărbații se băteau și mureau pentru dînsa, trebuia să-și mărească prețul. Și asta aproape că nu fu-

sese o minciună. Într-adevăr, ea se simțea mîndră că ajunsese în centrul atenției societății, după ce un bărbat se jertfise pentru ea. Devenise o adevărată femeie și, după cîte știm, adevăratele femei nu se satură niciodată de jertfe bărbătești. „Păcat de băiat!“, rostea uneori, dar asta nu constituia vreun regret, ci astfel căuta să le reamintească celorlalți de adevărata-i valoare. Așa încît, cînd în sat se răspîndi vorba că ciobanul cu sprîncenele împreunate, care-l stîlcise în bătaie pe tata, urma să fie judecat, ea nu numai că nu se arătă dezgustată de acesta, ci începu chiar să-i acorde mai multă atenție. Nu că și-ar fi permis unele necuviințe cu el sau cu alți flăcăi ce începuseră să-i dea tîrcoale, dar îi plăcea să cocheteze cu ei, foindu-și fustele pe sub nasurile lor. Pe scurt, căuta să-mi găsească un nou tată. Și probabil că ar fi reușit, dacă într-o seară n-ar fi sosit la dînșii Gocio Patlageana. Era degerat și nasul lui semăna, mai mult ca oricînd, a pătlăgică. Trebuiră să-l încălzească o oră întreagă cu vin și cu rachiu ca să-și revină și să le spună pentru ce venise.

— Dar noi credeam că băiatul a murit! se miră moș Gheorghi. Așa s-a auzit prin sat.

— N-are nimic, zise Patlageana. E viu și sănătos, pășește ca un cocoș, doar că nu cîntă cucurigu.

Gocio nu mințea. Într-adevăr, tata se lepădase de pieile de oaie și, sărind în picioare, începuse să muncească de parcă nu i s-ar fi clătinat nici un fir de păr din cap. Oamenii spuneau că s-ar fi întors din lumea ailaltă și un timp îl priviră cu neîncredere. Socoteau că se reîncarnase în propriul său trup și se temeau de el. După o vreme, însă, se împăcară cu minunea și îl recunoscură din nou ca om.

Nu știu în mod precis dacă părinții mamei primiră cu bucurie această noutate, dar după ce se mai sfătuiră și analizară noua situație, se hotărîră să încuviințeze logodna. Mama nu se opuse cuvîntului lor, gîndindu-se că omul nu se poate împotrivi soartei sale. Prin urmare, învierea tatălui meu constitui pentru ea prima dezamăgire venită din partea viitorului soț.

Pregătirile pentru logodnă se desfășurară rapid, însă încordat. Ambele părți nu dormiră o săptămînă întreagă, cumpănind condițiile pentru apropiatele tratative. Și cînd, în cele din urmă, bunica și bunicul își stabiliră împreună cu Patlageana planul de acțiune, gîndindu-l pînă la ultimul punct, vărsară în

fața saniei o găleată cu apă și porniră la drum cu o însuflețire mult sporită. Erau atît de războinic umflați în pene de parcă nu s-ar fi dus să se încuscrească, ci să dea o ultimă bătălie cu cei din Moghilarovo.

4.

Cei din Moghilarovo îi întîmpinară cu o reținere aristocratică, pentru a le arăta încă de la bun început că nu fuseseră așteptați cu o deosebită nerăbdare. Bunica și bunicul trebuiau să priceapă că nu erau unicii cuscri care veniseră și plecaseră cu mîinile goale. Avertismentul era serios și bunicul, fire delicată și sensibilă, renunțase chiar, în gînd, la unele pretenții ale sale. Hotărîse să ceară drept zestre, printre altele, patru oi, dar se răzgîndi și, cu multă mărinimie, le micșoră numărul la două. Mai tîrziu avea să-i revină starea belicoasă, dar, deocamdată se simțea puțin tulburat de moș Gheorghi, care ședea în fața lui calm și impenetrabil ca Sfinxul. Aparent, însă, bunicul izbuti să-și păstreze demnitatea, ba chiar un oarecare aer de superioritate. Stătea drept, cu mîinile în poale, și tăcea. Bunica se ținea mîndră lîngă el, nu mai puțin bățoasă, și

aducea mult a mamă de negustor prosper. În comparație cu dînsa, baba Mitrița părea slabă ca o mătură. Era o femeie cu judecată și perspicace, dar cu toate acestea se lăsase sugestionată că avea de-a face cu niște oameni „avuți", fapt ce o bucura și o intimida în același timp.

La cele două capete ale mesei, ședeau, unul în fața altuia, Karacaceanca și Patlageana, cu modestia iluzorie a unor diplomați trecuți prin ciur și dîrmon, care reușiseră, totuși, să realizeze întîlnirea celor două părți. Misiunea lor însă nu fusese împlinită pînă la capăt. Exista primejdia ca tratativele să se transforme într-un concurs de împăunare, ceea ce se întîmpla deseori între cuscri săraci. Iată de ce cei doi miniștri de externe așteptau momentul în care aveau să fie nevoiți să „încălzească atmosfera".

Patlageana era un excelent psiholog, de altfel, și din practica lui de petițitor de pînă atunci, știa că amintirile din timpul războiului constituiau tema cea mai des folosită în asemenea cazuri. Războaiele însemnau o a doua viață a bărbaților din ținutul nostru, fiindcă doar în cursul lor aveau posibilitatea să-și părăsească satele și să vadă lumea. Neajunsurile și suferințele se transformaseră în amintiri dragi, niște povestiri vesele, atît

de hazlii, că pînă și moartea era prezentată cu partea ei comică. Cine știe de ce bărbații din ținutul meu aveau prostescul obicei să glumească cu ei înșiși, schimbînd cele pătimite în aventuri vesele. Evident, aceasta se datora ignoranței lor proverbiale. Mai tîrziu, cînd am început a-mi arunca ochii asupra cărților, stăpînit de curiozitatea mea prostească, m-am mirat mult, văzînd că și clasicii își permiteau să se ironizeze nu numai pe ei, ci chiar popoare întregi, ba și personaje mărețe. Se pare că, în acele vremuri, oamenii erau cu totul nedesăvîrșiți, burdușiți pînă-n gît cu tot felul de pasiuni și defecte.

Și așa, Patlageana, încă de la început, abia ce puseseră masa și se apucaseră să înfulece pe nemestecate, ca după un post îndelungat, lansă în marș amintirile sale de război, deși nu fusese pe front.

— Într-o seară de iarnă, ca asta, începu el, am înnoptat într-un sat macedonean. Văleu, ce frig era! Să fi scuipat numai, că țurțuri îți cădeau din gură. Nici să nu fi încercat să te duci afară pentru nevoi! Sătucul mic, iar noi, un regiment întreg de oameni, n-aveam unde ne oploși. În cele din urmă, unul ne-a instalat în grajdul său.

Înăuntru erau doi catîri. Ceilalţi s-au prăbuşit pe unde-au nimerit, eu însă m-am culcat în iesle, în faţa dobitoacelor. Am dormit, cît am dormit, dar la un moment dat, am visat că mă urmăreşte un urs. Tocmai în toamna aceea, în munţi, văzusem ursul, mare şi negru. Dihania mă ajunge, mă doboară la pămînt şi începe să-mi sfîşie burta. Urlu, să crăp, nu alta. Camarazii mei sar din întuneric. Ce se întîmplase ? Ce..., unul din catîri adulmecase pîinea din traista mea şi începuse s-o rupă cu dinţii..., numai că desaga o legasem strîns de burtă.

Toţi pufniră în rîs, cu gurile pline, înălţîndu-şi mutrele spre tavan, aşa cum rînjesc lupii la cer. Numai mama nu rîse, pentru că forfotea de colo-colo, şi chiar dacă ar fi stat locului, nu-şi putea permite să rînjească la tavan. În seara aceea se simţea ca la un concurs pentru cea mai mare vrednicie, decenţă, modestie şi trebuia cu orice preţ să cîştige premiul întîi. Aparent, nimeni nu-i dădea atenţie, dar, în realitate, toţi trăgeau cu ochiul la dînsa. Bunica, cel mai sever membru al juriului, îi urmărea fiecare mişcare, ca în cele din urmă să poată declara : „E puţin neîndemînatică“, sau „Pe ce pune mîna, d-aurește“. Bineînţeles că

mama „d-aurea“ totul, fiindcă o săptămînă întreagă făcuse exerciții cum să toarne apă sau mîncare în farfurii, vin, apoi iarăși apă, într-un vas spoit, sub supravegherea atentă a maică-si.

— Iar pe mine, tot acolo erau să mă prăpădească, zise gazda. Cum înaintam în lanț, franțuzul din față a început să bubuie. „Culcați“, strigă căpitanul. Mă uit, văd înaintea mea o tranșee adîncă și strîmtă ca o ulcică. Unul mărunțel se ascunsese într-însa. Gheorghi, însă, nu alege. S-a învrednicit el, și buf, înăuntru. După puțin, căpitanul a strigat din nou : „Retrage-te în salturi pînă la culme“. Ai noștri au tulit-o într-un minut, în timp ce eu mă fuduleam în tranșee, neputînd ieși.

După o vreme am ridicat capul — francezii înaintau. Mi-am zis : „Aici o să mori, Gheorghi, fă-ți cruce și ia-ți adio de la nevastă și copii“. Dar în strîmtoarea aceea nu puteai nici cruce să-ți faci. Am închis ochii — fie ce-o fi. Atunci ai noștri au deschis focul. Franțujii s-au oprit și s-au culcat la pămînt. Și cînd mi-a început un perdaf de ambele părți ! Abia spre seară, ai noștri i-au respins și m-am smuls și eu din tranșee, cu pantalonii uzi.

5.

După ce se îndopară de se umflară, mai-mai să crape, Patlageana ținu un toast și declară pentru ce veniseră, făcînd toți cîinii din Moghilarovo să latre. Așa și pe dincolo, noi avem un capac, voi aveți o cratiță. De la bun început, capacul își caută cratița ca s-o acopere și cratița își caută capacul ca să fie acoperită. Așa este, cuscre Gheorghi ?

Patlageana cunoștea influența magică a înțelesului figurat al cuvîntului, la fel ca un scriitor contemporan, și-l folosea ca un mijloc sigur în arta sa. Și, ca unui adevărat artist, nu-i plăcea să se repete. „Noi avem un cui, voi aveți o scîndură. Dar cît valorează ea fără un cui ?“ Comparațiile lui erau precise și potrivite și se țineau minte de către generații întregi. Treceau anii, dar tot îi numeau pe unul sau pe alta „scîndura lui Eanko“ ori „cuiul lui Lazo“.

Mama se întoarse cu fața la perete, ca și cum ar fi auzit o necuviință. Ea se considera de mult o cratiță care tînjește după capacul ei ; numai că, în loc să se bucure că îl găsise, prefera să simuleze rușinea și nevinovăția. Pe timpul acela, rușinea și nevinovăția constituiau un adevărat capital

pentru fecioare, iar mama nu putea să nu le etaleze în fața bunicului și a bunicii.

Moș Gheorghi părea a nu fi de acord cu adevărul simplu despre cratiță și capacul ei. Era omul cuvintelor precise și, de aceea, zise că dacă un adevăr nu se prefăcea în ceva care se vedea cu ochii și pipăia cu mîna, rămînea vorbă goală și puteai să ungi cu el podeaua dacă îl amestecai cu paie mărunte și cu țărînă roșie.

Astfel le dădu de înțeles, în mod indiscutabil, viitorilor cuscri că n-avea intenția să-și scarmene limba în zadar, iar după această delicată introducere, tuși foarte semnificativ și tăcu. Ceilalți făcură la fel. Un minut întreg nimeni nu suflă o vorbă, doar bunicul se scărpină în creștetul capului cu unghia arătătorului, lăsîndu-și pe chelie o urmă roșie, pronunțată, dovada frămîntărilor sale sufletești, înainte de a se arunca în bătălia încuscririi.

— Noi sîntem mușterii, așa că de la voi așteptăm primul cuvînt, spuse dînsul. În ce ne privește, o să luăm fata și o să ne-o ducem acasă.

— Ba să vă puneți pofta-n cui ! se făcu auzită Karacaceanca. Așa, fără nimic, nici cu degetul n-o veți atinge.

— Păi, spuneţi-vă cuvîntul, de !

Peţitoarea înşiră pretenţiile gazdelor, iar bunica şi bunicul se priviră şi ochii le săriră din cap, ca la şoarecii umflaţi.Cînd am mai crescut şi puteam să mă hrănesc singur, mă trimiteau cu alţi copii să pasc noatenii. Uneori se întîmpla să prindem un şoarece de cîmp şi atunci luam un pai, i-l introduceam pe la spate şi suflam în el pînă cînd vietăţii îi săreau ochii din cap : se făceau mari ca nişte boabe de porumb. Şoarecele murea.

Acum, parcă cineva îi umflase cu ţeava pe bunica şi bunicul, atît de mare li se păruse preţul viitoarei nurori. Trebui să treacă o oră încheiată ca să-şi adune ochii în orbite şi să vadă situaţia adevărată.

Mama nu bănuise că valorează atît de mult şi se emoţionă şi mai tare, dar de data aceasta de fericire. Noi sîntem într-adevăr fericiţi, spre deosebire de un garderob, ori de alte fiinţe lipsite de sensibilitate şi conştiinţă de sine, atunci cînd sîntem preţuiţi scump şi aproape că ne măsurăm fericirea în funcţie de aceasta.

Moş Gheorghi, observîndu-i tulburarea, îi făcu un semn din ochi şi mama se ascunse în cealaltă odaie. Rămase în întuneric şi se simţi extrem de mîndră. Totdeauna, tatăl

ei o pusese pe aceeași treaptă cu o găină, iar acum cereau pe dînsa trei mii de leva, un juncan, două perechi de papuci de iuft, pentru viitorul meu unchi, care avea să crească, dar care, în momentul acela, dormea ca un purice, îngropat în faldurile păturii, patru florini mari de aur și diferite alte vestminte de primă necesitate.

Bunicului, în primul moment, îi trecu prin minte să se ridice și să plece demn; după puțin însă, el își reveni, reprimîndu-și mîndria înnăscută, și, la rîndul său, ridică măsura pînă la cer. Vom da, de ce să nu dăm, doar degetele mîinilor noastre n-au pieliță ca labele de gîscă, numai că, mai întîi, să vedem ce zestre o să primim, nu? Să se ia în seamă, așadar acest lucru!

Era așa de agitat, încît nesocoti eticheta, neașteptînd ca ministrul său de externe să deschidă focul, și trimise singur o ghiulea peste capul acelora. — Vreau, care va să zică, douăsprezece oi, o junincă, patru perechi de plăpumi, douăzeci și cinci de cămăși, patrusprezece batiste, zece perechi de ciorapi, o tarla de un hectar — aceea de lîngă movilă, pentru că e mai aproape de sat — și așa mai departe.

Ceilalți întîmpinară ghiuleaua bunicului în liniște, ca și cum ar fi desamorsat-o sus,

în aer. Și cu adevărat, pozițiile lor se dovediră foarte solide. Obuzul ce le vui pe deasupra capetelor căzu departe, în spatele liniilor de luptă, nimerind o insectă oarecare. Patru ore încheiate se jucară de-a demnitatea, demonstrîndu-și-o printr-un schimb de focuri cu armament de cel mai variat calibru. Dar toate acestea erau în firea lucrurilor, fiindcă oamenii întotdeauna joacă pe ceea ce, sau mai precis pentru ceea ce le lipsește. Să nu mai vorbim despre noi cei din ținutul ăsta, care sîntem întruchiparea mîndriei însăși. Nici nu e de mirare că ai noștri au creat zicala despre burta goală și perechea de pistoale. La noi au existat totdeauna oameni, cu mari „ifose", care mergeau flămînzi să-și facă nevoile, dar nu-și scoteau pălăria în fața nimănui. De veți veni în ținutul nostru, locuitorii vă vor întîmpina bucuroși, vă vor ospăta și vă vor da de băut, însă nu veți vedea pe niciunul care să vă salute cu pălăria în mînă. Ne-o scoatem doar în fața morților, pentru că socotim că numai ei sînt mai demni decît noi.

Oricum ar fi fost, cu cît beau mai mult, cu atît mai încinsă devenea atmosfera tratativelor. Către miezul nopții, bunicul micșoră cu generozitate numărul oilor la două — după cum fusese hotărît de la bun început —

scăzu plăpumile la jumătate, renunță și la juncană, numai din tarla nu-l lăsă inima să taie nici măcar zece ari. Mărinimia lui fu interpretată de partea inamică drept o depunere voluntară a armelor, însă nici nu se putea altfel, aceasta fiind logica luptei la peţit — învinsul, la fel ca în război, trebuie să accepte condiţiile de pace. Nici vorbă că bunicul făcuse o greșeală fatală de tactică și singur își impusese contribuţii grele, deși pînă într-acolo, după cum vom vedea, nu s-a ajuns. Ceilalți priponiră prețul, de parcă-l țintuiseră cu un cui într-o scîndură de fag — după expresia lui Patlageana — și încrucișară brațele. Bunicul se umili foarte mult, doar-doar va încheia tîrgul. Își făcu și cruce. bătu de cîteva ori palma cu moș Gheorghi, încît aceluia îi zbură căciula din cap, dar în zadar. Nu ajută nici elocința lui Patlageana.

Bunicul se săturase pînă-n gît ; se ridică de la masă, îndesîndu-și cușma. Era supărat și totuși dădu pentru ultima oară mîna cu moș Gheorghi, — douăzeci de ari din tarla și să-i punem capăt ca oamenii.

— Pămînt nu dau ! se încăpățînă acesta.

— Păi, fără pămînt, cine-și mărită fata ? se miră bunicul. Ca mîine se vor naște copiii și trebuie să aibă ceva de la mama lor.

Evident, bătrînul avea în vedere persoana mea. Dacă ar fi știut că eu, mai tîrziu, nici n-aș fi discutat pentru acei douăzeci de ari, cu siguranță că ar fi acceptat condițiile logodnei și tratativele ar fi avut un sfîrșit fericit.

Amorul propriu al celorlalți lucea ca picătura sub un nas guturăiat ; el li se oprise alor noștri în gît, provocîndu-le mînie și venin, pentru că întotdeauna neputința naște veninul, pe care-l ia de mînă, trăgîndu-l în rîndul din față. Bunicul își îmbrăcă tremurînd mantaua de ploaie și, zădărît, aruncă o vorbă :

— De-ar fi de aur fiica voastră și tot n-ar valora atîta.

— Poate să nu fie de aur, dar orice atinge preface în aur, interveni Karacaceanca.

Bunicul cercetă arțăgos odaia :

— Măi, s-ar putea să fie și așa, dar nu văd nimic de aur aici. Ori fata voastră n-a pus mîna pe nimic în casa asta, ori luați rogojina drept aur. Noi, însă, am văzut aur ; sună în buzunarul fiului meu.

— Haida-de, să nu mai întindem vorbe goale ! rîse Karacaceanca.

După cîteva decenii, această expresie înflorată a intrat în limbajul tineretului contemporan și cînd am auzit-o pentru prima

oară, la „Bambuka“ [1], pare-mi-se, m-am gîndit cu mîndrie că și noi am dat ceva vocabularului bulgăresc.

În zori, bunica, bunicul și Patlageana răscoliră aburii și pulberea zăpezii către sat. Cîinii lătrau, cocoșii cîntau și asta nu reprezenta nimic neobișnuit, dar lor li se părea că în urmă-le cîinii strigau batjocoritor : „Haida, haidaa !“, iar cocoșii : „La o parte-e-e !“ Bunicul biciuia crunt iepele ; acestea înghețau, de parcă ar fi fost sculate din culcuș în pijama, alunecau pe gheţuș și cădeau. Trebuiau să ajungă pe întuneric în sat, ca să nu-i vadă nimeni că se întorceau cu mîna goală. Erau ei mîndri de felul lor, nu-i vorbă, dar cine în locul lor n-ar fi crăpat de ciudă, după un asemenea eșec diplomatic ? În loc să mîne turbat, să tune din pistoale și să ridice în picioare satul, acum erau nevoiți să se furișeze în zorii zilei, tiptil-tiptil, prefăcîndu-se că nici nu auziseră despre vreo logodnă la Moghilarovo. În timp ce tușeau și strănutau, cuprinși de frig, făceau o analiză amănunțită a insuccesului, fiecare văzînd doar paiul din ochiul celuilalt. Bunicul o învinovățea pe bunica pentru

---

[1] „Bambuka“ = denumirea unui local sofiot, frecventat îndeosebi de tineri.

că tăcuse toată vremea și se ghemuise ca o găină plouată, iar pe Patlageana, fiindcă s-ar fi speriat de o cumătră neagră și nu îndrăznise să-i țină piept. Peţitorul dădea vina pe bunicul că-și dăduse drumul la gură și n-o închisese la timp, comportîndu-se ca un cîine bătrîn care nu mai știe să latre, că nu trebuia să cedeze nici o centimă flămînzilor acelora, pentru că era cît se poate de simplu și de clar că, odată ce-ţi ridicaseși poalele în cap, nimeni nu mai umblă cu amabilități, și multe alte dintr-astea.

Oricît ar fi căutat cauzele insuccesului la ceilalți, Patlageana știa foarte bine că prestigiul îi coborîse cu treizeci de grade sub zero și că, la urma urmelor, lui i se va pune totul în spinare, iar una ca asta i se întîmpla pentru întîia oară. Pentru el, peţitoria era o vocație, ca și poezia pentru poet, iar dacă trebuie să comparăm folosul adus umanității de o logodnă sau de un poem, să zicem, vom vedea că prima e ceva mai utilă. Omenirea poate trăi veacuri întregi fără versuri, dar fără logodnă și căsătorie s-ar condamna la autodistrugere. Apreciind activitatea lui Patlageana din punct de vedere al acestui mare adevăr existențial, ne vom explica îndată de ce ambiția lui crescu invers proporțional cu prestigiul scăzut. Îna-

înte de a intra în sat, furișat în vîrful picioarelor, se bătu cu pumnul în piept și-i declară bunicului că-i va aduce nora în cîteva zile ; vie sau moartă, dar o va avea. Bătrînul, după cum am spus, era o fire sceptică și nu admitea să capete o noră prin răpire. Pentru o astfel de treabă trebuiau să te țină curelele, or, după părerea lui, acestea nu-l țineau nici pe el, nici pe Patlageana.

— Tu las' pe mine ! zise petitorul.

Drept încredințare își puse zălog mustățile, dar, după ce văzu că bunicul nu aprecia gestul, își zălogi onoarea, apoi vaca, iar, în cele din urmă, propriul său cap. Acesta îi aburea ca o grămadă de bălegar, făcînd eforturi chinuitoare să se desprindă de pe umeri, așa că bunicului îi era foarte dificil să dea crezare unei asemenea țeste.

6.

În acele vremuri barbare și minunate, în ținutul nostru, și mai sălbatic și miraculos, se întîmplau multe și diferite furturi. Se furau oi, boi, cai, se furau și fete. Unele se autofurau, adică „se lăsau duse" și asta se săvîrșea iute și curat ca un autogol. Altele trebuiau să fie răpite cu orice preț, întrucît

părinţii nu le permiteau să se mărite cu aleșii lor. Mai exista și o a treia categorie de fete care făceau în așa fel încît să fie furate de viitorii lor bărbați, pentru a le crește prețul în fața acestora și a societății. Aceste furturi erau „de ochii lumii“. Mai tîrziu însă, celor răpite astfel nu le venea greu să le reproșeze soților că ei le-au furat, adică au fost excesiv de dorite, și faptul acesta le umplea de satisfacție toată viața. Cînd spuneau, de pildă, „Ganka cea furată“, femeile încercau o anumită invidie, crezînd că bărbatul aceleia n-ar fi putut trăi fără ea, dacă n-o fura.

În primul ca și în ultimul caz, furtul însemna o glumă, dar în al doilea intrau în joc pumnalele, pistoalele și bastoanele de fier. Hoții erau flăcăi aprigi, puternici și neînfricați. Intrau în miez de noapte în casa fetei, o ridicau cu așternut cu tot, ca pe un bebeluș, sau o scoteau cu forța din biserică, cînd avea cununiile pe cap, în fața ochilor întregului sat. Ei plăteau uneori pentru curajul lor cu capul sau cu picioarele, dar, după cum ne-au învățat într-o vreme bunicîle, viteaz fără semne nu există... Bineînțeles, timpul neiertător transformă totul, inclusiv tradițiile, oricît ne-am strădui să le conservăm, sau cel puțin le contempora-

neizează, căci nu se poate altfel. Progresul își spune cuvîntul în toate activitățile noastre. Nimeni nu mai fură azi fete în plină zi ; această treabă se consideră drept o barbarie, cum de fapt și este. Altminteri, nici fetele nu mai așteaptă să fie răpite, ci se duc singure după cine vor. Există cazuri cînd se încurcă cu bărbați căsătoriți, înlăturînd cu coatele nevestele și copiii acestora.

Furtul de fete, ca orice artă, avea nevoie încă de pe atunci de un novator și acesta nu întîrzie să apară în persoana unui neam de-al meu, unchiul Martin. El a fost primul autodidact din regiune : învățase trei ani la liceu, dar, ca orice spirit înnoitor, era puțin cam excentric, așa că nu făcuse prea mulți purici pe băncile școlii.

Despre unchiul Martin aș vrea să vă povestesc încă multe lucruri pentru că a fost un tip remarcabil, a întors cu picioarele în sus tot ținutul, a învîrtit pe degete stăpînirea, s-a jucat cu ea ani de-a rîndul și i-a rîs în nas cum nimeni înaintea lui nu îndrăznise s-o facă. Neapărat vă voi vorbi despre el, dar ceva mai încolo ; acum voi aminti numai că a introdus așa-zisa metodă de răpire fără urme, scutindu-i pe concetățenii mei de încăierări și de jertfe umane.

Intimii celei răpite o căutau în casa flăcăului, o găseau acolo, se spărgeau ferestre și uși, se lăsa cu împușcături, încît uneori cădea victimă fata însăși. Unchiul Martin a propus ca fetele furate să fie duse în alte sate. Vin ai ei s-o caute în casa bănuitului, își fac de cap în toată libertatea și pleacă. După cîteva zile, află că fata s-a cununat. Se supără și amenință dar asta e un fel de „căciulă după ploaie". Ceremonia a avut loc, miresei i s-a pus pecetea, chiar dacă le-ai trimite-o în dar, n-ar mai primi-o.

Patlageana nu se putea încumeta la o asemenea faptă vitejească, și primul lucru care-i trecu prin minte fu să ceară ajutorul unchiului Martin ; din păcate, însă, acesta dispăruse prin cele sate după treburile lui. Atunci, Patlageana îl angajă pe Marele Tancio. Acesta era într-adevăr uriaș, iar dacă ai noștri ar fi citit *Sub jug*, cu siguranță că i-ar fi pus porecla „Borimecicata" [1]. Moașa abia îl putuse scoate din pîntecele maică-si, iar femeia își dăduse duhul pe dată, de parcă dăduse viață unui munte. Un uriaș ca ăsta chiar că nu se mai născuse în timpul nostru, și oamenii vorbeau că Tancio ar fi fost făcut cu trei tați.

---

[1] „Luptă cu ursul", personaj din romanul lui Ivan Vazov *Sub jug*.

Marele Tancio era unul dintre specialiștii în furtul fetelor : se pricepea să pîndească fecioara, să arunce asupra ei mantaua de ploaie, să-i astupe gura și s-o arunce în căruță. Cel de-al doilea ajutor al lui Patlageana trebuia să fie tata, însă acestuia, după cum am mai văzut, nu-i plăcea să se expună primejdiilor de dragul femeilor. El se înfundase într-o adîncă ilegalitate prin diferite șoproane, hambare și staule, încît nimeni nu-l mai putu găsi. Era evident că nu dorea să-mi devină tată și oferea cu bunăvoință această onoare altuia.

În aceeași seară, mama se afla la o șezătoare, la niște vecini. Gazda, pe care Patlageana o recrutase în prealabil, trebuia să o petreacă pînă în uliță și s-o „supravegheze“ pînă ce avea să intre în casa ei. Totul s-ar fi terminat ușor și rapid, dacă la aceeași șezătoare n-ar fi venit încă o Bera — avea nume la fel ca al mamei — care voia să fie furată și dusă în satul vecin, Karabelovo. Hoțul trebuia s-o aștepte în spatele casei, lîngă o căpiță de fîn. Către miezul nopții, el veni și se așeză la locul indicat. Tancio, în schimb, se postă chiar sub șopronul de lîngă intrare. Un cîine mîrîi și se repezi asupra lui, flăcăul însă îi dădu o pîine întreagă, iar animalul, ca orice ser-

vitor credincios, se lăsă imediat corupt. După un timp, se deschise ușa, colo, sus, și în cerdacul luminat apăru cealaltă Bera. „Tu nu mai ieși, zise către fata gazdei, ce voia s-o conducă pînă într-un anumit loc, mă duc singură, că nu mi-e frică.“ Fata se întoarse în casă, iar Bera coborî scările și, cînd trecu pe lîngă șopron, Tancio aruncă asupra ei mantaua și o strînse atît de tare, încît nu putu să zică nici „pîs“.

Pentru mai multă siguranță, îi astupă gura cu palma, o azvîrli pe umăr și o duse la căruță. O depuse cu grijă, fără s-o mai dezvelească, iar Patlageana plesni din bici. Pe drum, fata începu să se sufoce și să dea din picioare.

— Stoiene, ia mantaua de pe gura mea!

— Slăbește-o puțin! zise Patlageana. Nu cumva s-o înăbuși, că după asta nu se mai alege nimic dintr-însa. De frică, sărmana a început să aiureze.

Prezumtiva Bera n-avea pace de loc și cu cît dădea mai mult din picioare și striga, cu atît mai zdravăn o strîngea Marele Tancio în labele sale. În felul ăsta goniră aproape o oră prin cîmpia pustie și înfricoșătoare. De la o vreme, ea obosi să tot strige și să se zbată, se liniști și se părea că se împăcase cu soarta de a-mi deveni mamă.

Sincer să fiu, n-aș fi avut ce regreta, fiindcă era o fată bogată, și mai tîrziu ar fi putut să mă scutească de multe pățanii și mizerii.

Numai că mie încă de atunci nu mi-au mers treburile, fir-ar să fie !

7.

Bunica și bunicul stăteau lîngă vatră în întuneric și din oră în oră își ațintau privirile spre curte. De ar fi văzut căruța întorcîndu-se și pe noră-sa intrînd în casă, bătrînul ar fi triumfat nespus. Poftim dumitale trei mii, poftim și pindare de aur, poftim și cipici ! Nu vă-nvoiți cu binele ? ; poftiți securea !

Bunicul ar fi rostit aceste cuvinte înțelepte ca însuși țarul Krum [1] și ar fi jubilat teribil. Dar cînd marele Tancio îi puse plocon în față nora și-i descoperi obrazul, bătrînul încremeni și se trase îndărăt. Același lucru îl făcu și bunica. Patlageana holbă ochii și strigă :

— A-a !

---

[1] Conducător legendar al primului țarat bulgar ; a efectuat prima codificare a legilor bulgare.

Cealaltă Bera se ridică, însă picioarele îi tremurau ca unui cățel orb. Era mititică, negricioasă și urîțică, și avea niște ochi, după cum se exprimă bunicul, mari cît gura unui pahar și nespus de înlăcrămați. Își aținti privirea spre Tancio, se ghemui într-un colț și începu să scîncească. Ai noștri rămaseră ca niște sperietori ; apoi bunicul o întreabă:

— Tu a cui ești ?

— A lui Kaișev, zise fata și cîrîi din nou. Duceți-mă acasă ! Chiar acum să mă duceți ! U-u-u-u-iii !

Tare crunt mi-am bătut joc de biata mea pană, dar acum am s-o cruț și îl voi ruga pe cititor să-și imagineze singur surîsul care înflori pe fața bunicului. „Ce-am căutat și ce-am găsit ! Și diavolului de i-am fi cădelnițat cu tămîie, tot n-am fi dat peste asemenea noroc !“

Bunicul se trase de mustață, prinse a zîmbi mulțumit de sine, iar pe fața lui se întipări o expresie lingușitoare. Ceilalți începură și ei să rînjească și aceeași lingușire puse stăpînire pe cugetele lor.

Kaișevii erau dintre cei mai înstăriți din Moghilarovo.

Despre Patlageana, să nu mai vorbim — se simțea pe culmea artei sale petitorești și nici

prin gînd nu-i trecea să recunoască că săvîrșise o greșală, cu totul inconștient. Devenise un binefăcător, iar pe aceștia nu-i întreabă nimeni despre erorile lor.

Lingușirea, măreața lingușire, în jurul căreia filozofii și-au edificat marile lor teorii, fără a o numi niciodată pe adevăratul ei nume, fiindcă este întristător pentru speța umană, se șterse rapid de pe fața bunicului, surîsul lui se prefăcu într-un rictus și el însuși începu a semăna uimitor cu un dihor care este încolțit din toate părțile și caută o gaură în care să-și salveze pielea. Și ceilalți se transformaseră în dihori. Își făcură semne din ochi, o încuiară pe fata cu ochii mari în odaia de zi și se-mprăștiară în toate părțile, în căutarea tatălui meu. Trebuia găsit și scos chiar din gaură de șoarece, pentru că acum totul depindea de dînsul. Îl căutară pretutindeni, și-n cele din urmă îl dibuiră sub ieslea vacii. Îi scuturară paiele de pe spinare și-l împinseră în odaia întunecoasă.

Ochii mari și fosforescenți ai fetei pătrunzînd întunericul se puseră în mișcare spre tata, care se retrăgea mereu, pînă ce dădu cu spatele de perete. Orbitele luminoase deveneau din ce în ce mai mari și mai înfricoșătoare, ca ochii cîinelui din Baskerville.

Tata agită mîna să le alunge, cînd ceva tare îl izbi în cap.

— Să nu îndrăznești să mă atingi ! strigă fata.

— Păi de ce să te ating ? întrebă tata. Eu nu-ți fac nimic, văd că tu dai în mine.

Tata se așează pe vine într-un colț, iar fata în celălalt colț și așa, departe unul de altul, precum cîinele și pisica, începură conversația. Ea îl dojeni că o furase tocmai cînd ieșea ca s-o răpească Stoian din Karabelovo, iar tata îi spuse că nu el, ci Tancio lunganul o luase pe sus, în locul Berei a lui Gheorghiev. Fata dîndu-și seama că tata mai avea caș la gură, începu să se dea bine pe lîngă dînsul ca să-l determine să o ducă chiar în noaptea aceea la Karabelovo.

— Bine ! zise părintele meu, ducîndu-se la ușă, dar aceasta era încuiată pe dinafară.

Patlageana dădu fuga și trase zăvorul. Duhnea a rachiu, și nici ceilalți nu erau mai puțin aghezmuiți ; ei se uitau pe furiș prin altă ușă, gata să dea cu căciulile de pămînt.

Petitorul îi șopti ceva tatei, dar el țistui din limbă : „Nu vreau !“, se strecură pe sub mîinile lui și dispăru undeva în curte. Puțin mai tîrziu, bunicul ridică sticla cu rachiu, bău și blestemă sămînța părintelui meu.

— Bărbații din neamul nostru, zise, numai cît se uitau la o femeie și ea rămînea grea, pe cînd el, usca-i-s-ar, nu știu cui seamănă. La vîrsta lui, nu era una să-mi scape.

Bunica dădu din cap în semn de aprobare.

În timpul ăsta, cel din Karabelovo o atacă pe mama voinicește. Încă de cum îi mirosi a femeie, acolo în uliță, o înșfăcă fără ajutorul nimănui și o trînti în sanie. Caii puternici smulseră sania, ca într-un basm, încît tălpicele n-atingeau zăpada, ci zburau în norii de omăt. Mama zăcea sub șuba caldă, simțind degetele tari și reci ale răpitorului și se mira, bucuroasă, cum de se schimbase așa de repede, că dintr-un băiețandru devenise un adevărat bărbat. Fratele celui din Karabelovo stătea în față și mîna caii în zbor. Fata pe care o furaseră era la fel de bogată ca dînșii, iar el, surîzînd, se gîndea că ban la ban trage.

Oricît era mama de fericită, deschise totuși ochii și descoperi că lîngă ea se afla un alt bărbat. Văzu că o duceau într-o casă mare cu două caturi, așezată într-o curte mare și netedă ca-n palmă. Zări și pe bărbatul în cauză, îmbrăcat într-o șubă de oaie, cu o căciulă de astrahan și avînd mustăcioară neagră, dar nu se grăbi să îndrepte greșeala. Surîse și, cu o caldă reciprocitate, îi strînse mîna. Și cel din Karabelovo descoperise înșelătoria încă de

la bun început, după trupul cald și rotofei, atît de diferit de corpșorul osos al celeilalte Bera, dar tăcea, spunîndu-și că soarta, potrivnică părinților săi, îi găsise o adevărată femeie și se înghesuia într-însa, așteptînd cu nerăbdare s-o vîre în casă.

O duseră pe mama în casa cea mare cu multă pompă. În pridvor o aștepta toată familia, doar muzica și florile lipseau. Ea, fără să clipească din ochi, sărută mîinile tuturor și cînd se aplecă spre fratele băiatului, acesta o străpunse cu privirea sa ascuțită și-l chemă pe logodnic în cealaltă odaie. După puțin timp, amîndoi se înapoiară cu fețele posomorîte. Apoi fratele îl chemă pe taică-său și fu rîndul acestuia să se întoarcă supărat. Astfel, unul după altul, toți cei din familie ajunseră care de care mai cătrăniți. O priveau pe mama ca pe o gaiță prinsă în laț, în locul unei prepelițe, și se mirau, neștiind ce să-i facă: s-o ucidă, ori să-i dea drumul. Pînă una-alta, o lăsară și se retraseră pentru sfat.

Mama se uita pe fereastră la ograda întinsă, împestrițată de cruciulițele picioarelor de găină și începu să plîngă încet pentru această curte, pentru casa mare, pentru grădină și pentru întregul sat în care ar fi putut trăi de atunci încolo. Boci și pentru flăcăul

cu căciula de astrahan și, oricît mi-ar fi de neplăcut, trebuie să recunosc, că nu-și mai amintea cîtuși de puțin de tata. Însă mie, după cum am spus, încă de pe atunci nu mi-au mers treburile. În odaie intră tatăl flăcăului, un om vioi cu ochi mijiți și ageri, care ar fi putut să-mi devină bunic și să mă legene pe genunchi, îi ceru mamei să-și declare identitatea și-i spuse cu indiferență că se produsese o eroare care avea să fie îndreptată chiar azi sau mîine.

În zori, Patlageana o urcă pe cealaltă Bera în căruță și făcu un transport de contrabandă la Karabelovo. Cei de acolo întrebară dacă e întreagă-neatinsă și o înșfăcară cu mîini tremurînde, cum se înhață o avere străină, apoi o puseră pe mama în cealaltă căruţă și petitorul o aduse în sat. Bunicul triumfă, totuși, dar se temea că vor veni neamurile din Moghilarovo s-o ia cu de-a sila și de aceea o ascunseră pe la rude și hotărîră să facă grabnic nunta, chiar în prima duminică.

8.

Cu două zile înainte de nunta stabilită, izbucni un incendiu arzînd casa unuia dintre frații bunicului, din fericire nu pe cea

a lui Martin. Unchiul ăstălalt al meu era un mare visător, vorbea adesea despre lucruri neînțelese și era atît de aiurit, încît uneori uita să se ducă la cîmp. Cîteodată ieșea la seceră cu sapa, altă dată, cu secera la bostănărie. Cel mai mult îi plăcea să lucreze duminica, deși bunicul spunea că doar netrebnicii lucrează în zi de sărbătoare, ca să-i vadă ceilalți și să-i laude. Acest om își alegea în fiecare anotimp cîte o temă pe care o dezvolta în fața sătenilor. Deseori îi asigura, de pildă, că fusese bun prieten cu Hristo Botev și că luptaseră împreună pe frontul din Macedonia.

Altădată descoperise că gîștele înoată în apă pentru că au labele prevăzute cu membrană, în vreme ce găinile nu pot înota fiindcă au degetele rășchirate. În seara cînd, fără voie, dădu foc casei, el stătea culcat pe podea, privind fix plafonul, și se chinuia să-și explice cum fac muștele de merg pe tavan, fără să cadă. După ce se gîndi vreme îndelungată, își dădu seama că muștele își ungeau picioarele cu lipici și de aceea nu se prăbușeau. Se închipui el însuși o muscă ce merge pe tavan cu labele-n sus, fără să cadă, apoi adormi. În acest timp, flacăra lămpii de gaz, pe care nu o așezase unde trebuia, ci sub niște fuioare de cînepă, le

atinse aprinzîndu-le, incendiind apoi plafonul. O grindă în flăcări căzu și-l pocni drept în cap. Cînd îl afundară în zăpadă ca să-l stingă, el le explică sătenilor că grinda căzuse din tavan pentru că, luînd foc, nu se mai putuse sprijini la locul ei. După mult timp, am observat că moștenisem multe de la ruda asta a mea, fiindcă și mie îmi place să filozofez despre cai verzi pe pereți, plictisindu-i pe alții.

Fiind aiurit ca el, provocam deseori incendii, sau uitam să supraveghez vitele, încît pîndarii, la fiecare două zile, mă altoiau cu varga. Și nu numai de la dînsul, ci de la toate rudele am moștenit, se pare, cîte ceva, așa că uneori mă simt ca o traistă țigănească, ticsită cu resturi de deprinderi și pasiuni străine. Într-adevăr, cîte oare nu port în mine ?

După pîrjol, adăpostiră familia oropsită pe la neamuri, iar dimineața, bunicul se duse cu nepotul său la conac, să-i caute de lucru. Băiatul avea 16 ani, se numea Ricico și din ziua aceea trebuia să devină stîlpul casei. Conacul era la trei kilometri de sat și amîndoi ajunseră mult prea devreme, cînd dulăii căscau la cer, iar turmele de oi și vitele colorau cu galben și cafeniu pînza albă a zăpezii. Conacul începuse a se trezi

și, în tot acest timp, bătea din clopote, cucuriga, lătra, necheza, țipa ca să-și alunge buimăceala de dimineață ; întreaga împletitură de zgomote se-mprăștia în liniștea albă a cîmpiei, care primea această simfonie a deșteptării executînd-o ca o orchestră. Întinderile netezi nu au iarna ecou fiindcă nu există nici o barieră în calea sunetului ; el zboară ca o pasăre deasupra stepei înzăpezite, pînă cînd aripile-i devin neputincioase. Cîmpia nu-l repetă, ci îl cîntă.

Mihail Saraidarov se spăla cu zăpadă, în fața casei. Cu mînecile cămășii sale albe suflecate, descheiat pînă la brîu, lua zăpadă în palme și își freca ceafa și pieptul, împroșcînd stropi în jur. Bunicul începu să tușească și-l salută.

— Ce te-aduce încoace, dis-de-dimineață? întrebă Saraidarov, apucînd prosopul atîrnat de un copăcel și începînd să se șteargă. Avea o înfățișare bărbătească şi nobilă, dar, în același timp, lacomă și crudă. Mai tîrziu, cînd îl întîlneam, îmi venea mereu să-l compar cu Harry Baur [1].

Pe acesta îl văzusem numai în filme, nu știam cît e de înalt, dar Saraidarov depă-

[1] Harry Baur = vestit actor francez de cinema, din perioada interbelică.

șea talia mijlocie ; avea mustăcioară subțire, fața brăzdată de riduri adînci, însă energia pe care o degaja îl făcea să nu pară trecut de cincizeci de ani, ci mai tînăr de patruzeci.

Omul ascultă rugămintea lor și, păstrînd ștergarul pe după gît, îi conduse spre grajduri. Deschise ușa și dinăuntru luciră spinările cailor negri. Saraidarov avea două perechi de cai de ham : una — de un alb imaculat ca penajul lebedelor, cealaltă — neagră, un negru diavolesc. După culoarea cailor înhămați ghiceau țăranii unde mergea și în ce toane se afla. De-i vedeai pe cei negri la trăsură, era mai bine să te abaţi din drum și să nu-l întîlnești. Se ducea să încheie vreo afacere sau după o treabă neplăcută. De apăreau zburînd caii albi, ca și cei ai sfîntului Ilie — tuturora li se părea că ăștia, bălanii, zburau prin văzduh și aduceau fulgerele — puteai să-i ieși în cale și să-l saluți, fiindcă el ducea mîna dreaptă la căciulă, ori se oprea să mai stea de vorbă cu tine. Dacă îl întîlneai cumva prin sat, urma o abatere pe la cîrciumă și el era cel care făcea cinste.

Întîrzia acolo un ceas, chiar mai bine, și, de unde, de neunde, se ivea Kolio, cimpoierul, sau Asan, țiganul, să zică una din cla-

rinet. Saraidarov stătea întotdeauna drept, ca înfipt în cizmoaiele lui, bea cu înghiţituri mari, iar din timp în timp îşi dezvelea dinţii de lup şi mai cerea un rînd. „Să mi se aerisească sufletul“, zicea, aruncînd banii pe tejghea, fără să-i numere, apoi lipea o bancnotă pe fruntea lui Asan şi pleca. Se ducea în oraş, în casa lui de acolo, să-şi răcorească inima cu vreo ţiitoare, sau, dacă n-avea pentru moment niciuna, petrecea toată noaptea la şantanul Ţînţarului. Punea ţigăncile şi cîntăreţele să-i şadă cîte una pe genunchi, le lipea pe frunte bancnote, ori li le vîra de-a dreptul între sîni, şi dimineaţa comanda trei trăsuri. În prima se urca el cu vreo nouă achiziţie, în cealaltă se plimba căciula lui, iar în a treia — bastonul. Parada celor trei trăsuri se mişca încet şi triumfal, înconjurînd cîteva uliţe şi se oprea în faţa locuinţei sale.

Saraidarov puse frîul unuia dintre caii negri, lui Asparuh, şi-l scoase în curte. — Cei negri se numeau Asparuh şi Krum, albii, Simeon şi Petăr. — Pe zăpadă, Asparuh arăta negru ca tăciunele, iar ochii săi păreau albi ca nişte ouă. Încă de cum trecu pragul, îşi înălţă capul nobil, respiră aerul proaspăt cu nările dilatate, ieşindu-şi din minţi. În

priviri i se aprinse focul teribilei puteri a strămoșilor săi, iar mușchii începură să-i joace sub piele, ca niște fîșii de abanos. Frumusețe și turbare, iată ce reprezenta acest cal, gata să sară orice fel de garduri și să o întindă la galop prin stepă. Dar Saraidarov îl ținea zdravăn, pe față i se lățise un surîs de satisfacție sălbatic, animalic, și-n clipa aceea, el și calul semănau uimitor. Sălbăticiunea neagră își înalță capul, nechează, apoi se ridică în două picioare, dezgolindu-și dinții ca și stăpînul său. Zăbala îi scrîșni în gură și dintre buzele negre și catifelate i se prelinse spumă. Bărbatul îl mai liniști, prinse frîul din scurt și se opri în fața lui.

— Băiete, vino acum aici și treci pe sub cal ! zise el cu un rînjet de lup.

Flăcăul nu-și crezu urechilor. Miji ochii și căută către unchiul său. Acesta privi într-o parte și nu zise nimic. Cunoștea ciudățeniile boierului, dar nu presupusese că va manifesta o asemenea cruzime față de nepot.

— Dacă ești un băiat viteaz, o să treci pe sub cal, dacă nu, vei rămîne flămînd, zise Saraidarov. Ale, hop !

— Strînge din dinți și treci ! îi porunci bunicul. Dacă te calcă în picioare, atîta pagubă, boierul te va umple de aur.

Saraidarov nu-și poleia cu aur muncitorii, însă îi plătea bine, mai ales dacă treceau prin încercările pe care le născocea.

Bunicul îl îmboldi pe flăcău și acesta păși înainte. Sălbăticiunea neagră bătea pământul sub copită și pe nări scotea scîntei.

Băiatul strînse ochii, se lăsă în patru labe și trecu pe sub burta monstrului.

— Ești un adevărat bărbat! strigă Saraidarov, privindu-i chipul asudat. Te voi lua ca vizitiu. Bașca cinci sute de leva!

Erau bani mulți pentru vremea aceea, așa că bunicul sughiță de mirare. Saraidarov duse calul în grajd, se înapoie, îl examină încă o dată pe băiat și-l bătu pe umăr.

— Fugi la bucătărie să mănînci!

Intră în conac să se îmbrace, iar bătrînul porni către sat.

9.

Pe mama „răpită“ o înscriseră în registru, la primărie, după care făcură cununia tinerilor acasă. Duminică dimineața, Patlageana o aduse în casa tatălui meu. Locuința era strivită de sus și din părți de nămeți albaștri de zăpadă, așa că mama nu putu vedea arhitectura exterioară. Cîteva tranșee

duceau spre grajd, șopron și hambar, iar o alta, cea principală, se înșira pînă la un bordei „à la primul război mondial". Lipsea numai sentinela cu baioneta la armă care să prezinte mamei onorul. Interiorul bordeiului mai aducea a locuință, deși era săpat cam adînc în pămînt. Mama era înăltuță — cu două capete mai răsărită decît tata — și chiar de cum intră prima oară, se izbi cu fruntea de pragul de sus. Asta ajută la sănătate, îi spuse atunci bunicul, iar mai tîrziu, cum lucrul acesta se întîmpla deseori, el o încredința de fiecare dată că treaba asta face bine femeilor, le ajută să-și adune gîndurile înainte de a intra în casă. Mamei, prima oară, îi scăpăraseră ochii, apoi i se întunecaseră, iar, puțin mai tîrziu, pămîntul se-nvîrti cu ea și poate de aceea i se păru că grinzile tavanului își umflau dinadins burțile ca s-o pocnească încă odată în cap, așa că se opri în spatele ușii și nu mai făcu nici un pas înăuntru. Aici se prezentară oficial toți cei din familie, în frunte cu bunicul și la urmă cu cei trei pușți, tot nespălați și ciufuliți, care se ascundeau unul în spatele celuilalt, o priveau în albul ochilor și se scobeau în nas.

Mama încercă să le adreseze cîte un compliment, însă ei se pitiră pe după fusta lar-

gă a bunicii și de acolo se uitau la ea cu un singur ochi. Cu toate acestea, mama nu se descurajă, ba chiar surîse, amintindu-și că fusese peţită pentru un negustor de vite. Era optimistă din fire, zicîndu-și că greutăţile de aia erau greutăţi pentru a fi învinse. Aceste gînduri intime îi veniseră în anul 1922, cînd eu încă nu mă născusem, și de atunci ele au constituit o regulă imuabilă în viitoarea mea viaţă, iar mama a devenit prototipul eroinelor pozitive din romanele mele de mai tîrziu. Totuși, un optimist adevărat și conștient m-a făcut Doko pîndarul, cel pe care am să-l pomenesc cu recunoștinţă peste o seamă de pagini.

Găsiră prin mahala un voal și o gătiră pe mama, ca să poată plînge sub el după casa părintească, jelindu-și dinainte zilele fericite din noua gospodărie. Pe tata îl îmbrăcară cu o șubă nouă, îi traseră o căciulă pînă la urechi, deși în odaie era atît de cald și atîta popor se îndesase înăuntru, încît nu-și putea șterge nici măcar nasul. Sosi și popa Kostadin și, ca un tenor beat, își începu aria încă de afară. Intră în odaie cîntînd și îi dădu bunicii cădelniţa goală: „Pune, Nedo, în cădelniţă doi tăciuni-i-i, iar voi așezaţi-vă lîngă perete ca niște osîndiţi la moarte-e-e!“.

Popa trăsese la măsea de cu dimineață și, ca-ntotdeauna în asemenea ocazii, nu citea din cartea de rugăciuni, ci îndruga tot ce-i trecea prin gînd, introducînd cîte un cuvînt slavonesc vechi, în așa fel încît nimeni nu putea înțelege nimic. Numai unchiul Martin îi descifra exact textul slujbei și se prăpădea de rîs. Popa cînta : „Măi, că mă lovi pustia de băutură-n cap ! Dar, dacă așa e scris, cui pe cui se scoate, o să beau imediat după cununieee. Aici e cald ca în c..... găinii, nici nu se poate respiraaa. Ăsta mi se pare tare crud, aș zice că n-are majoratul, însă dacă e atît de doritor să se-nsoare, las-să-și bată capul pînă la sfîrșit. La Peevi, Peevi, la ei duce-mă-voi, chiar pentru ultima dată, pentru că o au de trei ani și o țin în butoi de dud, binecuvîntează-i, doamne, în vecii-vecilor".

La sfîrșit, popa Kostadin descrise cu lux de amănunte raiul familial în care mama și tata pășiseră cu un picior, o sfătui pe femeie să asculte de omul ei, să nu-și permită nici o necuviință cu bărbați străini, ci să-și vadă de treabă-n casă și la cîmp ; le izbi capetele și-n felul ăsta îi uni prin căsătorie.

Nuntașii se puseră-n mișcare, ieșind afară să respire aer curat și să-și pregătească burțile pentru mîncare și băutură, iar un-

chiul Martin scoase pistolul, ochi și nimeri o cioară cocoțată în vîrful salcîmului. Popa Kostadin nu se lăsă mai prejos, scoase revolverul de sub anteriu, trase după o alta, care se așezase pe hornul vecin, dar nu nimeri nici cioara și nici măcar casa. Începu un tir înverșunat, iar unchiul Martin nimerea totul, pentru că era țintaș mai bun chiar decît Wilhelm Tell. Fără să mai ochească lovea vrabia din zbor, în inimă, în cap, oriunde voia.

Popii i se urcă rachiul la cap, potcapul începu să-l strîngă, așa că-l aruncă în zăpadă și începu să ochească din nou, dar tot nu nimeri nimic.

În mijlocul căciulilor mițoase și al broboadelor negre singur părintele era cu capul descoperit, cu părul revărsat pînă la umeri, cu crucea de argint la gît și cu pistolul în mînă, așa că eu, cu mîndrie, pot comunica „hippy"-lor contemporani că precursorul lor a trăit și a murit în satul meu. Numeroșii lui admiratori și adepți pot pune cel puțin o modestă placă memorială la casa lui.

Nunta adevărată începu pe seară. Scoaseră pe prispă un butoi cu vin, lîngă el puseră un altul cu zeamă de varză, menită să-i „trezească", apoi jucară hora în jurul lor,

se mascară în „Kukeri“[1] și în urși, iar spre miezul nopții se adunară în casă în așteptarea rachiului dulce, pe care îl fierseseră, îl îndulciseră și-l turnaseră într-o sticlă legată cu fundă roșie la gît, lăsînd-o lîngă genunchiul nașului.

În acest fel începu momentul solemn al conceperii mele. Îi încuiară pe mama și pe tata în odaia mare și se retraseră în cealaltă, ca să urmărească spectacolul. Patlageana îi dădu tatălui meu cele mai amănunțite indicații pregătindu-l psihologic, așa cum procedează un antrenor cu elevul său. Același lucru îl făcu cu mama o vecină. Da, pe atunci se pierdea o grămadă de timp ca să-i sfătuiască pe tineri cum să se descurce în asemenea ocazii, pe cînd astăzi pierdem luni și ani de zile sfătuindu-i și dojenindu-i să nu sară peste cal, măcar pînă termină școala medie.

În odaia mare era întuneric. În mijlocul patului se contura, albă, o cămașă de nuntă, așternută peste pătură. Dincolo, ceilalți discutau cu voce tare, beau și făceau pe proștii, însă toți trăgeau cu urechea spre cameră, să audă de nu cumva se deschidea ușa. Inițiatoarea mamei mele ședea ca pe ghimpi.

---

[1] Kukeri = joc tradițional bulgăresc cu măști.

Din cînd în cînd, ieșea și se întorcea cu o lucire cîinească în ochi. După dînsa, prima rundă trecuse, număra minutele în gînd și într-al nouălea trebuia să intre în odaie să ia cămașa și s-o arate nunilor. Patlageana, care la fel număra minutele în gînd, începu să se neliniștească, se duse afară, se mai plimbă prin curte și se piti lîngă ușă, în așteptare. După el, gongul de mult ar fi trebuit să marcheze sfîrșitul rundei a treia, pe cînd tata tot mai stătea la marginea ringului, cu spatele sprijinit în corzi, fără să înainteze un pas către adversar. Era o fire sensibilă și nu-i plăceau aceste obiceiuri păgîne ; în afară de asta, mai era și fricos, așa că, din noaptea aceea, îmi transmise, drept moștenire, și această slăbiciune. Eu am rămas fricos pînă astăzi și, cu trecerea anilor, devin tot mai mult. Mă tem de tramvaie, de fulgere, de femei, de critici, de șefi, și de cîte altele nu mă tem ? Adesea, chiar mă gîndesc că sufăr de mania persecuției. Stau cîteodată și încep să-mi închipui că va veni un cutremur, casa se va înclina într-o parte, iar eu am să cad de la etajul al patrulea împreună cu lucrurile și cu întreaga cameră. Sau că pămîntul, așa cum se învîrtește în jurul său și al soarelui, se va desprinde de pe orbită și se va ciocni cu un alt corp ce-

resc. Altădată îmi închipui că am spus ceva, undeva, și săptămîni întregi tremur ca nu cumva acela care a auzit să transmită mai departe, unde nu trebuie. Iar la urmă, să mă dumiresc că niciodată n-am zis nimic și că am tremurat degeaba. Cîțiva ani după ce m-am născut, bunica începu să mă sperie cu diferite spirite și fantome, ca s-o ascult, și probabil că de atunci am devenit atît de fricos și ascultător. Închipuiți-vă, odată am spus unui prieten că, în cartierul nostru, troleibuzele se strică la fiecare jumătate de oră, și am generalizat că nu avem mijloace de transport în oraș — eram supărat fiindcă întîrziasem la teatru — iar seara, cînd m-am întors acasă, n-am dormit aproape toată noaptea. M-a luat cu frig și cînd, în cele din urmă, am ațipit, am visat că mă călcau niște troleibuze supărate, iar un funcționar superior din transporturi îmi cosea gura cu ață, așa cum se face cu burta mielului umplută cu măruntaie. Ce-am mai tremurat! Ceva teribil, dar cu totul de pomană! Am auzit că mulți alții tremură de frică pentru fleacuri, ei poate au însă un motiv real, pe cînd la mine e ceva ereditar. S-ar putea spune că și biografia am început să mi-o scriu de frică. Acum cîtva timp, o persoană destul de sus-pusă, dar nu mai mare ca un

director, fără nici un motiv, a aruncat vorba într-un loc public că aș proveni dintr-o familie bogată, aristocratică. M-am speriat, multă vreme chiar mi-am închipuit că am o asemenea origine și m-am așezat să-mi scriu biografia, încă dinaintea nașterii mele, numai pentru a dovedi acestui individ contrariul și a-i freca ridichea cu fapte incontestabile. Chiar de pe acum simt o bucurie răutăcioasă, cînd mi-l închipui citind biografia mea, mijind ochii și consumîndu-se de supărare că nu-mi poate atașa nici unul dintre păcatele acelei clase disprețuite. Peste toate, mai sînt și rău, pentru că, de felul lor, fricoșii sînt răutăcioși.

Cînd Patlageana, pierzîndu-și răbdarea, bătu în ușă și începu să-l întrebe unde ajunsese și dacă, în general, ajunsese pînă undeva, tata scrîșni din dinți a răutate și nu-i răspunse. Ba, încă mai rău se haini, cînd nuntașii prinseră a bate cu pumnii în perete și strigară : „Hai, bre, ginerică, ai adormit ?“ Atunci tata, cu multă înverșunare, se așeză pe pat și, după puțin timp, se culcă lîngă mama. Din păcate, pe vremea aceea, strip-teasul nu era încă la modă și el pierdu două ore întregi pînă să se descurce în nenumăratele fuste ale miresei.

— Doamne — l-am auzit exclamînd după patruzeci de ani — cît de ușor le e bărbaților de astăzi !

Cînd se auzi întîiul cîntat al cocoșilor, răsună și prima împușcătură afară, pe prispă. Tata apăsa pe trăgaciul unui pistol cu butoi ruginit, anunțînd lumii că devenise bărbat, oricum, cam greu și prematur, dar totuși izbutise. Primitivii aceia — nuntașii — se zgîiau la cămașa mamei, chercheliți ca niște purcei de rachiul dulce, și urlau, iar împușcăturile tatei prefăceau dimineața într-o sită, făceau cîinii să latre și cutremurau casele, că pînă și purecii se ascunseră prin plăpumi, înspăimîntați, nu glumă. Tata continua să tragă. Ca toți ai noștri, și el era fanfaron, așa încît risipi o baniță întreagă de gloanțe.

10.

Rudele mamei nu o prețuiseră degeaba pe aceasta la trei mii de leva, cîteva vite și o tarla de un hectar. Valora mult, mult mai mult chiar numai pentru faptul că m-a născut și a dat Bulgariei un fiu, fără de care țara ar fi avut o soartă tare nefericită. Dar hai să fim modești, după cum am învățat zi de zi și ceas de ceas, și să lăsăm ultimul

cuvînt istoriei. Să nu vorbim nici despre faptul că mama a curățat grajdurile lui Augias ale noii sale familii și a distrus atîtea insecte, cît n-ar fi putut omorî actualele servicii sanitare nici în zece ani, și asta fără nici un fel de chimicale. Bunica simțea o plăcere nemaipomenită ca primăvara să se așeze undeva la soare și s-o cheme pe mama s-o caute în cap. Avea părul negru ca smoala și tot ceea ce mișuna prin el se vedea cu ochiul liber din uliță.

Altminteri, totul a fost frumos, ba chiar poetic. Poetice au fost îndeosebi dimineții, înainte de răsăritul soarelui, cînd mama se scula mai devreme decît ceilalți ca să aprindă cuptorul, să coacă pîinea și să pregătească mîncarea pentru cîmp. Răsăritul se rumenea ca o pîine coaptă — comparația mamei, pe care de multe ori, mai tîrziu, am folosit-o cu succes — vrăbiile zburătăceau nebunește prin salcîmi, liliecii se adunau din escapadele lor nocturne, rătăceau beți prin văzduh, neputîndu-și găsi locul de dormit, iar casele își etalau plictisite hornurile, din care se ridica un fum mirositor. Cocoșii cîntau și erau foarte mîndri pentru că, fără doar și poate, soarele răsărea la semnalul lor. Apoi se plimbau, ca niște sultani, printre găini căutînd să le împace, fiindcă ele, ca adevă-

rate găini și femei ce erau, reușeau să se sfădească, încă de cu noaptea, pentru vreun viermișor sau niscaiva grăunțe. Între altele, aceste păsări domestice își găseau neîntrerupt pricină purtînd discuții pe tema „cine deține primatul inteligenței : cocoșii sau găinile ?“ Această controversă va rămîne, se pare, nerezolvată cît timp vor exista pe lume găini și cocoși, dar eu unul cred că ultimii sînt totuși mai mintoși, și asta nu pentru faptul că și eu aparțin sexului bărbătesc ; am să mă servesc doar de un exemplu convingător. Într-o dimineață, soarele nu răsări la timp, pentru că se nimerise să aibă loc o eclipsă. Cocoșii, să moară de necaz. Își solicitară gîtlejurile pînă răgușiră, iar a doua zi, în zori, nu mai putură nici să cîrîie. Cu toate astea, se lumină și, după această întîmplare, băieții noștri luară notă de eveniment și nu se mai gîndiră niciodată că fără ei nu se făcea dimineață. Găinile, încă de pe atunci, se dovediră mai practice ; așteptau să apară soarele și, abia atunci se sculau din cuibare cotcodăcind pînă li se învinețea creasta, grozăvindu-se în fața întregului sat că ar fi ouat un ou. Cele mai caraghioase erau acele care cotcodăceau pe cuibarul gol și făceau o gălăgie mai mare decît celelalte. Merită respect acelea care ouă zil-

nic, dar nu cotcodăcesc, deoarece trebuie să-și clocească puișorii și treaba asta le ia tot timpul. Astea sînt niște păsări foarte folositoare și cuminți.

Rămîne să mai amintim și purceii care scormoneau grămezile de bălegar, risipindu-l, ca să încălzească dimineața răcoroasă, iar apoi își arătau rîturile în pragul ușii, cerîndu-și borhotul de tărîțe.

Primăvara era primăvară, iubitoare și dătătoare de viață, îndrăgostită și rodnică în grîne și mult porumb, cu duium de vite și puișori și pe deasupra cu persoana mea. Mama se făcuse frumoasă cît două femei la un loc, fiindcă avea într-însa două vieți, iar tata era îndrăgostit de ea. El împlinise șaisprezece ani și opt luni, pe sub nas îi mijiseră mustățile, iar urechile i se aprinseseră ca două lampioane de hîrtie. În cele din urmă, începuse să înțeleagă că femeia reprezenta o împlinire, dăruită bărbatului de mîna lui dumnezeu, iar după aceea, mamă, tovarășă egală și așa mai departe.

O primăvară blagoslovită.

Tot atunci, prin mai, unchiul Martin săvîrși încă o năzdrăvănie. Îl mîncau palmele să facă dintr-astea, oferind astfel distracții celor din jur. El socotea că, din timp în timp, trebuie aruncată o piatră în baltă, pentru a

curma monotonia vieții. Adeseori spunea că asta constituia o lege a dezvoltării sociale, altminteri oamenii ar muri de plictiseală, ba chiar explica revoluțiile prin această lege.

Era plin de draci, care nu aveau astîmpăr și nici pe el nu-l lăsau în pace. Diavolii ăștia îl îndemnaseră să isprăvească clasa a treia gimnazială și să se înscrie la liceu. Voia să urmeze mai departe, dar nu avea deloc chef de învățătură, deși era cel mai vîrstnic din clasă. Prima lui acțiune fu să seducă pe fata administratorului de plasă, care se îndrăgostise de dînsul, fiind gata să se lase de liceu ca să-l urmeze. Evident că și-n ea existau mulți diavoli.

Unchiul Martin nu voia să fugă niciunde, fiindu-i de ajuns să facă de ocară familia cea mai de vază din oraș și să se ocupe apoi de alte năzbîtii.

Profesorul de logică și psihologie Pervazov vru să-l îndrume și-l întreba mereu unul și același lucru : ce este logica și ce este conștiința ? Unchiul Martin nu putu să-i răspundă niciodată, deși întotdeauna căpăta nota patru [1] la aceste obiecte. La sfîrșitul

---

[1] În Bulgaria, în sistemul de apreciere a aplicației la învățătură, nota patru este echivalentă cu nota opt de la noi.

anului școlar, se hotărî să-i dea dascălului o lecție de logică și psihologie. Pregăti o bombă și-ntr-o noapte i-o aruncă în dormitor. Bomba era inofensivă, dar îl influență psihologic pe profesor, care leșină de frică. După acest atentat, Martin nu putea, și nici nu dorea de altfel, să mai rămînă în liceu.

E drept că nu existau nici un fel de probe împotriva lui, dar toți știau că el aruncase bomba. Se amestecă și administratorul de plasă, situația unchiului se complică și trebui să se întoarcă în sat. Dacă cel ce intervenise ar fi prevăzut ce folos avea să tragă de pe urma lui peste ani de zile, nu numai că nu l-ar fi prigonit, dar, încă de pe atunci, și l-ar fi făcut ginere. Iată de ce Pervazov, după ce a aflat că sînt nepotul colateral al unchiului Martin, m-a notat într-una cu excepțional la logică și psihologie, deși capul furtunos și nepotolit al rudei mele fusese de mult despicat ca un dovleac și zăcea pe din două în pămînt.

În primăvara aceea, unchiul Martin se angajă s-o fure pe frumoasa Anița pentru Tatarovi. Aceștia erau chiaburi și aveau numai un singur fecior, pe Benko, iar Anița, vicleană și frumoasă, nu voia să-i dea norocului cu piciorul. Era săracă, dar tatăl ei n-o dădea Tatarovilor din pricina unor vechi

dușmănii. Se judecaseră, iar acum — să nu se vadă în ochi. Era vremea muncilor cîmpului, nepotrivită pentru nunți, însă Tatarovii aflaseră că cei din Arnautlar o promiseseră pe Anița cuiva, îndată după seceriș.

Spre seară, unchiul Martin și Benko umplură căruța cu lucernă proaspătă, aruncară deasupra o pătură și porniră spre Arnautlar cu asfinţitul în față. Cînd se întunecă, oprirá căruța la marginea satului. Benko rămase lîngă ea, iar unchiul se duse să fure fata. După cum se înțeleseseră, Anița trebuia să vină în dosul șurii, iar dacă nu putea ieși pînă acolo, să se strecoare prin ferestruica din spatele casei. Unchiul Martin cunoștea toate fetele din satele de primprejur, cu cele mai multe din ele fusese în vorbă, iar celorlalte se gîndea să le facă curte. Pe Anița o cunoscuse la o șezătoare, jucaseră împreună la horă — o ținea minte. Ea, de asemenea, și-l amintea, mai ales după privirile ce-i aruncase și după îmbrăcămintea lui de orășean : era singurul flăcău din adunare cu cămașă albă și cravată.

În timp ce o aștepta în spatele șurii, unchiul Martin se simți dintr-odată tulburat — dar nu de frică. Bineînțeles, el nu știa ce-i teama. De bună seamă, diavolii dintr-însul

îl zgîndăreau și-i spuneau că noaptea e minunată, secara abia dată-n spic adie, privighetorile cîntă de parcă ar fi îndrăgostite, gîdilate și ele de drăcușorii lor, că, într-o asemenea noapte de mai, tare greu se fură o fată frumoasă și încă mai greu se dă pe mîinile unui flăcău fricos. Însă unchiul Martin, prieten credincios și cavaler, scutură capul și zise diavolilor să nu-l mai sîcîie fiindcă o să le rupă cozile. Tocmai cînd se pregătea să facă treaba asta, pe care însuși Dumnezeu încă nu reușise s-o săvîrșească din considerațiuni proprii, Aniţa deschise fereastra. Unchiul apucă întîi bocceluța ei cu zestre, apoi o luă și pe ea în braţe și porni. Spicele secarei îi gîdilau mîinile, iar fata, lăsîndu-i capul pe umăr, tăcu și se topi în îmbrățișarea lui. Nici el nu se simțea în stare să-i dea drumul jos, nici ea nu ceru să coboare din braţele sale. Așa ajunseră pînă în mijlocul grădinii, unde secara era mai deasă, mai înaltă și mai înmiresmată.

Unchiul Martin obosi s-o poarte pe Aniţa, se sufocă și o culcă în lanul moale, să-și mai tragă sufletul. Atunci privighetorile încetară dintr-odată să cînte, stelele se stinseră, adierea vîntului se liniști, se făcu întuneric și cald, într-un cuvînt, diavolii își isprăviră treaba și se duseră la toți dracii.

După o oră, unchiul Martin depuse fata în brațele îndrăgostitului Benko, ca și cum nici usturoi n-ar fi mîncat, și nici gura nu i-ar fi mirosit... Își exprimă apoi urările sincere viitoarei familii.

— Felicitări ! Să trăiți, să vă drăgostiți, să vă înmulțiți pînă în vecii vecilor !

Anița se tolăni în lucerna mirositoare ca o regină și nu spuse nimic. Ochii ei, de un verde pestriț, străluceau în întuneric ca ai nevăstuicilor. Nu scoase o vorbă nici după ce unchiul Martin cobori din căruță în fața porții Tatarovilor și plecă. Singur dumnezeu știe ce-o fi fost în sufletul ei, înainte de a se culca vinovată în patul nupțial.

Tatarovii făcură nuntă mare, după cum se cădea unor oameni cu starea lor. Băură și un butoi cu rachiu dulce. Anița reuși să-l farmece pe Benko în cursul nopții, dar rușinea tot ieși la iveală. Socrii înghițiră hapul, dar niciodată nu aveau să ierte necinstea Aniței, ani de-a rîndul scoțîndu-i ochii cu acest păcat. Și mireasa însă le-o întoarse cu vîrf și îndesat. După cîțiva ani stătea tolănită în odaie cu ibovnicul ei, iar ceilalți se perpeleau în cea alăturată, strîngînd în mîini o pungă de piele plină de aur.

În cursul verii, unchiul Martin mai făcu o ispravă și puțin lipsi să nu bage în belea

și familia noastră. Într-o noapte veni însoțit de doi țigani tineri, tîlhari și hoți de cai, după cum se află mai tîrziu, și-i ceru bunicului să-i ascundă. Aceia fugiseră din închisoare pentru a treia oară, deschizînd ușile cu un simplu creion, iar unchiul era plin de admirație față de îndemînarea și curajul lor. În general, îi plăceau astfel de oameni, fiind el însuși iscusit și curajos. Țiganii erau adevărați viteji, bărbați frumoși, bine făcuți, și aveau douăzeci de ani. Unul, Regep Altîndișlia, după poreclă, își aurise toți dinții ca să pară mai deosebit — astfel, privea în jur cu un surîs de aur, puțin rece ; celălalt, Mehmet Perceambliata, avea dinții albi ca mărgăritarul și un ciuf aspru și negru deasupra frunții. Cele două pușlamale îl priveau pe unchiul Martin cu veneрație și, din toate, reieșea că se cunoșteau de mult. Bunicul înțelese cu ce fel de oameni are de-a face și-i expedie. Nu trecu o săptămînă, și din satul vecin dispăru o herghelie întreagă de cai.

Hoții de la noi treceau dobitoacele peste granița română și-i predau unor geambași de acolo. În zona de frontieră, situația era fierbinte. grănicerii. de o parte și de alta, mișunau zi și noapte, iar pe la posturi aveau loc cercetări. Dar prinșii erau puțini, așa că

prada enormă rămînea țiganilor noștri. Căpitanul Arabov aduna toți bărbații de prin bordeie, îi închidea în pivnița postului și, spre seară, îi ducea, unul cîte unul, la grajdul cailor pentru cercetare. Țigăncile se așezau pe vine lîngă gardul de sîrmă, împreună cu dancii, și îndată ce vedeau că cineva e purtat spre grajd, urlau ca niște lupoaice : copiii țipau, zbierau și cei dinăuntru înainte de a-și fi ridicat ofițerul biciul. Cercetarea continua aproximativ zece zile. Căpitanul Arabov elibera țiganii cu spinările învinețite, iar aceștia se întorceau în mahalalele lor și începeau petrecerile. Nopți întregi cîntau clarinetele, bubuiau tobele, se bea tot ce se strînsese din cerșit, țigăncile jucau din buric și așa sărbătoreau eliberarea din grajdul de cai. În anul următor, povestea se repeta întru totul, cu aceleași iluminații ca de sărbătoare.

Unchiul Martin era încredințat că alții trebuiau să înghită ceea ce el dumicase și întotdeauna ieșea basma curată din treburile astea. În viață, spunea el, cineva tot trebuie să scoată castanele din foc pentru altul. Altfel s-ar instaura un fel de dreptate absolută între oameni și am crăpa în două de plictiseală.

Trifon Tatarov gîndea la fel, dar nu împărtășea în public acest principiu de viață, pentru că nu-i convenea. Unchiul Martin îi dădea adesea să guste din papara fierbinte. Odată îi dispăru un cal, altă dată, unchiul sări gardul la dînșii, noaptea, cînd Benko păștea caii la cîmp.

Trifon simți cum stătea treaba și începu să-l „pîndească", dar nici unchiul nu se lăsa prins ușor. Îi plăcuse atunci, în luna mai, în secară, și acum o adulmeca pe Aniţa ca un ogar. Trifon știa că noră-sa călca pe de lături, dar nici ea nu era mai puțin inventivă, încît îi scăpa printre degete. Așa se pîndiră pînă-n iunie, cînd, într-o dimineață, Trifon Tatarov se trezi primar. Pe tot cuprinsul Bulgariei intervenise dezordinea ; la noi, îi alungară pe vechii primari agrarieni, numind alții noi. Acum, Tatarov spera să pună mîna pe Martin și să-i ceară socoteală pentru toate fărădelegile. Unchiul nu se sperie, dar, pentru orice eventualitate, își curăță revolverul și-l încărcă cu cartușe noi.

11.

Vara se cocea, mă coceam și mă răscoceam și eu. Mama se înăbușea ; cu greu ridica sapa, cu greu se apleca să secere, dar

nimeni n-o lua în seamă că e însărcinată și ea se rușina să le-o amintească. Tata nu se interesa de apropiata mea naștere și nu-mi cumpără nici hăinuțe, nici cărucior de copil. Indiferența familiei o silea pe mama să muncească în rînd cu ceilalți și după treieriș, să întoarcă paiele și să împingă tăvălugul.

Eu încă de pe atunci nu eram discret și, pentru ca lumea mare să știe cu cine avea de-a face, dădui de veste despre viitorul meu sex, împestrițînd fața mamei cu pete cafenii, astfel că toți îi spuneau că va avea un băiețel.

Într-o zi, mama căzu de pe tăvălug. Caii prinseră a galopa în cerc, cu hățurile încurcate printre picioare. Se speriară și alergară și mai tare. Tăvălugul se repezea spre mama ca un rechin, gata s-o sfîrtece cu cremenele lui ascuțite. Bunicul, care se afla întîmplător în arie, văzu cele petrecute și opri caii. O duseră pe mama în odaia mare și o lăsară să se odihnească. După această întîmplare, bunica începu să-i șoptească ceva omului ei, iar acesta grohăia ca un vier bătrîn, spunînd că ar fi mai bine dacă mama ar naște la iarnă, cînd nu era de lucru. Mucoșii șușoteau ceva într-un colț și rînjeau la tata care, roșindu-se de rușine, o tuli afară.

Între altele, veni vremea culesului bostănăriilor și al viilor. Curțile se umplură de pepeni galbeni și verzi. Ziua, femeile și copiii despicau bostanii cu securile, iar seara aprindeau focurile și fierbeau pelteaua pînă dimineața. Tot ce era vietate — cai, boi, porci — se grămădea în jur și hăpăia cojile. Mirosul cald al peltelei atrăgea muștele, gîngăniile și diferitele orătănii din tot ținutul. Cei mai nesătui erau copiii. Seara abia își tîrau burțile umflate pînă în așternut, adormeau imediat și, cum îi lua somnul, se scăpau pe ei.

Într-o noapte ca asta răsunară focuri de pușcă, la Tatarovi izbucni un incendiu și întregul sat sări în picioare. Dancio Sinivirski, mecanicul conacului, împreună cu cîțiva inși asediaseră pichetul de graniță, cînd nu rămăsese acolo decît un singur soldat. Căpitanul Arabov plecase încă din amurg la Arnautlar ca să ia legătura cu postul vecin. Răsculații îl dezarmaseră pe ostaș și îl încuiaseră în pivniță ; luaseră tot armamentul găsit și porniseră prin celelalte sate. O asemenea răzmeriță era tocmai pe gustul unchiului Martin. Sîngele lui neastîmpărat clocoti ; își ascuți auzul și se pregăti să pescuiască în ape tulburi. De mult visa să pună

mîna pe o carabină. Intră cu alți țărani în pichet, își alese una și pe-aici îi fu calea.

Dancio Sinivirski proclamă noul regim și porni îndată să-și lichideze socotelile cu primarul. Trifon Tatarov, fiind cu ochii în patru, o șterse în toiul nopții. Cînd trecu pe lîngă curtea noastră, ridică pușca și trase în direcția urmăritorilor. Glonțul șuieră pe lîngă urechea mamei și se înfipse în stîlpul hambarului, sub care dînsa împreună cu bunica fierbeau pelteaua. Mama țipă și căzu la pămînt, iar cînd se ridică, încă un glonte îi țiui pe lîngă umăr. Amîndouă se pitiră lîngă hambar, așteptînd să înceteze împușcăturile. Aflîndu-mă în a opta lună, am fost, prin urmare, întîiul copil nenăscut din ținutul nostru care a cunoscut primejdia de moarte a fascismului.

Îl urmăriră pe Tatarov pînă îl pierdură din ochi, după care se întoarseră la pichet. Dimineața, căpitanul Arabov sosi cu o companie de soldați, îi prinse pe răsculați și plecă spre Varna. Îi legară pe toți, închizîndu-i într-o încăpere. Căpitanul ordonă să fie bine păziți pînă la întoarcerea sa, însă Tatarov tuna și fulgera de mînie ; cineva îi dăduse foc la o șură și acum ardea să se răzbune. A doua zi, soldații îi îndesară lui Dancio o batistă în gură, îl înfășurară în pături și-l

urcară într-o căruţă, cu care urma să-l transporte la Arnautlar, lîngă ceilalți arestați.

Unchiul Martin, adulmecînd cu nasul lui de lup cum stăteau lucrurile, își vîrî carabina sub palton și porni spre Arnautlar peste porumbiștile neculese. Îl mîncau palmele să-și încerce arma cea nouă pe carne vie.

Se urcă într-un păr, lîngă locul numit „Prăsnițite“ și se puse pe așteptat.

După cum presupusese, căruța se opri acolo, cei doi jandarmi îl coborîră pe Dancio și îl duseră către gropile de unde oamenii noștri luau lut roșu pentru uns podeaua. Îi scoaseră călușul din gură și-i dezlegară mîinile ca să poată „fugi“. Trifon Tatarov apăru la celălalt capăt al gropii, să vadă „încercarea de evadare“. Numai că omul nu fugi, ci se așeză, pironindu-și privirea în pămînt, ca și cum nu-l interesa că peste cîteva minute îl vor împușca. Abia cînd jandarmii traseră închizătoarele, tresări și se uită în lături.

— Vino, ștabule, să privești mai de aproape ! îi strigă el lui Tatarov, văzîndu-l cum se uita de departe.

Acesta se lăsă ca secerat în spatele tufișului, îngălbeni și simți că i se face rău.

Unchiul Martin ochi în inima unui jandarm și acela, în loc să tragă în pieptul lui

Dancio. se prăbuși în groapă, iar tălpile i se ridicară spre cer. Celălalt o luă la fugă, iar Tatarov se ascunse repede în porumbiște. Unchiul îl observă surîzător din vîrful părului, după care coborî și se duse la Dancio. Îi dădu pușca celui ucis, șterse urmele, după care se despărțiră în tăcere. Dancio o apucă spre codrii sălbatici de la Djivele, iar unchiul se înapoie acasă, mulțumit de carabina lui.

Se întîmplă același lucru ca și cu bomba profesorului de psihologie. Toți erau încredințați că el îl ucisese pe jandarm, dar nimeni nu-l putea dovedi. Îl chemară la anchetă, îi percheziționară casa, fără să găsească ceva, însă Tatarov nu scăpă ocazia să se răzbune și ordonă ca bănuitul „să simtă răsuflarea calului în ceafă". Îl chemară din primărie pe Kiro Negriciosul, jandarmul pe care unchiul Martin îl cruțase acolo, lîngă „Prăsnițite". Acesta încălecă pe cal, iar unchiul porni înaintea lui. Merseră toată ziua spre oraș. Negriciosul călare, iar Martin pe jos. În satele unde existau primării, Negriciosul se oprea să se odihnească, iar, între timp, jandarmii îl legau pe unchiul meu de un stîlp, ca pe un cîine care mușcă, își băteau joc de el și-l înjurau. El zîmbea ; zîmbea și ciuful său luminos de pe frunte,

zîmbea și cămașa lui albă ; semăna cu un haiduc pe care-l duceau la spînzurătoare. De la o vreme, începu să cînte, dar Kiro Negriciosul tresări pe cal și îndreptă pușca spre spinarea lui.

În oraș ajunseră pe înserate, cînd piața era înțesată de lume. Oamenii se-ngrămădeau să-l vadă, iar unchiul Martin se desfăta de umilirea lui în fața poporului, mergea liniștit, cu un pas înaintea calului, și privea drept în față. În ziua aceea se hotărî să se răzbune pentru batjocorirea lui, nu numai pe primar sau pe jandarm, ci pe întreaga lume. Apropiata întîlnire cu administratorul de plasă nu-l înspăimînta. Avea să-i zîmbească vechiului său dușman și să tacă.

La intrarea în clădirea Administrației, în fața lui se opri o femeie frumoasă. Amîndoi încremeniră un minut, ca fascinați, apoi ea se repezi spre dînsul și-l apucă de mîini. Unchiul Martin simți că se afundă în ochii săi negri, trecu mai departe și intră înăuntru. Femeia nu se despărțea de el, îl ținea în continuare de mînă, iar Kiro Negriciosul tușea prostește și murmura : „Domnișoară, așa ceva, mai tîrziu, înseamnă că..." Domnișoara minunat îmbrăcată, adevăratul administrator de plasă, după cum se vorbea

în oraș, autoritară, îi arătă jandarmului un loc, în curte. Acesta întoarse calul într-acolo și se îndepărtă. Un tînăr comisar de poliție, cu epoleți argintați, stătea pe trepte și zîmbea schimonosit. Arestatul și domnișoara trecură pe lîngă el și intrară înăuntru, iar acesta rămase drept, privind în urma lor cu același zîmbet. Emilia îl introduse pe unchiul Martin în cabinetul tatălui său și se azvîrli de gîtul lui. Cu cîțiva ani înainte, unchiul reușise s-o scoată din minți, iar nebunia încă nu-i trecuse și nici n-avea să-i treacă repede.

Peste o oră, unchiul Martin cina în sufrageria administratorului de plasă, iar acesta însuși împreună cu soția lui stăteau în bucătărie și se priveau ca ieșiți din minți. Scandalul trebuia înlăturat cu orice preț, și bărbatul de stat porni de cîteva ori cu revolverul în mînă spre sufragerie, ca să-l izgonească pe Martin, dar îndată ce-i auzea rîsul în spatele ușii, se întorcea în vîrful picioarelor în bucătărie. Trimise servitoarea s-o cheme pe Emilia. Fiica veni, îmbrăcată în cea mai elegantă rochie, zîmbitoare și strălucind de fericire.

— Tată, vino să ți-l prezint pe invitatul meu.

Administratorul de plasă îndreptă revolverul spre tavan, dar nu îndrăzni să apese pe trăgaci, distruse jumătate din vesela din bucătărie și se așeză pe un scaun, jalnic și neputincios.

Unchiul Martin, cunoscînd puterea femeilor frumoase și slăbiciunile bărbaților suspuși, cină liniștit, iar după masă se retrase în încăperile Emiliei. Două zile și două nopți nu ieși din dormitorul ei, iar în a treia zi, Emilia îl conduse cu trăsura departe, în afara orașului și, la despărțire, în mijlocul cîmpului pustiu și trist, îi căzu la picioare, sărutîndu-i ghetele prăfuite. El simți ceva înfiorător, privi spre cerul cald și inima i se strînse de frig.

— Am să te găsesc, oriunde vei fi, am să te găsesc ! rostea femeia, sorbindu-l din ochii ei negri, înainte de a se întoarce spre trăsură.

Nu trecu multă vreme și Emilia îl găsi în adîncul pădurii, cînd unchiul Martin își desfășura steagul în mijlocul unui cordon de o mie de jandarmi, trimiși de tatăl ei ca să-i ia capul.

Unchiul se înapoie în sat, își luă carabina și în aceeași seară plecă undeva, ca să se răzbune pe întreaga lume, pentru ceva despre care știa numai el. Au existat și ase-

menea bărbați în neamul nostru renumit, care încercau o dorință de nestăvilit ca să dea peste nasul mucos al vieții și să se maimuțărească în obrazul ei nespălat, nu din răutate ori din pesimism, ci dintr-o pornire pe care doar ei și-o puteau explica.

Unchiul Martin era dintre aceștia.

12.

Ei, oameni, sînteți nebuni ?, aș fi strigat din pîntecele mamei, de-aș fi putut. Unde veți ajunge, dacă o s-o țineți tot așa și nu veți pune stavilă viciului ? De ce încercați să mă amenințați cu viața, înainte de a o fi văzut ? Știu că ea seamănă cu un țigănuș căruia îi ștergi năsucul, îi speli obrăjorii, îl îmbraci cu haine noi, iar el, cît te-ai întoarce și ai număra pînă la cinci, s-ar murdări din nou, de nu l-ai mai putea recunoaște. Și chiar dacă e așa, o să spălăm fața țigănușului, în loc s-o mînjim cu mîinile noastre, sperînd că într-o zi îl vom vedea curat, luminos și prietenos.

Bineînțeles că nimeni nu mă putea auzi și fiecare făcea ce voia. Șapte sau opt zile înainte de a mă naște, moșierul Saraidarov o răpi pe iubita unchiului meu, Ricico. Acest

bărbat, altfel plăcut, avea o slăbiciune proverbială pentru femei și, cum îi plăcea vreuna, îndată o și înhăța. Acum îi căzuse cu tronc Darenka, fiica de șaptesprezece ani a ciobanului său.

Darenka se ducea deseori la conac, fiindcă era îndrăgostită de Riciko. Și flăcăul o iubea, dar toată vara nu se învrednicise să-și declare sentimentele. Semăna cu mai toți bărbații din neamul nostru, care se rușinează de femei și oftează după ele, fără să-și dea seama că acestea, chiar cînd au șaptesprezece ani, se plictisesc teribil de oftaturile lor. Așa că Saraidarov îi plăti frumos pentru sentimentalismul lui de modă veche. Îi interzise să se bărbierească și să se tundă ani de-a rîndul, încît ajunse la înfățișare ca un călugăr dintr-o străveche mănăstire.

Cînd o văzu pe Darenka, boierul fu plăcut surprins, o chemă în camera lui și o înghiți toată-toată, așa cum lupul a înfulecat-o pe Scufița-Roșie. Povestea asta nu făcu o impresie deosebită oamenilor de la conac, fiindcă văzuseră multe Scufițe-Roșii dispărînd în gura stăpînului lor : rusoaice, bulgăroaice, turcoaice, românce, tătăroaice. Saraidarov spunea că bărbatul trebuie să se hrănească cu femei tinere și consemna mîncatul fiecărei Scufițe-Roșii prin orgii și nopți

albe la conac. Ultima fusese tătăroaica Iulfet. În vremea secerișului, veneau la curte sute de țigani și tătari, cu tot calabalîcul, se întîlneau în grădină, aprindeau focurile, cîntau din instrumente și din gură, transformînd toată ograda într-o șatră mare.

Vara trecută, Saraidarov remarcase printre ei pe noua lui Scufiță-Roșie. Poruncise să se taie doi boi și doi viței, scosese butoaie cu vin și rachiu, dispusese să se aștearnă chilimuri sub streașina hambarului, ca atunci cînd va juca Iulfet să-i fie moale sub piciorușe. Ea n-avea pe cap scufiță roșie, în schimb avea cosițe negre ca smoala, ochi zbanghii, un benghi negru între sprîncene și degete negricioase și subțiri. Țiganii suflau în clarinete cu ochii holbați, iar țigăncile băteau din palme și își frîngeau umerii. Iulfet dansa pe chilimurile moi, în timp ce Saraidarov cu mîinile în brîu, descheiat la piept și transpirat, nu-și lua ochii de la ondulările voluptuoase ale trupului ei. În aceeași noapte o dusese în camera lui, făcînd-o regină. El numea femeile cățele, și totdeauna le ridica la rangul de „cățele-regine". Le menținea pe tron o lună sau un an și le expedia cu cîte un pumn de galbeni pentru zile negre.

Cînd începi să rîzi în faţa unei femei, spunea el, dezleagă-i lanţul şi dă-i drumul. Ea e de neam cîinesc şi nici o căţea nu rămîne în cîmp. Muierea ta e o sfîntă, or pe o sfîntă nu poţi s-o iubeşti... Nevasta lui Saraidarov locuia la Varna şi venea la conac la un an sau doi. Era o femeie palidă şi neatrăgătoare, străină de stepa noastră pătimaşă, de iernile înzăpezite de la noi şi de verile dogoritoare. Avea un fiu, Petăr, care-i toca bănuţii prin Elveţia ori Franţa. Venea şi el la conac vara, puţin efeminat şi înstrăinat, dar după cîteva zile se transforma într-un adevărat tînăr Saraidarov. Lucra la cîmp, călărea şi flirta cu domnişoarele din oraş.

Saraidarov o întronă pe Darenka „împărătească-căţea". Hotărîse să sărbătorească înfulecarea ei mai zgomotos şi mai triumfal ca în alte dăţi, iar prilejul nu întîrzie să se ivească. În dimineaţa următoare, se duse cu unul din pîndari să inspecteze ţiganii care strîngeau porumbul şi zări pe moşia lui o ciurdă întreagă de boi, vaci şi viţei străini. Aparţineau vecinului său, moşierul Ivan Fişer, un bătrîn evreu-rus „cu frica lui Dumnezeu", cu o barbă lungă, roşie, şi cu multe fete. Tînărul Saraidarov încercase să arunce o piatră în această baltă de domnişoare le-

neșe și decente, dar se alesese numai cu un ceai și prăjituri uscate. Ivan Fișer prefera să-și transforme conacul într-un azil de fete bătrîne, decît s-o vadă pe vreuna din ele pe tronul vecinului său, ca o „cățea-regină".

Saraidarov adună vitele și le duse la curtea sa. Doi pîndari de-ai lui Fișer încercară să le întoarcă, dar moșierul trase asupra lor cu revolverul și-i alungă. Pînă-n seară, toate animalele — șapte boi, patru vaci, patru viței — căzură sub cuțitul țiganilor flămînzi. Orgia în cinstea Darenkăi ținu o săptămînă încheiată. Balaoacheșii din satele de primprejur se îmbolnăviră de atîta mîncare și băutură, iar Fișer nici nu încercă să protesteze. Primăvara următoare va prinde și el pe moșia sa tot atîtea vite de-ale lui Saraidarov, le va duce la conac, le va tăia și, bineînțeles, își va face „lucanca" [1], iar restul de carne îl va vinde.

După cîteva zile, Riciko înhămă la trăsură caii albi și-l duse la oraș pe stăpînul său, cu iubită cu tot. Casa lui Saraidarov, mare, cu două etaje, cu ziduri de cărămidă și poartă ferecată, ocupa jumătate din piață.

---

[1] Lucanca = cîrnați din carne de vită, preparați într-un mod special.

Odăile numeroase miroseau a bogăţie şi a mucegai. Podurile, în care nu călcase picior de om de luni şi ani de zile, erau semănate cu muşte moarte. Acum ele, cînd o văzură pe mica regină, înviară dintr-odată, umplură camerele cu zumzet, iar mirosul de mucegai se preschimbă într-o adiere de parfum.

Saraidarov angajă o nouă slujnică — bucătăreasă, gazdă şi paznic — plus două ţigănci, nu pentru spălat ori curăţenie, ci ca să-i facă „vînt" majestăţii sale. Ziua, cînd regina voia să se odihnească, ele se aşezau de-o parte şi de alta a patului, una alungînd muştele cu un evantai, iar cealaltă fluturînd un cearceaf, ca să-i împrospăteze aerul.

Boierul petrecu cîteva zile în dormitorul reginei sale, iar Riciko dormita într-o odaie murdară şi, ca orice romantic ce îşi vedea idealul în braţe străine, vărsa lacrimi, cuprins de o melancolie paşnică. Dar romanticii de aceea sînt romantici ca să plîngă pentru toate fleacurile. În drum spre conac, Saraidarov observă tristeţea lui, iar cînd tinerii sînt înnegurați, vîrstnicii devin încă mai bătrîni şi bănuitori. Îi puse mîna pe umăr şi-i porunci să nu se tundă şi să nu se bărbierească pînă la noi dispoziţii.

Peste un an sau doi, părul şi barba i-ar fi ajuns vizitiului pînă la brîu şi acest mon-

stru de nouăsprezece ani ar fi speriat copiii și cîinii. Dar Saraidarov uitase, se pare, că vizitiul său trecuse pe sub burta calului negru și că el însuși îl numise un flăcău viteaz.

13.

Cu trei zile înainte de a mă naște, Doko pîndarul îl întîlni pe tata la cariera de piatră. Mama lui, baba Trena, era moașa satului și el știa de la dînsa că eu voi fi, fără doar și poate, băiat. Își răsuci o țigară, trase un fum și nu-și putu ascunde bucuria.

— Va să zică, zilele astea o să dobîndești un fiu ! Va avea cine să vă pască vitele. Ei, felicitări ! Odată ce va fi băiat, nu se cade să se lase fără ospăţ.

Tata tăcea, scrijelea o piatră și nici felicitările cu ocazia apropiatei mele nașteri nu le primi. În casă, începură să vorbească din ce în ce mai des despre persoana mea, se pregăteau să mă întîmpine, iar tata, în loc să se bucure, se rușina, fugea și se ascundea de oameni. El a fost cel dintîi, dar nu ultimul, căruia i-a fost rușine de apariţia mea în lume. Ani îndelungaţi am încercat să-i dovedesc că nu eram cu nimic mai rău decît

ceilalți, însă el clătina din cap, asigurîndu-mă că nu făceam nici cît o lulea cu tutun. Mîndria nu-mi permite, totuși, să recunosc că a avut dreptate, cel puțin în ceea ce privește îndeletnicirile mele literare. Dar cînd am fost înscris pentru locuință, a venit pentru întîia oară la Sofia și mi-a cerut să-l conduc de îndată la locul construcției. S-a vîrît printre schele, s-a urcat la etajul al patrulea, a privit îndelung pereții goi, de cărămidă, și mi-a zis :

— Eh, aproape că ai început și tu să devii om !

Tata nu manifesta vreo atenție nici față de mama ; evita s-o întîlnească și să-i vorbească, ca și cum ea se pregătea să săvîrșească un lucru jignitor pentru demnitatea lui de bărbat. Ocolea odaia mare, unde dormea ea, și se ducea în grajd. Se apropia momentul să fete vaca, iar el se învîrtea neîntrerupt în jurul vitei, îi așternea fîn proaspăt, o hrănea și o mîngîia plin de înțelegere între coarne.

Și cei trei mucoși erau mereu cu ochii la grajd și se lăudau vecinilor că vor avea un vițeluș al lor. Se pare că, în afara mamei, numai Doko pîndarul mă aștepta cu cea mai mare nerăbdare și bucurie. El vedea în mine o nouă victimă și nu se înșela pentru că,

după cîțiva ani, am pătruns în parohia lui — păsteam noateni și vaci, scăpîndu-i zilnic prin culturile altora și el tot zilnic mă surprindea în toiul celui mai plăcut joc. Mulți învățători și-au rupt vergile pe palmele mele, mulți pîndari mi-au învinețit dosul, dar pe toți acești ridicoli pedagogi i-am uitat, nu le mai țin minte nici numele. Dar acest pitic chior, cu gîtul strîmb, neputincios în fața vîrstnicilor, ținea în frîu puzderia de copii din cîteva sate. Nu se înfuria, ca ceilalți confrați de-ai săi, și nu se încumeta să ne bată, de teamă să nu-și „murdărească mînuțele", după cum l-am auzit mai tîrziu lăudîndu-se. Pe copiii vinovați îi punea unul în fața celuilalt, surîdea și el ca un puști și spunea unuia : „Ia, trage-i o pălmuță, pentru ca altădată să caște bine ochii !" Băiatul întindea mîna și-l plesnea ușor pe cel din fața lui. „Haide, acuma tu lui o pălmuță, fiindcă te-a lovit !" La început totul aducea a glumă. „A, păi ásta ți-a strîmbat fața și tu îl mîngîi ! Așa va să zică ?" Gloata copiilor, care în asemenea ocazii nu se deosebște de cea a vîrstnicilor, lărmuia, își freca mîinile în așteptarea spectacolului și striga : „Oho, nu știe să i-o plătească cum se cuvine !" Și loviturile curgeau, mereu mai tari și mai crunte, pînă cînd se

încingea o asemenea bătaie, că însuși Doko trebuia să-i despartă. Prietenia era pălmuită, zgîriată cu unghiile, însîngerată, și, de acum înainte, amicii deveneau dușmani. Doko cunoștea legăturile complicate dintre familii, neamuri și se răzbuna prin copii împotriva taților și bunicilor care-l jigniseră odinioară. Sau, pur și simplu, se desfăta exercitîndu-și puterea asupra lumii nevinovate a plozilor. Bătaia aceasta nu semăna a altoire cu toiagul — metoda clasică a celorlalți pîndari —, părinții o considerau drept o încăierare între băieți și nu o luau în seamă.

Ca să cîștige bunăvoința lui Doko, copiii înșiși îi pîrau pe aceia ce făcuseră pagube în lipsa lui. Ostilitatea stratificată se transforma în ură, iar după cîțiva ani, palmele erau înlocuite cu securi și cu cuțite... Acum vreo șase, șapte ani, luîndu-mă prostește după ghidurile anoste de turism, am vizitat lagărul de concentrare „Buchenwald". Eram într-un grup mare de turiști de diferite naționalități. Grozăviile morții și ale violenței văzute acolo se pot situa, într-un fel, la limita maximă a răutății omenești ; cele optsprezece spînzurători, însă, ne-au lăsat împietriți. Unii, care doreau să se îndepărteze, nu-și mai puteau mișca picioarele. Ghidul ne povestea că, aici, deținuții erau siliți să

se spînzure între ei. Unul trăgea ștreangul prietenului său, după care ștreangul era tras de un alt tovarăș de suferință, iar uneori se întîmpla să se spînzure frate pe frate... Cînd am ieșit afară din acel loc, majoritatea turiștilor păreau nu atît abătuți, cît stupefiați de aceste spînzurători frățești, ca și cînd ar fi văzut ceva de dincolo de rău, în fața căruia nu te poți tulbura omenește. Și eu am fost zguduit de această desăvîrșită sălbăticie ; ea însă, cine știe de ce, nu m-a uimit atît de mult ; mă gîndeam că de mult o prevăzusem ca o parte componentă a programului unei dictaturi fasciste animalice. Poate că e caraghios, dar atunci mi-am amintit de Doko pîndarul și mi-am zis că tovarășii mei de excursie nu avuseseră parte, ca mine, în copilăria lor, de un pîndar așa de mititel și chior, iar dacă l-ar fi cunoscut, nu s-ar fi mirat într-atît de faptele oamenilor...

În copilărie am crezut că nicăieri în lume — iar lumea însemna satul meu — nu exista un om mai hain ca acest Doko. Mă temeam de el și-l detestam mai mult ca pe orice. Dar cu timpul, am început să mă gîndesc că autodidactul ăsta, un iezuit primitiv, a vrut, poate, să ne dea din vreme o lecție despre viață, după cum se și lăuda în fața

oamenilor. Poate că, intenționat, dorea să ne arate cealaltă față a monedei, în timp ce profesorii ne băteau cu vergile ca să ne îndesăm în cap numai lucruri bune. Nu, nu era om prost pîndarul. Cred chiar că, dacă ar fi avut posibilitatea, ar fi ajuns o personalitate politică, un mare dictator, sau, în general, un mare pîndar. Lecțiile lui amare m-au învățat de timpuriu să mă aștept la orice în viață și să devin un optimist incorigibil. Răutatea nu mă surprinde și nu mă aruncă în impas ori disperare ; cînd îmi încrucișez drumul cu dînsa, scuip cu dezgust în spatele ei, și asta nu-i puțin. Fiindcă ce merit mai mare poate avea un om decît să scuipe în spatele răului ?

Ei, bine, fac o plecăciune în fața amintirii tale, diavole chior !

Așternură pentru mama un coș cu fîn, pregătindu-mi astfel o aterizare pe moale. Baba Trena spunea că voi veni dintr-o lume de sus, așa că trebuia să cad pe moale, ca să nu-mi rup genunchii. Atîrnară o pătură la ferestruică, și în odaia mare se făcu întuneric și o căldură înăbușitoare. Baba Trena se așeză lîngă cuptor, suflecîndu-și mînecile. Afară ploua torențial — nesfîrșite șuvoaie reci — satul înota în noroi și apă, de nu se mai vedea nici un suflet viu. O asemenea

ploaie torențială nu mai căzuse de ani de zile, și asta tocmai în decembrie, încît oamenii nu puteau ieși să-și cumpere gaz de la prăvălie. Poate că natura voia să marcheze în vreun fel nașterea mea.

Seara, cînd mama începu să se zvîrcolească în dureri, baba Trena puse zăvorul la ușă și se așeză pe vine lîngă ea. Ceilalți dormeau în odaia alăturată. Numai bunica se trezea din cînd în cînd, gata să dea fuga la cel dintîi țipăt al meu, în vreme ce tata stătea de cealaltă parte a peretelui, lîngă vacă, și ea muncită de chinurile facerii. Important a fost pentru mine, după cum mi-am dat seama mai tîrziu, că în loc să mă fi luat la întrecere, în ceea ce privește nașterea, cu vreo personalitate eminentă, ori cel puțin cu vreun șef de servici, am sprintat către lumea cea albă cot la cot cu un vițel. La școală, la cazarmă, pretutindeni de altfel, toți, de parcă s-ar fi înțeles, îmi strigau la cea mai mică greșeală : „Nu așa, măi, vițelule !“ Dar pînă și vițelul mi-a luat-o înainte. Să fi fost ora zece sau unsprezece, cînd tata îi trezi pe toți înștiințîndu-i că vaca fătase un vițeluș cu o pată albă în frunte. Se duseră în grajd, dădură vițelul la supt, apoi îi legară la gît o panglică roșie și-l duseră în casă să-l admire. Vițelul mi-o

luase înainte pentru că avea un caracter obișnuit de vițel, pe cînd eu am fost puțin pidosnic încă de pe atunci și n-am dorit să apar în viață ca toți oamenii, cu capul înainte, ci cu picioarele. Baba Trena se sperie de înverșunarea mea, care, după dînsa, ar fi fost foarte simbolică.

— Cu picioarele vine, tot cu ele o să-și cîștige pîinea !

Și ea, vrăjitoarea, a avut dreptate. Pînă azi, picioarele îmi sînt cel mai solid sprijin, mă plimbă prin lume și îmi asigură, dacă nu altceva, cel puțin un salariu de bază. Ele nu comit greșeli neplăcute, precum capul, decît cînd sînt bete și calcă în vreo băltoacă. Cinstit vorbind, tot ce am săvîrșit cu picioarele, mi-a adus întotdeauna folos, liniște și chiar elogii. Ele îmi sînt și mijlocul de apărare cel mai sigur. Una este să te aperi cu vorbe goale de cineva, și cu totul alta să-i dai un picior în spate. Asta o știu pînă și măgarii.

Bineînțeles, înverșunarea mea de a veni în acest chip pe lumea asta nu se datora încăpățînării sau maniei de a fi original, care astăzi nu-mi lipsesc. Dumnezeu știe prin ce fire tainice simțeam că, atît înainte cît și în timpul nașterii mele, prin scumpul nostru ținut se petreceau multe evenimente

neplăcute, care mă speriau și mă făceau să mă codesc. Oamenii furau fetele, se omorau cu puști și revolvere, căpitanul Arabov îi snopea pe țigani cu biciul, în aceeași seară unchiul Martin se strecura într-un conac îndepărtat, ca să-i dea foc, Saraidorov dormea în culcușul micii sale regine, iar flăcăul pe care fata-l iubea, și de care era iubită la rîndul ei, se acoperea cu o blană deasă, ,ca o gorilă, și se topea de durere și neputință... Aceștia, și toți ceilalți de altfel, purtau în ei o vină uriașă și abia așteptau să mă nasc eu pentru a-mi transmite o parte din ea. Chiar așa și făcură, viclenii naibii ! Și astăzi duc în spinare vina lor, alături de a mea. Probabil mulți oameni se consideră nevinovați și, în loc să-și trăiască viața cum ar trebui , încearcă neîntrerupt să-și descarce vinovăția asupra altora și izbutesc să-i transforme pe semenii lor în niște adevărați catîri... De curînd am văzut un film în care erau satirizați indivizi exagerat de lacomi. Ca să se vadă grăitor cîtă grăsime inutilă aveau eroii, regizorul, ingenios, le pusese în spinare cîte o găleată plină cu cărbuni sau pietre. Unul ducea găleata de șaptezeci, altul de cincizeci, al treilea de treizeci de kilograme... Așa și eu, uneori, am impresia că tîrăsc o întreagă remorcă încărcată cu

vinovăție, o vinovăție grea și neclară pentru mine și pentru lume...

Impresiile mele despre viață, după cum și presupuneam, nu se dovediră prea plăcute, ca să nu spun desperate. Primele lucruri pe care le-am văzut fură gura știrbă a babei Trena și nasul ei de vrăjitoare atîrnînd. Tresării de groază, îmi umflai plămînii și țipai. Ea rînji, luă o foarfecă ruginită și-mi reteză cordonul ombilical. Țipai încă o dată, dar ea nu-mi acordă nici o atenție, doar mă apucă cu mîinile-i costelive și mă arătă mamei. Aceasta mă privi, surîzînd cu mare sforțare, apoi își lăsă capul pe pernă și închise ochii. Nu-mi fu greu să-mi dau seama că se rușinase, ba poate că se și speriase de rodul său. Semănam cu un iepure jupuit, cu coastele ieșite și carnea vînătă, aveam ochii gălbui, capul golaș, la fel ca acuma, și lung ca un castravete. Țeasta nu-mi era perfect întărită și acea materie cenușie cu care mai tîrziu aveam să-mi cîștig pîinea mustea sub creștetul meu ca o bragă apoasă, gata-gata să se reverse, și nu ar fi de mirare să nu se fi risipit pe jumătate. Baba Trena mă așeză deasupra unei grămezi de petice și începu să mă înfășoare, de la ceafă pînă la tălpi. Îmi îndesă pe cap un fel de capișon, pe care mi-l legă sub bărbie. Fiindcă încer-

cam să protestez împotriva acestei silnicii, mă împodobi și cu o fașă groasă de lînă, în așa fel că nu mai puteam mișca nici mîinile, nici picioarele. Mă așeză pe podea și veni în ajutorul mamei, în vreme ce eu zăceam ca un tîlhar, resemnat, și, vrînd, nevrînd, priveam spre tavan. Grinzile erau găunoase și joase, vopsite în albastru și împestrițate cu muște negre, mari. Ele zumzăiau supărate, trezite din somn, zburau din grindă-n grindă, iar unele coborau și se lăsau pe cratița de aramă plină cu apă. Una mă observă, veni în picaj din tavan și ateriză pe obrazul meu. În aceeași clipă, ceva mă înțepă ca un ac ; dădui un țipăt, musca tresări, dar, cînd pricepu că nu mă pot apăra, se mută pe celălalt obraz. Cu cît strigam mai mult, cu atît se bucura baba Trena, spunînd că eram voinic și că plînsul îmi făcea bine. În general, îi plăcea să mă chinuiască — în fiecare zi mă înfășura tot mai zdravăn cu fașa de lînă, susținînd că, în felul ăsta, picioarele și mîinile mi se vor îndrepta. După sfatul ei, mă înfășară trei ani la rînd, și aceștia au fost unii dintre cei mai grei din viața mea. Muștele, oricît ar fi fost de însetate de sînge, dispăreau pe undeva în timpul iernii, însă celelalte insecte n-aveau sezon.

Cea mai chinuitoare a fost prima mea noapte, o noapte într-adevăr desperată. Dacă aș fi putut vorbi, nu mi-aș fi rupt plămînii de plîns, ci le-aș fi strigat : „O, redați-mi vremea binecuvîntată de dinaintea nașterii mele !“ Și cît este de ciudat că, astăzi, deseori îmi vine să strig : „Redați-mi copilăria, redați-mi-o încă din prima zi, cu micul bordei, cu purecii și pîndarii îngrozitori, cu nopțile întunecoase, pline de stafii și de hoți de cai !“ Așa se întîmplă cînd omul vine pe lume cu picioarele înainte...

Dimineața vrură să mă liniștească, îmi dădură să sug și, lucru de mirare, îndată ce mă săturai, închisei gura și tăcui. Simțisem o satisfacție necunoscută și-mi dădusem seama că viața avea și părțile ei bune și că omul strigă și dă din picioare pînă ce îi umpli gura. Cum i-ai umplut-o, el tace și devine ascultător. Mama mă luă în poală, iar eu, de acum sătul și mulțumit, puteam să examinez lumea înconjurătoare imparțial și în liniște. În odaia mare intrară bunica, bunicul, cei trei ciufuliți, iar în cele din urmă veni să mă vadă și tata. Prima noastră întîlnire nu fu tocmai cordială, cum se cuvenea să fie o întrevedere între un tată și fiul său. El nu se atinse de mine, mă privi din prag, oarecum vinovat, și ieși în curte.

Bunica se dovedi mai drăgăstoasă decît toți. Mă mîngîie pe bărbiță, mă luă în brațe și începu să-mi facă complimente, iar cînd sosiră și babele din mahalaua noastră, mă lăudă și-n fața lor. Ele mă gîdilau, mă ciupeau de năsuc și mă fericeau că eram mare și că știam de pe acum să surîd. Mă gîndeam că aceste babe s-ar putea să aibă prin ilicele lor diferite insecte, ori că nu-și spălaseră mîinile, dar, în general, erau niște bătrîne plăcute. Poftim, îmi spuneam, încă o parte frumoasă a vieții — să te laude pentru faptul că ți-ai murdărit scutecele sau că nu-i lași pe ceilalți să doarmă noaptea. Îmi plăcea și faptul că toți mă priveau cu admirație, aprobînd orice strigăt sau țipăt de-al meu, și, după acestea, ghiceau ce-am să mă fac : cioban, moșier ori hoț de cai.

Una peste alta, viața începu să mă încînte chiar din prima zi, într-un chip aparte, cu senzații plăcute, și să-mi satisfacă vanitatea.

În timpul zilei, mai veniră femei și copii să mă vadă. Mă examinau cu atenție, dar nici eu nu mă lăsam mai prejos. Susțineau în unanimitate că eram plodul cel mai frumos și mai cuminte din cîți se născuseră în sat pînă atunci și mă recunoscură ca pe o veritabilă stea de primă mărime. Triumful

meu dură în total o zi, dar nici asta nu-i puțin... Prin preajma mea mai erau și alte ființe interesante — pisica, ce-și ținea coada în sus și se freca de picioarele bunicii, doi cîini, care stăteau culcați în mijlocul curții și lătrau la vecine, vacile, caii, precum și ciorile de pe crengile dezgolite ale copacilor. Soarele strălucea, dar după un timp se ascunse pe undeva și din cer începu să ningă cu fulgi mari de zăpadă. Ștrengarii dădură fuga în ogradă și se apucară să-i prindă în palme. Într-o oră, totul se înnălbi, și treaba asta mi se păru foarte interesantă.

După masă, mai dormii puțin și mă trezii cu încă un nou și invincibil sentiment — curiozitatea, care urma să mă poarte de nas toată viața și care nu m-a părăsit niciodată. Aș fi încercat multe dezamăgiri, amărăciuni sau trădări, aș fi crezut că viața este un adevărat non-sens, că mi-a fost impusă de o voință străină, dar curiozitatea s-a dovedit mai durabilă, mai suplă și mai vicleană decît toate sentimentele și capabilă să mă ducă mai departe. Ea m-a stăpînit încă din prima zi, mi-a îndreptat imaginația în toate direcțiile ținutului ; voiam de pe acum să știu toate cele petrecute dar și ce se va întîmpla în viitor cu acest pămînt și cu oamenii lui. Dacă unchiul Martin dăduse foc aseară co-

nacului și reușise să se ascundă, ori îl prinseseră și-l duseseră în oraș, ferecat în lanțuri ? Se va răzbuna pe lumea asta, pentru ceva anume, după cum își pusese în gînd, sau se va face tîlhar ? Dar Emilia, fiica administratorului de plasă, care îi căzuse la picioare, sărutîndu-i ghetele prăfuite ? Această sărutare a încălțărilor murdare nu fusese un capriciu al unei femei diabolic de mîndră, ci o faptă de care unchiul nu degeaba se speriase, iar pe mine mă intrigase îngrozitor. Dar Anița, femeie nu mai puțin frumoasă și trufașă, ce va face cînd îl va găsi și ea pe unchiul Martin în fundul pădurii, împreună cu amazoana Emilia ? Două femei, două rivale, se vor duela, dar nu cu arma, ci cu ceva mai înspăimîntător, pe care numai ele îl posedau. Doamne, cîte evenimente mai aveau să se desfășoare de acum înainte ? Era interesant de știut, de pildă, cum se va isprăvi povestea lui Saraidarov cu Darenka. Va interveni aici cuțitul, și dacă da, cine și cui îl va înfige ? Ori Darenka îl va căsăpi și pe el și pe iubitul său și va deveni amanta șefului jandarmeriei, care-l va urmări cu o mie de inși pe unchiul Martin ? Și ce anume se va întîmpla, în cele din urmă cu mine ? O să-i rînjesc vieții, îi voi curăți fața țigănească,

sau îmi voi strînge coada între picioare și voi sta sluj înaintea ei ?

Abia cînd voi izbuti să povestesc toate aceste întîmplări, voi putea, pare-mi-se, să declar cu toată fermitatea că viața nu-i decît o infinită curiozitate omenească. Însă nu, nu e cazul să mă grăbesc cu concluzii prealabile. Cine știe, poate se va dovedi că viața nu e cîtuși de puțin o curiozitate, ci un joc misterios al naturii, un cerc drăcesc, în care ne învîrtim, o arenă cu roboți, sau dumnezeu mai știe ce. În orice caz, un om în vîrstă de o zi nu poate să nu-și pună asemenea probleme blestemate.

...Şi după aceea.

1.

Tot ce a fost
înaintea noastră
e mort.

SENECA

Astfel am apărut și eu. Cum spunea Ostap Bender, acest fapt nu poate fi evitat, dar nici nu poate fi justificat prin nimic, decît doar prin capriciile naturii.

Altminteri, lumea ar fi exclamat, cel puțin ca un șop [1] oarecare : „uite-l și pe ăsta !“ Dar aceasta n-a scos o vorbă, rănindu-mă în amorul propriu pentru totdeauna, intrucît mai tîrziu am aflat că la nașterea altor personalități oamenii jubilaseră pînă la demență. Este adevărat că satul îmi ură în unanimitate un bun venit, ba chiar mă declară cel mai frumos copil, dar eu mă născusem pentru un sat, ori pentru întreaga omenire ?

Aveam suficientă mîndrie ca să le fac cu mîna în semn de adio și să mă întorc în

---

[1] Șop = țăran din împrejurimile Sofiei.

neființă, dar poate oare un om în vîrstă de o zi să se folosească de un revolver sau de otravă? Iată cum, încă din prima zi, lumea m-a silit s-o accept, fără să ma întrebe dacă-mi place sau nu, și aceasta a reprezentat prima mea cedare în fața ei. Dar, după cum vom vedea mai tîrziu, nici eu n-am reușit s-o modific, însă nici ea pe mine nu m-a schimbat, așa că sîntem chit.

Un oarecare clasic ne asigură că păstrează amintiri de la vîrsta de opt luni. Sînt sigur că această memorie neobișnuită n-are nimic comun cu genialitatea și de aceea nu mă surprinde faptul că eu mi-amintesc întîmplări dinaintea nașterii mele. Şi nu-l cred cîtuși de puțin pe Seneca atunci cînd susține că tot ce a fost înaintea noastră este mort. Din nefericire, mulți dintre cititorii mei s-au lăsat prinși de acest aforism cu barbă și au manifestat neîncredere față de povestirea cu întîmplări de dinaintea nașterii mele. Au numit-o bazaconie și — ceea ce e mai rău — o blasfemie față de adevărul vieții. Orice autor contemporan poate suporta neîncrederea cititorilor, și chiar ar accepta-o ca pe un sfat binevoitor, dar să înfrunte ultima acuzare, depășește toate puterile lui. Pentru mine, cel puțin, nu există un afront mai mare. Iată de ce, de acum

înainte, povestirea mea va urma faptele incontestabile, sau, mai exact, ele o vor purta de nas și o vor conduce pe căile sfîntului adevăr al vieții. Şi ca să nu planeze nici cea mai mică bănuială asupra veridicității povestirii, anulez cele opt zile din sărăcăcioasa mea biografie, fiindcă atunci mă îmbolnăvii de gălbinare. Peste ochi mi se lăsaseră perdele galbene, la început văzui numai galben, iar mai apoi — nimic. Această orbire galbenă, ale cărei urmări nu le pot înlătura nici astăzi, îmi pricinui un chin îngrozitor ; dacă mai adăugăm și incapacitatea mea de a mă mișca și vorbi, chinurile lui Prometeu, în comparaţie cu ale mele, ar putea fi considerate niște blînde suferințe.

Aveam posibilitatea doar să plîng și plînsul era unicul mijloc de a le aminti celorlalți despre mine. Plîngeam din motivele cele mai diferite, însă cel mai mult cînd mă atacau purecii. Profitînd de faptul că aveam membrele legate, aceste vietăţi slabe manifestau o cruzime de-a dreptul imposibilă. Mai tîrziu, la cazarmă și în război, cînd m-aș fi putut apăra de năvălirea lor sîngeroasă, căpătasem obiceiul să-i suport liniștit, și cu această indiferenţă seniorială am izbutit să mă răzbun pentru totdeauna. Astfel, m-am dovedit mai tare decît puternicul dic-

tator Syla, care s-a lăsat mîncat de niște păduchi nenorociți.

Plîngeam, bineînțeles, și cînd eram flămînd, și acest obicei mi-a rămas pînă-n ziua de azi. La etatea de nouă zile știam că, pentru a-și astîmpăra foamea, omul trebuie să se vaiete chiar pe lîngă propria sa mamă, și poate din pricina mea s-a creat zicala populară : copilul dacă nu plînge, maică-sa nu-i dă să sugă.

Altfel, mama mea era generoasă și, îndată ce chirăiam, venea în fugă să mă alăpteze, fără să mă întrebe dacă meritam laptele pe care-l sugeam. Se pare că numai mamele și tații hrănesc gratuit sau cu împrumut fără termen. Celorlalți trebuie să le muncești, iar de nu, să-i numești „mămico și tăticule". Îndată ce-i onorezi cu acest titlu ei se îndură, fără a ține seama de capacitățile tale personale. Dacă denumești astfel pe cineva, încît acesta să se considere binefăcătorul tău, poți profita de bunăvoința lui toată viața.

Într-a noua zi, perdelele galbene îmi căzură de pe ochi și eu avui posibilitatea să înregistrez tot ceea ce vedeam în jurul meu. Unul dintre cei trei zbîrliți care îmi dădeau ocol mă luase în brațe și mă dusese lîngă fereastră, povestindu-mi ceva și arătîndu-mi

spre ogradă. După cîțiva ani, pe această ființă aveam s-o recunosc de mătușă, dar acum era o fetiță de nouă primăveri, murdară și desculță. Voia să-mi prezinte lumea exterioară numai în cîteva cuvinte : porc, zăpadă, cîine. Afară într-adevăr erau cîini, zăpadă și un porc enorm, roz, cu urechile pleoștite. Abia îl scoseseră din cocină, iar acesta, dezobișnuit cu libertatea și mișcarea, abia pășea și se împotmolea în omăt pînă la pîntece. În jurul lui stăteau vreo zece bărbați cu cuțitele-n mîini și-l examinau din toate părțile, în timp ce și el îi privea, ridicîndu-și rîtul și clipind încrezător din pleoapele sale albe. Dintr-odată, doi oameni se aruncară asupra lui, apucîndu-l concomitent de piciorul din față și de cel dindărăt, și-l răsturnară pe spate. Alți doi îl prinseră și de celelalte două picioare. Porcul înțelese cum stau lucrurile și lansă un țignal aidoma unei locomotive de la trenurile de pasageri, văzută de mine cam cincisprezece ani mai tîrziu și al cărei șuier mi-a amintit pe loc de rîmătorul nostru. Era mare cît un măgar și patru inși nu-l putură imobiliza, așa că se aruncară asupra lui și restul oamenilor. Atunci, bunicul îi strînse rîtul cu o frînghie, ca să-i înăbușe guițatul sonor. Porcul se sufocă, dar lipsa de aer îi

întrei parcă forțele ; bărbații îl scăpară, apoi îl prinseră iară, și așa se luptară cu el zece minute întregi. Numai un ins mărunt, cu picioarele strîmbe și cu mîini lungi, ca de maimuță, stătea deoparte.

Cînd ceilalți țintuiră zdravăn porcul, insul se aplecă și, fără a ezita nici o secundă, îi înfipse cuțitul în beregata groasă. Animalul tresări, guiță încă o dată, însă stins de acum, și din rît îi izvorî sînge gros și întunecat. Vălo Gaidata [1], renumit pentru priceperea la înjunghiatul porcilor, manevra cu îndemînare și iuțeală cuțitul și pipăia ușor cu vîrful lui acea vînă de la gît care trebuia tăiată. La fiecare mișcare a cuțitului, prin capul porcului treceau convulsiuni tot mai slabe, iar la sfîrșit, odată cu ultima zvîcnire, cele patru picioare ale sale bătură aerul atît de puternic, încît bărbații le scăpară din nou. Vălo Gaidata își dosi din nou cuțitul la brîu, iar oamenii se traseră într-o parte, ca să lase sufletul îngrășat al porcului să se înalțe la cer.

Casa fremăta de atîta forfotă. Pe plita din odaia mare fierbeau crătiți, mirosea a varză acră și a vreascuri de lemne verzi, iar după puțin timp aduseră o tavă întreagă cu

---

[1] Gaida (bg.) = cimpoi.

măruntaiele porcului, pe care o puseră pe foc. Mirosul deveni insuportabil. Eu mă înăbuşeam, strănutam şi tuşeam, dar femeile îşi vedeau de treaba lor, neacordîndu-mi nici o atenţie. Începură să sosească şi vecinele. Fiecare aducea pită proaspătă şi cîte o sticlă cu vin ori cu rachiu ; le lăsau într-un colţ şi se apucau să dea ajutor gazdelor.

În curte fumega un cazan mare, negru, cu apă caldă, cu care bărbaţii urmau să spele porcul pe dinăuntru. Acum îl jupuiau şi îşi ştergeau mîinile unsuroase de cojoace ca acestea să se îmbibe cu grăsime şi să devină mai rezistente. În jurul lor, se adunase un public din cel mai variat : copii, cîini, ciori, şi coţofene. Plozii îi ajutau cu osîrdie, în speranţa că vor căpăta băşica porcului, ca să-şi facă din ea balon sau minge de fotbal. Virstnicii le inventau obstacole de tot felul — luptă, căţăratul în vreun copac înalt sau întrecere la fugă prin zăpada groasă. Ca tăietor principal, Vălo Gaidata avea dreptul să-l onoreze pe învingător cu premiul cuvenit, dar şi să-i pună încă o condiţie, mai delicată : să sărute porcul în fund. După cîţiva ani, eu mă aplecam regulat către dosul porcului şi cîştigam premiul. Treaba asta nu era prea plăcută ; înşuşi Vălo Gaidata rîdea de mine mai mult decît ceilalţi, în

timp ce eu mă executam cu ochii închiși. Cînd mai tîrziu am citit *Bai-Ganiu*, principiul său genial nu mi-a produs o impresie deosebită, ci doar mi-a confirmat experiența de viață din anii trecuți.

Cîinii se țineau deoparte, la diferite distanțe, cum s-ar spune după gradul de rudenie și serviciile aduse, tot așa cum și oamenii se situează mai aproape sau mai departe de diferitele avantaje. Ai noștri ședeau chiar lîngă porcul tăiat, în speranța că vor avea șansa cea mai mare, dar și ispita deopotrivă le dădea ghes, încît ei, atenți, nu scăpau nici o mișcare de-a bărbaților. Cînd cineva rotea burta porcului, drobul, splina sau alte mărunțaie, cîinii se tîrșeau înainte, își lingeau labele și scînceau de nerăbdare. Cei ai vecinilor ședeau chirciți ceva mai departe, în spatele celorlalți, urcați pe gardurile de nuiele și pe parmaclîcuri, luînd la goană javrele străine. Cu cît mirosul interceptat de simțul lor olfactiv era mai intens, cu atît mai des le străluceau limbile ca niște fulgere roșii.

Peste puțin timp unul dintre bărbați smulse intestinele murdare și fumegînde ale porcului și le aruncă cu dispreț în zăpadă. Cîinii noștri fură lîngă ele dintr-o singură săritură și, tîrîndu-le spre gardul apropiat,

începură să înfulece cu lăcomie. Cei ai vecinilor asta și așteptau. Se azvîrliră și ei spre pradă, aliați cu străinii și necunoscuții. Ai noștri hăpăiră și nu prea, restul trebuind să-l împartă cu ceilalți ; dar așa ceva nu le convenea și nu era nici drept.

Toți își zburliră perii, își arătară colții și începură a mîrîi unul la altul, cu boturile năclăite de murdărie, în vreme ce resturile porcului zăceau la picioarele lor. Care se încumeta să apuce vreo bucată și s-o ia de acolo, era de-a dreptul sfîrtecat. În felul ăsta, cei slabi se retraseră puțin cîte puțin, ca să-și lingă rănile și să viseze la Crăciunul viitor, pe terenul de luptă rămînînd doar cei mai puternici. În cele din urmă, victoria finală reveni cîinelui nostru, care, însîngerat și mursecat, înfulecă rămășița de intestine și se culcă sub hambar. Găinile și cotofenele se mulțumiră să ciugulească doar petele însîngerate de pe zăpadă.

Pe vremurile acelea nu aveam cine știe ce spirit de observație, dar acest tablou păgîn nu se putea să nu mă impresioneze. El trezi în mine unele asociații tulburi cu privire la viitor și înțelesei că nu va fi plăcut dacă viața pe care o am în față mă va sili să mă las sfîșiat ca un cîine pentru o bucată de maț murdar.

Sumbra presimțire îmi înnegură doar o clipă gîndurile și dispăru așa cum se ivise. După cum v-am mai spus în prima parte a povestirii mele, mama mă hrănise cu un puternic optimism popular încă dinainte de a mă naște, și eu nu puteam rămîne prizonierul diferitelor stări sufletești intelectualiste și nesănătoase. N-o să se întîmple una ca asta, îmi zisei, să dau năvală, să-mi mușc semenii pentru o rămășiță murdară ! Și dacă totuși se va întîmpla, atunci cel puțin s-o fac pentru o bucată de cărniță proaspătă și curată. Așa îmi spusei, mă uitai în jur și mă simții vesel ca-ntotdeauna cînd privesc natura. Cerul mat de iarnă învestmînta duios satul, în grădină se înălțau, dezvelite, trunchiurile subțiri ale salcîmilor și, printre ele, se conturau cu o puritate de acuarelă casele vecine, cu hornurile fumegînd ca niște uriașe lulele. Tata scosese vitele la adăpat. Vaca și cei doi boi pășeau prin curte, asemeni unor spectatori prin holul teatrului, plictisiți de primul act al piesei, și-și scărpinau de gard coapsele îngălbenite de urină, aplecîndu-și alene capetele unul împotriva celuilalt, de parcă s-ar fi luat la trîntă. Îi observam atent, fiindcă îmi trecuse prin minte că s-ar putea să fiu obligat să-i descriu în viitoarele mele opere. Dar de ce ar trebui să mă ocup eu de

aceste vieţuitoare, îmi zisei încă de pe atunci, şi mă hotărîi cu bunăvoinţă să las treaba asta pe seama lui Iovkov [1], căruia îi plăcea atît de mult să vorbească despre cei ce nu cuvîntă. Totuşi nu puteam să nu consemnez că în timp ce cîinii, găinile, ciorile şi alte vietăţi domestice şi sălbatice ciuguleau sau lingeau petele însîngerate de pe zăpadă, boii le miroseau cu dezgust şi se depărtau, cutremuraţi de culoarea roşie a sîngelui. Mai tîrziu, nu mă miram cînd sătenii îi ziceau „bou“ vreunui omuleţ harnic, paşnic şi cam nepriceput într-ale vorbelor.

În timp ce eu cugetam astfel, ai noştri întinseseră feţe de mese de la un capăt la celălalt al odăii mari şi rostuiseră bucatele. Ca să mă comport decent în prezenţa musafirilor, unul dintre plozi mă aşeză în leagăn şi începu să mă dea huţa. Leagănul era agăţat de un cîrlig înfipt în tavan şi, la orice legănare, zburam peste căciulile bărbaţilor, ajungeam pînă la mijlocul mesei şi vedeam ce se afla pe ea : felii enorme de pîine, murături, farfurii pline cu carne fiartă, căpăţîni de ceapă roşie, străchini cu vin, sticluţe subţiri şi verzi pline cu rachiu. Toţi înotau în sudoare, dar nimeni nu simţea nevoia

---

[1] Iordan Iovkov — renumit scriitor bulgar.

să-și descheie nasturii sau măcar să-și scoată căciula. Sorbeau din ciorba fierbinte și-și ștergeau cu mîneca nasurile umezite. Mirosul cojoacelor devenise atît de insuportabil pentru fragedul meu simț olfactiv, încît, curînd, îmi pierdui cunoștința. Cînd mă trezii, cei de jos, de pe podea, clefăiau ca niște zaporojeni, cronțăneau căpățîni întregi de usturoi, întorceau farfuriile cu fundul în sus și sughițau satisfăcuți. La un moment dat, cineva suflă în caval și se prelinse o melodie atît de străveche și nesfîrșită, încît ceilalți tăcură și se puseră pe ascultat. Îndată ce cavalul se opri, bunicul, roșu ca para focului, se adresă mamei :

— Mireasă, hai și trage-i o cîntare !

— Nu pot cînta, zise mama încurcată.

— Ești mireasă tînără, cum se poate să nu cînți ? interveniră femeile.

Cu adevărat nu se cădea ca mama să cînte în fața oamenilor, dar nici să refuze nu mergea. În dorința bunicului era nu atîta dragoste pentru muzica vocală, cît dorința de a se făli cu noră-sa, care trebuia să facă oaspeților dovada unor noi calități. Bătrînul se fudulea și cu „sămînța“ sa, cu mine adică, și din cînd în cînd arunca priviri umede spre leagăn.

— Măi să fie, așa a intrat în pielea neamului nostru, că mai mult nici că se poate. Periculoasă sămînță sîntem noi !

Vai și amar, mă gîndeam eu ! Dar poate că totuși, mai tîrziu, am să birui această blestemată lege ereditară. Altfel, am să rămîn mic de statură, cu o simțitoare deficiență a capacității mintale, iar pe deasupra și pleșuv ca tine. Cum se mai poate însura un asemenea bărbat ?

Acum știu că vanitatea exagerată i-a pierdut întotdeauna pe oameni. Am moștenit de la bunicul toate cele de care mă temusem, și încă împătrit.

Toți o priveau pe mama cu insistență. Ea se înroși, trase aer în piept și începu să cînte. Poate că numai eu am observat cu cîtă strădanie cînta, rușinată de talentul ei neînsemnat, iar asta demonstra că nu-i lipsea simțul estetic, valorificat în melodii adormitoare, îngînate deasupra leagănului meu. Totuși cîștigă aplauzele publicului, care urmărea nu executarea cîntecului, ci conținutul său. Era atît de dramatic, încît mi-l amintesc chiar pînă-n ziua de azi : Stoian a căzut prizonier în timpul primului război mondial ; l-au întemnițat în insula Trikeri, unde a stat nouă ani încheiați. Nevasta l-a așteptat pînă în al zecelea an, după care s-a măritat cu

altul. Numai că Stoian a reușit să evadeze chiar în acel timp și, cu multe riscuri, a ajuns acasă. Bărbos, bolnav, cu puterile sfîrșite, a bătut într-o seară la ușă...

Lelițele începură să smiorcăie, iar unchiașii să răsufle greu, tot mai greu, și să-și dea căciulile pe ceafă. Toți cunoșteau cîntecul, vorbă cu vorbă, însă așteptau cu nerăbdare să asculte cum nevasta lui Stoian va deschide ușa și-l va întîmpina pe cel din prima căsătorie. O vecină își acoperi gura cu colțul basmalei, după ea și celorlalte li se umplură ochii de lacrimi și începură cu și mai multă osîrdie să smiorcăie și să-și sufle nasul. Sufleţelul liric al bunicului îi luci în ochi, două lacrimi se prelinseră pe jgheaburile obrazului ridat, atîrnară pe mustăți și de acolo picară în poală. Vălo Gaidata, care cu atîta dibăcie luase viața porcului numai cu o singură și magnifică lovitură, se îmbătă criță și icni ca dopul unei sticle desfundate.

Isprăvind de cîntat, mama zise „bine ați ascultat“, plîngăreții îi răspunseră „bine ai cîntat“ ! și tăcură rumegînd cele petrecute.

Vrură apoi s-o cheme la „bis“, dar eu mă opusei, fiindcă încă din leagăn nu-mi plăcea diletantismul. În consecință, țipai pătrunzător, ea veni la mine și așa scăpă de cel de

al doilea cîntec. Cîntară alții, femei și bărbați, băură, rîseră cu lacrimi, apoi bărbații povestiră amintirile lor obișnuite de prin cazărmi și războaie, și iar cîntară și iar plînseră, băură și rîseră, de clintiră pînă și pereții din loc, și plecară abia după miezul nopții.

Ia te uită ce lume, mă gîndeam eu privindu-i de la înălțimea leagănului. Înjunghie porcul fără să clipească, iar după asta începe să plîngă pentru suferințele altora! Ăștia sînt bărbați și femei, sau copii? Parcă și una și alta. Așa o fi, deoarece bărbații și femeile au creat istoria noastră mare și tristă, iar copiii, aceste cîntece. Totuși mi-era greu să-i înțeleg. Într-adevăr eram om de nouă zile, dar și acum, cînd am mii de zile, tot mi-este greu să-i pricep. Numai un lucru mi-apăruse limpede încă de pe atunci și pînă astăzi: că sînt o părticică indestructibilă dintr-înșii, că sînt dușmanul dușmanilor lor și prietenul prietenilor lor, că de mă supăr și uneori rîd de ei, mă supăr în realitate pe mine și tot de mine rîd, pentru că, chiar de mi-ar fi dat numai această virtute, și tot trebuie să stau cu căciula-n mînă în fața lor.

Ațipisem, cînd de afară se auzi o împușcătură puternică. Ai noștri se priviră neli-

niștiți. Bunicul ieși în ogradă și rămase acolo îndelung. Se mai auzi o împușcătură și el se înapoie.

„Trage Vălo cu revolverul", zise și se așează să-și descalțe opincile.

Tot neamul nostru se mîndrea cu unchiul Martin, între patru ochi toți vorbeau cu respect și cu teamă despre dînsul, dar în fața oamenilor tăceau, ba chiar îl dojeneau pentru nechibzuința lui, pentru că se temeau să nu fie acuzați de complicitate. Unde o fi acum, trăiește sau a murit, se întrebau toți, mă întrebam și eu, și teribil aș fi vrut să-l văd și să fac cunoștință cu el.

2.

Există o singură putere — dîrzenia
— și o singură slăbiciune — slăbiciunea.

MAUROIS

Unchiul Martin se ducea spre conacul unui oarecare Mavrik Nicolaev cu iubita lui carabină pe umăr. Mergea iute și cu siguranța omului care este așteptat cu brațele deschise. Cu două luni înainte, trimisese o scrisoare scurtă și amabilă aceluiași Mavrik Nicolaev, prin care-l ruga să lase „în scor-

bura ulmului cel mare“ trei mii de leva. Îi stabilise nu numai locul și ziua, ba chiar și ceasul, numai că rugămintea nu-i fusese împlinită. Mavrik Nicolaev nu înțelesese această ciudată solicitudine, sau poate nu-i plăcea să facă niște mărunte daruri unor oameni necunoscuți. Totuși, unchiul Martin nu se simțise jignit, cum te-ai fi putut aștepta de la unul cu firea lui, și dăduse dovadă de răbdarea cuvenită. Își petrecea vremea la un prieten dintr-un sat oarecare și, dacă nu ținem seama de exproprierile de găini, nedemne de el, pe care era silit să le întreprindă din motive personale, stătea cu brațele încrucișate, adică chibzuia asupra programului său și a tacticii de acțiune. În pofida curajului înnăscut, ezitase cîteva luni, înainte de a se lansa în incursiunea asupra conacului. Trebuia să prevadă toate amănuntele care i-ar fi putut deveni fatale. El nu se gîndea nici o clipă să se dedea la vreun jaf nerușinat în propriu-i folos, fiindcă nu-l atrăgeau banii și bogățiile. Visul său și chemarea sa erau, zicea el, animate de un singur gînd: să-i expropieze pe bogătași de capital, pe care să-l distribuie săracilor.

Nu trebuia pus la îndoială faptul că, după primirea drăgăstoasei scrisorele, Mavrik Nicolaev luase severe măsuri de pază a cona-

culuí și a pungii sale. Era de presupus că alarmase și poliția, fiindcă unchiul își dăduse osteneala ca prin adepții lui să răspîndească multă vreme zvonul că în această regiune ar fi acționat o puternică organizație, tainică și înfricoșătoare, după cum ar fi trebuit să apară ea în conștiința oamenilor.

Nu era exclus ca moșierul să fi luat hotărîrea de a se apăra cu arma în mînă, în cazul de față pe deplin îndreptățit, și atunci Martin n-avea să primească altceva decît un glonte în cap.

Dar din pricina firii sale violente și nechibzuite, el nu se putea gîndi la urmări atît de serioase și, de altfel, niciodată nu-i trecuse prin minte că cineva s-ar hotărî să-i ia viața cu inimă ușoară, fapt ce ar fi fost absurd pentru cei douăzeci și cinci de ani ai lui.

Bineînțeles, Martin avea de partea sa un aliat sigur în apropiata ciocnire cu moșierul : frica pe care o trezea acestuia. Mai tîrziu, cînd i se întîmplă să pătrundă în labirintul meditațiilor filozofice, el spunea că în această lume totul este întemeiat pe frică și nici virtuțile nu sînt rodul bunătății umane, ci al temerii. Dacă cineva face un bine, îl face nu ca să-și ușureze sufletul de rău,

ci, în ultimă instanță, pentru a-și asigura un loc călduț, sus, în cer. Altfel, bunul și atoateiertătorul Dumnezeu îi va cîntări de îndată faptele și ori o să-l silească să prindă iepuri cu toba prin livezile cerești, ori îl va înfunda în smoală pînă la urechi. Bunul Dumnezeu știe bine ce le poate pielea celor plămădiți după chipul și asemănarea lui, știe că nici raiul nu-i încîntă destul, drept care, ca să-i oblige să creadă în virtuți, cea dintîi treabă a sa a fost să le insufle teama. Prin urmare, cei ce cred în ceva anume, ba poate că mai ales ăștia, cred numai de frică. Frica pricinuiește oamenilor răul cel mai mare și le ucide fericirea. Nu există om fricos și fericit, fericiții fiind numai cutezătorii, doar ei atingîndu-și idealurile.

Este dificil a stabili de unde își însușise unchiul Martin această filozofie (din vreo cărticică citită în școală, ori de la un alt autodidact ca și dînsul), dar, în orice caz viața, sentimentele și faptele lui corespundeau într-atît cu doctrina amintită, încît se pare că totul izvora din lăuntru, din însăși firea sa.

Înainte de a intra în conac, Martin își atîrnă carabina într-un copăcel și abia apoi bătu în poartă. Era seară, cam în jur de ora nouă, și multe dintre ferestrele impunătoarei case erau luminate. În spatele porții lătră un cîine

și după glas îți dădeai seama că e uriaș ; pe alee scîrțîiră pași grei și cineva întrebă :

— Cine-i ?

— Eu sînt, răspunse unchiul. Deschide odată !

— Păi, spune cine ești.

— Simo. Unchiul e aici ?

— Aici, zise cel dinăuntru și tăcu.

Unchiul Martin îl lăsă să șovăie un minut, ca să verifice efectul minciunii sale. Studiase bine topografia conacului și genealogia proprietarului, știa de asemeni numele servitorilor. Simo era nepot de soră al lui Mavrik Nicolaev și la fiecare vizită săvîrșea cîte o năzbîtie. Se ducea la vînătoare sau organiza curse de cai cu țăranii și-n felul ăsta aducea puțină variație în viața monotonă a conacului. El rezolva în oraș unele afaceri ale unchiului său, motiv pentru care Mavrik Nikolaev îl trata cu stimă.

— Nene Dimitrie, tu ești oare ?

— Aș, nu, zise cel de după poartă. Eu mi-s Miloș.

— Nu mă cunoști, nene Miloș ?

— Te cunosc, suflete, cum să nu te cunosc, răspunse acela și deschise.

— Hai, să trăiești ! rosti unchiul Martin și scutură voinicește mîna servitorului. Avea

fața înfășurată într-un șal, încît, în întuneric, nu i se vedeau nici măcar ochii.

Sluga rămase să potolească dulăul uriaș, iar unchiul urcă în cerdac, văzu o măturică lîngă ușă și începu să-și scuture sîrguincios zăpada de pe cizme, tropăind pe podeaua de lemn. Așa de calm și de degajat putea intra în casă numai careva din servitori, deci nimeni nu acordă vreo atenție acestor zgomote. Unchiul Martin își descoperi fața, bătu la ușă și, auzind glasul stăpînului, o deschise, se opri în prag și i se adresă, surîzînd liniștit :

— Bună seara ! Primiți oaspeți nepoftiți ?

Mavrik Nicolaev tocmai se aplecase după ceva lîngă soba mare și, fără să se ridice, întoarse capul spre ușă. Ochii săi negri, încă strălucitori, mijiră, cercetară oaspetele necunoscut și nu descoperiră nimic suspect.

— Bună seara, răspunse el și, după o scurtă ezitare, adăugă : Poftim înăuntru !

Mavrik Nicolaev era sociabil cînd era bine dispus, dar schimbător și violent la mînie ; îi plăcea să chefuiască cu prietenii, să le cînte vechi cîntece haiducești, și-n același timp să se-nfierbînte, pus pe ceartă ; într-un cuvînt, era o fire expansivă, capabil să treacă de la o extremitate la alta cu o ușurință

de invidiat. Unchiul Martin nu se grăbi cu prezentările, așteptînd să fie invitat de către gazdă.

— Așează-te și fii binevenit! îi zise Mavrik Nicolaev, devenit acum mai binevoitor, luînd el însuși loc în spatele mesei.

— Cine ești și ce vînt te aduce încoace?

Unchiul își luă un scaun și se așeză lîngă perete, exact în fața boierului. De pe față nu i se șterse zîmbetul, devenit acum strengărește stingherit.

— Scuzați pentru deranj! Eu sînt Martin Karabelov, se prezentă el scurt și limpede. Am venit ca să mai discutăm în legătură cu unele treburi ale noastre.

— Treburi „ale noastre“! exclamă într-un falset acut Mavrik Nicolaev.

Credincios firii sale schimbătoare, își privea oaspetele, în ochi cu o strălucire de pisică, reținîndu-și vizibil un spasm, gata să se reverse într-un hohot ascuțit și pătrunzător. Acest bărbat inteligent, de cincizeci și șase de ani, care văzuse multe în viață, nu putea în nici un chip să lege imaginea ce și-o făcuse despre Martin Karabelov cu acest tînăr rotofei la față, surîzător și sfios. Spre deosebire de țărani și servitori, care-și plecau încrezători urechea la diferitele zvonuri, el era încredințat că organizația se-

cretă, dacă exista într-adevăr, era o bandă de tîlhari și că șeful lor nu putea fi nici atît de tînăr, și nici atît de nevinovat. Adevărat, Mavrik Nicolaev n-avusese ocazia să discute cu o căpetenie de tîlhari, dar asta nu-l împiedica să și-l imagineze cu totul copilărește : cu ochi sîngeroși, cu nasul turtit, avînd cicatrice pe obraz și cu cel puțin cinci pistoale la brîu. Gusta dinainte urmările plăcute ale unei nedumeriri ce avea să se termine cu rîs și glume în familie și întrebă zîmbind :

— Nu cumva oi fi tîlharul Martin, măi băiete ?

— Chiar el ! răspunse unchiul. Numai că nu sînt tîlhar ! — O jumătate a obrazului încetă să mai zîmbească, iar lumina veselă din ochii lui se schimbă într-o căutătură calmă și periculoasă. — Dacă nu credeți, vă pot face dovada.

Mavrik Nicolaev nu era un fricos. Ochii unchiului Martin spunîndu-i totul, întinse mîna spre sertarul mesei, de unde scoase un revolver enorm, cît un fier de călcat, pe care-l îndreptă spre pieptul musafirului. Acum fața îi îngălbeni, ca în urma unui atac nervos, și țeava „fierului de călcat“ începu să-i tremure periculos în mînă.

— Tu ești Martin, tîlharul ?

— Sînt Martin Karabelov, dar nu tîlhar, ci om politic, și am venit să discutăm în legătură cu scrisoarea pe care v-am trimis-o...

— Nu mișca, că te găuresc ca pe o sită ! strigă crunt boierul.

Unchiul Martin nici n-avea intenția să se agite. Își mută privirea de la țeava revolverului și rămase nemișcat. Se gîndise la multe situații posibile, dar arma, după cum am mai spus, n-o pusese la socoteală. După el, moșierul voia să-l ucidă nu din sentimentul justificat de autoapărare, ci din prostie, lipsă de educație și mai ales din zgîrcenie. „Poftim ce zgîrie-brînză sînt moșierii noștri, își zise, și cum n-au habar să prețuiască demnitatea adevărului. Și cînd te gîndești că aceștia sînt reprezentanții clasei superioare, iar pe deasupra se mai consideră și aristocrați ! Nu, cu acest domn trebuia să procedez după metoda clasică, să-l fi înghesuit undeva la strîmtoare, ori să fi pătruns în odaia lui pe fereastră. Păcat că omul devine victima stilului său ales, cînd are de a face cu mojici. Ar fi interesant de știut dacă zgîrcitul ăsta va apăsa totuși pe trăgaci și, în caz că așa va face, dacă mă va nimeri. Un milimetru de abatere a țevii este suficient ca glonțele să pătrundă în perete, iar

eu în timpul ăsta, poate voi reuși să-l dezarmez..."

— Și mă vei lichida, de nu-ți dau banii. nu-i așa ? strigă Mavrik Nicolaev, de pe acum ieșit din minți.

— Da ! răspunse unchiul. Aceasta-i legea organizației noastre.

— O să vedem noi cine pe cine va curăța !

Unchiul Martin își mută din nou privirea asupra „fierului de călcat" și văzu că arătătorul boierului, vîrît în garda trăgaciului, tremura ca la ultimul fricos și neurastenic.

„De acum nu el, ci degetul lui mă va ucide", se gîndi unchiul și simți că în adîncitura dintre sprîncene și nas începu să-i curgă un mic șuvoi cald de sudoare. În această situație, pe care romancierii o numesc de supremă încordare, unchiul Martin fu cuprins de o curiozitate fără seamăn.

„Ia să vedem, își spuse, dacă idiotul va apăsa pe trăgaci sau nu. Dacă viața mea trebuie să se sfîrșească atît de prostește, ducă-se la naiba, iar de nu, merită s-o trăiesc !" Și în timp ce stătea așa, cu un picior în groapă, punîndu-și la încercare cutezanța, o ușă se deschise și în odaie năvăli o tînără femeie, ce se îndreptă către el veselă și nerăbdătoare.

— Simo ! strigă dînsa, dar, cînd ajunse în mijlocul camerei, se opri și adăugă încet : Păi, servitorul a zis că a venit Simo...

Văzînd „fierul de călcat“ din mîna lui Mavrik Nicolaev, își apăsă pieptul cu mîinile și încremeni pe loc.

Unchiul Martin se întoarse către ea și numai într-o secundă reuși s-o cerceteze amănunțit și să-i aprecieze farmecul. Avea douăzeci și șase de ani, un trup rotunjit, părul castaniu, fața frumoasă, dar impresia cea mai puternică o producea gura ei, ușor întredeschisă, cu buze cărnoase și umede, care, pînă și în această clipă de surprindere și spaimă, trădau aspirația spre elanuri puternice și îndrăznețe. El nu putu să-i zărească pieptul, deoarece și-l acoperise cu mîinile. Nici în această clipă, Mavrik Nicolaev nu reuși să-și stăpînească degetul fricos de pe trăgaci. Nu „fierul de călcat“, ci toată camera bubui ca un tun de cîmp de calibru mic, iar pe perete, la o palmă de capul unchiului Martin se căscă o gaură chiar cît revolverul. Frica femeilor este elastică, ca și carnea lor, și doamna, cuprinsă de paloare nu mai puțin decît Mavrik Nicolaev, se repezi fulgerător spre el și-i trase mîna într-o parte :

— Cumnate, ce faci, omori omul!

— Să nu-l omor? Ba am să-l găuresc ca pe-o sită! zise Mavrik Nicolaev.

În urma împușcăturii, cea dintîi pe care o trăsese din apropiere împotriva unui om, starea lui nervoasă se mai domolise și vorbea acum mai liniștit și mai cu miez, ceea ce însemna că al doilea foc își va nimeri ținta.

— Este un tîlhar și cei asemenea lui nu au ce căuta în lume.

— Ce tîlhar, nu cumva visezi?

— Ăsta-i hoțul de Martin!

— Ooo! exclamă femeia, dar, după cum cunoașteți, prin această vocală prelungită, reprezentantele sexului slab își exprimă multe sentimente și, în primul rînd, curiozitatea lor, veșnic însetată. Observase că unchiul o privise cu admirație chiar și în clipa cînd glontele trecuse pe lîngă el, ori faptul acesta nu putea să nu facă plăcere unei adevărate femei. Ceva mai mult, clipa amintită urma să înaripeze orgoliul ei și la vîrsta cînd nu avea să mai fie numită „o femeie". „Acest tînăr bărbat, își spuse, ori nu este în toate mințile, ori e un adevărat cavaler". Stăpînirea de sine a unchiului și surîsul său permanent nu aruncară nici o

îndoială asupra spiritului său cavaleresc, fapt pentru care îl și consideră curtezanul ei. Nu-i rămînea decît să-l protejeze și să aștepte dezlegarea, plină de promisiuni, a acestei întîmplări neașteptate.

— Vino-ți în fire, cumnate ! zise dînsa, așezîndu-se energic între cei doi dușmani. Cum e posibil să omori un om ?

— Altfel mă va ucide el !

— Adevărat, domnule ? se întoarse femeia spre unchiul meu, dăruindu-i primul ei surîs fermecător.

El ridică brațele cu satisfacție :

— Credeți, domnișoară ? Dacă aveam asemenea intenții intram la dînsul cu mîinile goale ?

— Vezi, cumnate ?

— Dora, ieși din cameră și nu te amesteca în treaba asta, rosti aspru Mavrik Nicolaev și-i arătă ușa prin care intrase. Acest om vrea de la mine trei mii de leva și dacă nu i le dau, mă va lichida. Ori eu n-am să i le dau !

— Poate reușiți să cădeți la învoială, zise Dora și se întoarse din nou către unchiul Martin. Nu-i așa, domnule ?

— Cu această nobilă intenție am și venit, domnișoară ! zise el. Dar stăpînul casei m-a întîmpinat cu arma încărcată.

Mavrik Nicolaev lăsă „fierul de călcat“ pe masă, păstrîndu-și însă mîna deasupra lui, pentru orice eventualitate.

— Bine, să ne înțelegem ! N-am să-ți dau nici o leva, asta-i !

Unchiul Martin surîse cu nevinovăție :

— Cum doriți. N-am intenția să vă forțez. Am venit să vă confirm hotărîrea organizației noastre care...

— Nu există nici o organizație, ci o bandă de tîlhari al cărei șef ești tu ! îl întrerupse brutal boierul.

— Nu neg că eu conduc această organizație, declară unchiul cu modestie.

— Și pentru ce luptă „organizația“, dacă îmi pot permite să știu ?

— În primul rînd, ea a hotărît să ceară anumite sume de bani de la cei bogați, pentru a le împărți săracilor.

— Măi, măi ! strigă Mavrik Nicolaev. Voi o să vă umpleți cu bani de furat, în timp ce săracii vor vedea... și moșierul rosti un cuvînt complet necenzurat, care o sili pe tînăra doamnă să-și lase ochii în pămînt, acoperindu-i cu palmele.

Unchiul Martin nu scăpă ocazia de a-i acorda compasiunea lui binevoitoare.

— Nu sînt obișnuit să ascult asemenea expresii în prezența unor nobile doamne ! rosti el și se înroși, făcînd efortul de a readuce discuția la un nivel acceptabil.

Dora se înclină ușor și doar că nu-l înecă în umezeala ce-i învăluia ochii. Şi, după cum se obișnuiește în asemenea ocazii, nu scăpă ocazia de a afirma : „Doamne, dar acesta este un adevărat nobil, un bărbat viteaz !“

Iar Mavrik Nicolaev, care nu citise romane de dragoste și nici nu era tîlhar semiintelectual, vru să se răzbune pe amîndoi pentru grosolănia sa și, aruncînd o privire scurtă, ucigașă, către cumnată, vorbi, clipind, din ochi : „Nu te uita la ea că face pe sfînta, rușinea a trecut pe lîngă dînsa și a dispărut ; îndată ce vede un bărbat se dă de ceasul morții“, lucru pe care unchiul Martin îl intuise iute și precis, fără nici un efort.

— Și dacă cei bogați nu dau aceste sume ?

— În asemenea cazuri, răspunse unchiul meu cu vădit regret, se impune să suporte anumite consecințe.

— Veți da foc, așa-i ?

— Dacă n-ați fi socotit că organizația noastră este o bandă de tîlhari, v-aș fi explicat mai pe larg care sînt scopurile ei, dar întrucît văd că aceasta este inutil, țin să

adaug că mijloacele la care sîntem nevoiţi să recurgem nu sînt cu totul nevinovate. Se zice însă că scopul scuză mijloacele, şi mulţi oameni cinstiţi au jurat să pună mîna pe aceste mijloace.

Dumnezeu ştie cît timp o fi transpirat magnificul Machiavelli pînă cînd a formulat principiul său medieval, în vreme ce unchiul Martin îl întoarse cu picioarele-n sus, cît ai clipi din ochi. Şi ar fi interesant de ştiut cum ar fi reacţionat însuşi Machiavelli la această cutezanţă, dacă ar fi fost gelos pe ignoranţa unui bulgar, sau i-ar fi strîns mîna şi l-ar fi considerat drept adeptul său. Foarte probabil este că l-ar fi bătut cu îngăduinţă pe umăr, ca să nu-l situeze deopotrivă cu dînsul. Dar, în anii aceia, viaţa a confirmat că unchiul meu dăruise un nou adevăr umanităţii, chiar fără să transpire, culcîndu-i astfel la pămînt pe toţi iezuiţii, împreună cu papii şi cardinalii lor.

— Ei şi, mai departe ? se bîlbîi nerăbdător Mavrik Nicolaev.

— Fiecare leva aparţine organizaţiei, iar acela care-şi însuşeşte un singur bănuţ, se condamnă singur la moarte. Dumneavoastră nu sînteţi primul la care am apelat pentru ajutor.

În acest fel respectuos se exprimă unchiul Martin, și adăugă : — Unul dintre bogătași a primit un glonte.

Mavrik Nicolaev oftă și prin aceasta dădu semnalul că era gata să depună armele, dar imediat începu să se enerveze din nou :

— Nu dau nici o leva !

Unchiul ridică din umeri și se uită la protectoarea lui, ca să-i mărturisească încă o dată respectul ce i-l purta. Atunci femeia se întoarse către săpînul casei.

— Cumnate, permite-mi să stau de vorbă între patru ochi cu domnul !

Boierului nu-i rămînea nimic altceva de făcut decît să spere că această femeie slabă de înger ar putea într-un fel să-l smulgă din dificila situație în care se afla. „Dacă vrei poți vorbi cu el toată noaptea, numai ia-mi-l de pe cap !“

— Poți să-i vorbești, cine te-mpiedică ? zise el și se lăsă greoi pe scaun.

Dora îl invită pe unchiul Martin s-o urmeze. Intrară într-o cameră caldă și confortabilă. Gazda își instală musafirul într-un fotoliu mare, tapisat, și se așeză în fața lui.

— Este adevărat că nu doriți să schimbați sentința împotriva sărmanului meu cumnat ?

— Nu este vorba de o sentință, ci de o rugăminte.

— Ah, totuna-i. Să presupunem că ar fi o datorie oarecare.

— Sînteți foarte amabilă, domnișoară, iar eu voi păstra pentru dumneavoastră cele mai frumoase sentimente ! îi declară unchiul Martin, alegînd din vocabularul lui expresiile cele mai potrivite cazului de față. Generozitatea dumneavoastră m-a emoționat atît de mult, încît, dacă ar depinde de mine, aș renunța cu dragă inimă la acești bani păcătoși.

— Nu mă îndoiesc că am în fața mea un adevărat cavaler, cu un suflet ales. Veți micșora suma, nu-i așa ? Dora nu știa cît timp are la dispoziție și faptul acesta o silea să treacă fără introducere la partea practică a întîlnirii. Haideți, faceți-o pentru mine !

Întinse mîna și o puse pe genunchiul lui.

— Mult mă mai ispitiți ! zise unchiul și se gîndi : „Numai așa, mititico !“ Acum, el o privea de aproape și avea posibilitatea să contemple amănunțit, ca la microscop, farmecele ei, care se arătau a fi mult mai minunate decît și le închipuise. Tulburat din pricina apropierii, mai exagera, desigur, în

aprecierea nurilor, mai ales că de cîteva luni nu se atinsese de nici o femeie, dacă n-am pune la socoteală o aventură trecătoare cu o învățătoare slabă, care, de fapt, constituise o ofensă pentru un tip cu gusturile și temperamentul unchiului meu. Pe cînd Dora era — ca să ne folosim de o expresie a lui încă nerostită — odată femeie. Mai tîrziu, unchiul Martin încerca să-și omoare cît putea plictiseala cu amintirea acelei nopți, în care, pentru prima oară, cunoscuse adevărata dragoste. El, cu experiența sa în domeniul frumuseților rurale, savura dinainte clipele de desfătare, fără să știe că avea de-a face cu o fostă elevă a unui pension din București, rămasă văduvă mult prea de timpuriu și care trecea în societatea moșierilor și a familiilor bogate drept o tînără femeie singuratică. Se șușotea în cercurile bărbătești că ar fi grozavă și de neînlocuit, o amantă feroce. Unii, mai culți, știau că suferă de o boală a nervilor și o denumeau cu cuvîntul necunoscut pe acele timpuri — isterie. În realitate, ea nu suferea de isterie, ci de maturizarea splendidei sale feminități, fiind sufocată, în același timp, de prejudecățile societății rigide în care trăia.

La început, unchiul manifestă o oarecare stînjeneală, dar, credincios temperamentului

său, în minutul următor trecu la acțiuni directe.

— Vă rog, ce faceți ? exclamă Dora, cînd el o cuprinse în brațe și sub nici un motiv nu voi să-i dea drumul.

— Sînteţi fermecătoare ! zise unchiul meu.

— Iar dumneavoastră mă jigniți !

— Frumusețea voastră îmi ucide voința ; sînt un nimic, gata să vă cad la picioare ! și într-adevăr se prăbuși la picioarele ei, iar femeia îi luă capul în mîini, zicîndu-i :

— Ah, voi striga după ajutor !

— Fie-vă milă, domnișoară ! o rugă el și, considerînd că afectase necesarul de timp „stilului curtenitor“, se ridică cu sudoarea pe frunte, o luă pe Dora în brațe și o duse spre pat.

După vreo două ore, femeia se duse la cumnatul ei și-i spuse că „ăla“ scăzuse din sumă o mie de leva. Mavrik Nicolaev și nevastă-sa ședeau lîngă sobă, el — cu „fierul de călcat“ pe genunchi, ea — cu mîinile încrucișate în poală.

— Acționează cum crezi că e mai bine : încuviință moșierul. Ai mînă liberă.

Înțelesese, în cele din urmă, cu ce fel de om avea de-a face și se duse să dea drumul servitorilor care degeraseră afară, puși pe

picior de război. Dora aduse oaspetelui mîncare și băutură și-l rugă să se simtă ca acasă. După un post de trei luni de zile, unchiul Martin n-avea motive să facă pe sobrul și într-adevăr se simți ca acasă, dacă nu chiar mai bine. În acea noapte, care se dovedi a fi scurtă, tînăra femeie își etală toată pasiunea ei de văduvă și-i dădu bărbatului de înțeles că, pînă acum, nu fusese decît un biet cocoș ignorant de țară. În îmbrățișările ei, ca Neron în ale Popeei, unchiul cunoscu pentru prima oară înflăcărarea cea mare și adevărată, și această lecție micșoră obligația lui Mavrik Nicolaev cu încă cinci sute de leva. L-ar fi iertat și de restul, dacă fapta sa n-ar fi lezat autoritatea „organizației" secrete.

Dimineața, pe cînd era încă în pat, îi fu adus un platou cu gustări și, odată cu acesta, un plic în care, laolaltă cu banii, moșierul pusese, cine știe de ce, și o chitanță pentru 1500 de leva.

Unchiul Martin o semnă în numele organizației, mîncă, răspunse încă o dată la gingașa chemare a gazdei și părăsi conacul într-o dispoziție sufletească demnă de însuși Cesar. „Ia te uită cum s-a petrecut totul ca în glumă ! se gîndea el în timp ce-și desprindea carabina din copacul în care o atîr-

nase de cu seară. Înseamnă că lucrurile serioase trebuie să le luăm în glumă !“

Aceasta era cea de-a treia lecție pe care o învățase în acea noapte la conacul lui Mavrik Nicolaev.

3.

Un dor întreg trăiește în
femeia care trece pe stradă.

GERALDY

Cea dintîi femeie frumoasă pe care am întîlnit-o în viața mea a fost Anița. Eram de douăsprezece zile, cînd veni la noi să mă felicite cu ocazia apariției mele în această lume. Ca întotdeauna cînd văd o femeie frumoasă, și atunci m-am tulburat grozav, de altfel și situația în care mă găsi era foarte confuză. Mama tocmai mă desfășase de scutece pe podea și ștergea, dacă mă pot exprima astfel, rezultatul grăitor al neajutorării mele. Eram numai noi doi în casă, și frumoasa Anița se strecurase prin curte ca o nevăstuică, fără s-o simtă cîinii. Cînd deschise ușa și se opri în prag, în odaia înăbușitoare și coșcovită se făcu lumină și aer, ca și cum cineva ridicase tavanul cu grin-

zile lui găunoase și-n locul lui pusese sticlă. iar eu simții că frumusețea feminină degajă strălucire și transformă totul în jur. Dacă l-aș fi citit pe Tolstoi, mi-aș fi spus că o femeie frumoasă, chiar dacă e proastă, orice ar trăncăni pare inteligentă, sau cel puțin bărbații găsesc că este așa.

Anița însă era și frumoasă și deșteaptă. fapt pentru care Tolstoi s-ar fi mirat cu temei. Se aplecă asupra mea, mă sărută pe frunte și mărturisi că n-a văzut copil mai frumos și că dacă va naște într-o zi, și-ar dori un prunc exact ca mine. Începui să dau turbat din picioare și să rîd cu gingiile goale, fără să-mi dau seama că la un bărbat de unsprezece zile o asemenea frivolitate este exagerată, ba chiar un fenomen supranatural și că în viitor voi avea de suferit de pe urma lui. Acesta a fost întîiul meu flirt, și s-ar putea spune că am avut succes, fiindcă Anița mă luă în brațe și mă sărută de trei ori pe frunte. Întîlnirea cu femeia asta frumoasă îmi provocă o mare satisfacție și mă învățâ să primesc și să întorc complimentele doamnelor. Mai aflai, însă, și simplul adevăr că farmecul și decepția merg mînă în mînă.

Mama o omeni pe Anița cu caltaboș de la porcul tăiat la Crăciun și o cinsti cu un

pahar cu vin. În timp ce mînca din caltaboș, nu înceta să mă admire și, la un moment dat, scăpă vorba că semăn leit cu unchiul Martin. Mereu mă agit, gînguresc și zîmbesc ca el. Mama, cu toată inteligența ei, nu-și dădu seama încotro bătea femeia și o asigură că trag numai spre neamul ei, controversă pe care a purtat-o cu tata pînă ce a închis ochii. Dar eu am înțeles imediat că Anița mă folosise numai ca pretext, ca să aducă vorba de familia noastră și să afle ceva despre unchiul meu. Era încredințată că mamei i se ordonase să-și țină gura și, ca să poată scoate ceva de la dînsa, continuă cu îndîrjire să mă compare cu unchiul Martin și să mă lingușească, însă eu cunoșteam de acum scopul ei perfid și începui s-o desconsider. Dădeam din picioare, țipam, mă tăvăleam ca înjunghiat, iar mama îngrijorată se aplecă asupra mea, în vreme ce Anița se scula să plece. Cînd trînti ușa în urma ei, tavanul înnegrit de muște atîrnă din nou asupra mea, în odaie se întunecă și atunci îmi veni să sar din scutece, să alerg după ea și s-o rog să se întoarcă la noi. Las' să fie vicleană, mă gîndeam eu, las' să mă copleșească cu mîngîieri mincinoase, dar să stea aici și să lumineze odaia cu farmecul ei ! Într-un cuvînt, încă din

leagăn am prins a mă umili în fața femeilor frumoase și aceasta a rămas soarta mea. Peste ani, multe frumuseți ca Anița veneau la mine, dar nu pentru persoana mea, ci din alte motive ; am încercat să le dispreţuiesc pentru dezmierdările false, dar niciodată n-am putut învinge grația lor și n-am putut să mă supăr pe ele din inimă.

Și Tatarov, socrul Aniței, înțelesese acest lucru dar, spre deosebire de mine, abia la vîrsta de cincizeci și doi de ani. Din seara nunții, cînd, împreună cu nevastă-sa, prindea pe întuneric porumbeii, ca să acopere rușinea nurorii, el prinse a o dispreţui și croi vreo zece planuri cum s-o despartă de fiu-său, ori măcar să le ridice o casă aparte, să nu stea lîngă dînsul. Și Tatarova o urî, așa cum numai o femeie bătrînă și ofilită poate urî pe una tînără, frumoasă și lipsită de griji. Poate că tocmai indiferența Aniței îi sili pe socri să-și înghită limba de necaz. Dacă le-ar fi arătat că se rușinează de vinovăția ei, aceștia ar fi avut o țintă sigură și ar fi nimerit-o fără să mai ochească. Însă fata se dovedi a fi un năvod cu ochiuri rare, prin care gloanțele treceau fără folos. Încă dis-de-dimineaţă, după rușinoasa noapte de cununie, se smulsese din așternut, îmbrăcase rochia de mireasă, își pusese voalul

pe cap și o zbughise la bătrîni, cu surîsul cel mai nevinovat.

— Bună dimineața, mamă și tată !

În clipa aceea, socrul și soacra își înghițiseră limbile și nu reușiseră să-i răspundă la salut. Dacă însă Aniţa ar fi intrat la ei cu o minijupă de-o palmă și cu țigara în gură, ca nurorile de astăzi, infarctul amîndurora ar fi fost asigurat. Ea nu pășea, ci zbura ca un fluture prin odaie. În timp ce babalîcii dormeau sub pătură, tînăra femeie pusese cratița cu apă pe sobă, trăsese ușor cu mătura pe podea, înhățase găleţile de aramă și dăduse fuga la fîntînă. Obiectele singure i se lipeau de mîini, ca și cum n-ar fi trăit în casa asta o singură noapte, ci zece ani. Cînd în curte zdrăngăniseră căldările, socrul și soacra se transformaseră din nou din pietroaie în oameni vii, și bătrîna își făcuse cruce la icoană :

— Doamne, n-am știut că sîntem părinții unei stricate !

Iar pentru Aniţa era o adevărată satisfacție să-i numească mamă și tată, și o făcea cu un zîmbet atît de respectuos, cu un glăscior atît de dulce, încît în văzduh se răspîndea o mireasmă de miere proaspătă. Îi înțelegea dintr-o privire sau un gest, îi ferea să nu răcească, iar la masă îi servea cu

promptitudinea actualelor chelnerițe din marile restaurante. Și toate acestea le îndeplinea cu surîsul cel mai fermecător, la care nu puteau rezista nici chiar cei doi dulăi legați de o sîrmă la ambele capete ale curții, sălbăticiți ca hienele, care nu scăpau ocazia să-și arate colții cînd cineva trecea pe uliță, dar care, îndată ce Anița se ducea dimineața la ei să le dea de mîncare, își făceau cozile covrig, ca niște lași adevărați, și începeau să se gudure. Tatarova, care urmărise această scenă de la fereastră, se întorsese cu fața la icoană și, făcîndu-și încă o dată cruce, zisese : „Femeia asta nu vrea să știe de nimic. Dacă nu o gonim din vreme, mai curînd sau mai tîrziu o să ne mănînce sufletul".

Femeii într-adevăr că „nu-i păsa de nimic", trăind ca într-un cimitir turcesc, în mijlocul tăcerii și al pietrelor. Se hotărîse să le însufleţească sau, cel puțin, să nu le permită să se prăbușească asupra ei și, ca orice femeie deșteaptă, își alesese drept armă pentru acest scop, mai eficace decît cea atomică, lingușirea. Tatarov și Tatarova îi ghicise imediat politica rafinată și hotărîseră să-i taie coada, dar cînd să facă una ca asta, băgaseră de seamă cu groază că gurile le amuțiseră și aveau mîinile legate. Anița

îi înfășurase la repezeală cu lanțul de aur al lingușirilor sale, iar dînșii, neajutorați și înrăiți, clipeau în fața zîmbetelor ei mieroase.

Așa trecuseră cîteva luni de zile, pînă cînd Benko plecă militar. Era prostul familiei și, prin urmare, îl trimiseră la cazarmă. Îi vîrîră în mînă o legătură cu albituri, îi puseră un buchețel de busuioc la ureche și-[1] suiră în căruță, tuflit ca un praz copt. Anița îl conduse la gară, împreună cu bătrînii, și, văzîndu-i fața îmbălată, se hotărî să-și biruie repulsia prin lacrimi, așa că începu să plîngă, după metoda lui Stanislavski [1], atît de convingător, încît emoționă sutele de însoțitori de pe peron. Iar cînd sosi clipa despărțirii și Anița întinse mîinile către bărbatul ei strigînd : „Benko, Benko, cui mă lași, ah, sărmana de mine, n-ai să mă mai găsești în viață !“, cei veniți să-și petreacă ostașii și îndeosebi tinerele neveste se rușinară că nu erau capabile să încerce măcar a suta parte din durerea acestei frumoase femei. Tatarov și Tatarova scrîșniră din dinți de dispreț și invidie pentru faptul că nora le umbrise în public jalea lor la despărțirea

---

[1] **Stanislavski = mare regizor sovietic, întemeietorul și conducătorul Teatrului de artă din Moscova.**

de fecior, însă Aniţa îşi execută numărul atît de strălucit, că nici de data asta nu avură motiv să-i spună vreo vorbuliţă.

Benko plînse toată noaptea în tren, în timp ce camarazii lui beau şi cîntau ; plînse şi la cazarmă, treaz sau în somn. Dacă reuşea să adoarmă noaptea, visa şoldurile calde ale Aniţei, iar ziua, bătînd caldarîmul tare cu paşi înceţi şi comandîndu-şi singur : „Soldat, la stînga-mprejur, soldat înainte-e marş!", încurca mereu piciorul stîng cu cel drept, încît majurilor nu le rămînea decît să-l scuture ca pe un sac cu făină, aproape în fiecare zi. Colac peste pupăză, codoşii companiei îi scoteau sufletul cu nişte poveşti teribil de convingătoare despre infidelităţile nevestelor de ostaş, făcîndu-l pe Benko să-şi acopere capul cu pătura, ca să n-audă. Totuşi, în întunericul de sub pătură, îi apărea figura unchiului Martin, acelaşi cum şi-l amintea din luna de primăvară cînd i-o adusese pe Aniţa pe tavă. El mirosea a secară de mai şi a dragoste, abia cît o purtase în braţe, dar, ca un bărbat adevărat, era periculos de liniştit şi acest calm îl băgase în sperieţi pe Benko pentru întreaga viaţă. Inima sa mică şi cinstită se perpelea de gelozie şi de teamă ca nu cumva, dacă şi-ar arăta îndoiala, femeia să se simtă jignită

și să găsească un motiv ca să-l lase. Se înrăi împotriva unchiului Martin, căruia prinse a-i purta o ură de moarte, iar cînd începem să dușmănim pe cineva, terminăm prin a-l ucide. Nu-l putea omorî de sub pătură, fiindcă acolo zăcea neputincios, cu mîinile goale, însă se hotărî să înfăptuiască treaba asta pe poligonul din afara orașului, unde-i duceau la tragere. Unchiul Martin stătea în fața lui la o sută de metri, liniștit, neînarmat, ba chiar fără pălărie. Benko îl ținti drept în inima însemnată cu un cerculeț roșu, trase de cinci ori la rînd și, cînd se uită într-acolo, văzu o mînă ce flutura un steag alb. Trei zile ochi inamicul, trimise treizeci de gloanțe spre inima lui, dar nu-l nimeri niciodată, și, astfel, îl declarară cel mai slab trăgător din companie.

În vremea asta, părinții lui căutau cu tot dinadinsul motive ca s-o izgonească pe Anița din casă. După ce se convinseră că rufele ei nu erau nici acum curate, se recalificară amîndoi în iscoade și începură s-o pîndească pas cu pas. Speranța cea mai sigură le-o insuflă prezența-n sat a unchiului Martin. Bănuiau că noaptea el sărea gardul și atunci săpară gropi de lup, îi puseră capcane și se arătară teribil de decepționați, cînd aflară că acela ar fi dispărut pe undeva, prin ți-

nut. Totuși, în sat mai existau destui pui de lup, toți zburliți și vicleni, așa că Tatarovii nu disperară. Cel puțin unul dintre aceștia avea s-o caute pe noră și deci, să le pice în plasă.

Aniţa, însă, nu dădea doi bani pe toţi curtezanii ei, îi socotea niște mucoși cu căciulă și degeaba s-ar mai fi numit ea „frumoasa Aniţa“, dacă nu i-ar fi făcut să transpire sub limbă. Sofia Loren ar fi avut încă pe atîţia admiratori, și la ţară pe deasupra, unde, pe timpul acela, nu exista nici măcar caldarîm, chiar încălţată cu cei mai ordinari conduri, dacă ar fi putut învăța de la Aniţa cum să se poarte. Uneori mă gîndesc că „Rakovski“ ar fi fost strada cea mai fermecătoare din Europa, cu condiţia ca Aniţa să fi apărut în mod miraculos în Sofia și să fi trecut, măcar o dată pe zi, de la „Graf Ignatiev“ pînă la cafeneaua „Slaveanka“ și înapoi, și atunci s-ar fi văzut că tinerele de azi nu umblă, ci își poartă ultimele lor toalete. Aniţa avea un asemenea mers, încît toate splendorile cu care o împodobise natura, chiar acoperite sub tot felul de fuste și jiletci, se legănau ca roadele unui pom tînăr, agăţate la vedere sub nasul bărbaţilor, gata oricînd să cadă în mîinile cuiva la cea mai slabă adiere de vînt ; și multe mîini se

întindeau spre ele, și multe accese de tuse cu subînțeles se produceau, și multe mustăți erau răsucite, dar, cum era și de așteptat, cu totul în zadar. Ea știa mai bine decît oricare altă femeie că pentru a se ridica pe piedestalul inimilor bărbaților nu e suficient să fie numai frumoasă, ci și inaccesibilă.

Iată ceva ce oamenii noștri prețuiră cu simțul unor adevărați gentilomi. La început, o disprețuiseră și, ca în proverb, spuneau că strugurele era acru, dar mai tîrziu își dădură seama că lucrurile nu stăteau tocmai așa, că ciorchinele era atîrnat mult prea sus, și începură nu numai s-o respecte, ci chiar s-o divinizeze.

Și cînd trecea printre ei, ca o stăpînă în mijlocul plebeilor, strălucitoare, dureros de atrăgătoare și inaccesibilă, vedeau cum în urma condurilor săi rămînea o pulbere aurie, cum fiecare obiect pe care-l atingea se făcea mai frumos și cum, în cele din urmă, un salut din parte-i răsuna ca o cîntare.

Și oricît ar părea de ciudat, pe viitor, ei înșiși aveau să-i apere demnitatea de gura rea a lumii, să se mîndrească cu frumusețea ei și să-i ierte orice fel de greșeli.

După ce se asigură dinspre partea inamicilor externi, Anița începu să se ocupe de cei interni. Tatarov era mai periculos decît

nevastă-sa, pentru că, oriunde, n-o scăpa din ochi, însă ea știa că un bărbat de cincizeci și doi de ani, chiar dacă ți-e socru, nu te urmărește doar pentru apărarea cinstei familiei. Cum plecă Benko la cazarmă, se apucă să se ocupe de el și, în cîteva săptămîni, izbuti să-i scoată sufletelul, care se dovedi a fi înfășurat pe dinafară cu severitate, răceală și cruzime, iar pe dinăuntru — firav ca bumbăcelul, timid și maleabil. I-l scoase, dar nu-l puse îndărăt la locul lui, nici măcar nu-l luă în mîini, ci numai îl ținea de un capăt și, din cînd în cînd, îl mîngîia cu degetele ei micuțe și viclene.

Se împliniră întocmai cuvintele proorocului biblic, că cel ce trage sabia, de sabie va pieri, cu atît mai mult cu cît, în vremurile acelea, oamenii știau să sape gropi de lup și se ucideau cu săbiile. Tatarov căzu în groapa de lup pe care o făcuse pentru altu. Vîrful ascuțit al parului îi străpunse coastele, și nici nu putea să iasă dintr-însa, dar nici să moară nu era chip — nici în rai, nici în iad. „Tăticule, tăticule, cît de greu îmi este fără Benko ! se căina Anița, cînd se găseau față-n față. De ce nu fuge din pustia aia de cazarmă, să vină acasă, măcar pentru o zi. Să mă fi măritat cu un bătrîn, dar să-l fi avut mereu lîngă mine !...“

Apoi se ducea în cealaltă cameră, punea ochiul la gura cheii și se uita cum vorbele ei viclene îl făceau pe socru să se zgîiască și să clipească, cum începea să se frămînte, sperînd că ar fi posibil să se întîmple marea și incredibila minune.

Într-o seară, Tatarova se duse să doarmă la o soră a ei, bolnavă. Anița și bătrînul cinară și apoi se duseră la culcare. După un timp, ea îl auzi tușind. Se sculă așa cum era, în cămașă, intră la dînsul și-l întrebă dacă nu dorea să-i fiarbă ceva ca să se mai încălzească. Tatarov văzu cum, în aerul siniliu al serii, apare cămașa ei albă, nările lui păroase adulmecară mireasma dulce a cărnii încinse ; înțepeni și pe față îi îmbroboni sudoarea. Anița îi strînse încheietura mîinii și-l întrebă :

— Tăticule, nu cumva ai răcit ? Ți-e brațul ca un cocean.

Tatarov clipi de frică și strigă :

— Ah, nu ! N-am nimic.

— Vai, tăticule, eu crezusem că ești bolnav ! rîse sinuos Anița și îi puse palma ei caldă pe frunte, după care intră din nou în camera ei.

Socrul, înfierbîntat, se duse la bucătărie, își vărsă în cap o găleată cu apă rece și nu mai putu închide ochii pînă-n zori. La pri-

nul cîntat al cocoșilor, se întoarse cu fața spre perete și gemu : „Am pus-o de mămăligă !“ și, ca un erou dintr-o tragedie antică grecească, se abandonă în mîinile destinului. Iar acesta, încă din clipa cînd îl înhăță în labele sale, începu să-l frămînte, ca și cum n-ar fi avut de-a face cu primarul și stăpînul unui sat întreg, ci cu o cocă din care vrei să faci o pîine sau o plăcintă. Acum urma să-și urască nevasta și să se întrebe cum putuse să trăiască o viață întreagă cu una atît de șleampătă, fără să-și dea seama că femeile nu îmbătrînesc frumos. Anița auzea deseori dincolo de perete tunetul vocii lui, bușituri surde de pumni sau plesnituri de clește, zdrăngănind demascator. Tatarova strîngea dinții din mîndrie, însă atacurile turbate ale urii omului ei o sileau să-și tocească genunchii bătînd mătănii la icoană. Se ruga de Dumnezeu să trimită cîte o boală pentru fiecare părticică din trupul nurorii, și în special pentru acelea care îi făceau pe bărbați să se înnebunească după ea. Tatarov căpia și mai mult, în ciuda blestemelor, și o cotonogea și mai vîrtos.

Astfel, Anița reuși să cîștige de partea ei pe unul din vrăjmașii săi interni și să-l asmută asupra celuilalt, ca să-și poată curăța calea spre unchiul Martin, fără să-i treacă

prin minte că avea o rivală periculoasă, care depunea nu mai puține eforturi pentru a-și croi drum spre același bărbat.

Era desigur Emilia Mednikarova, fiica administratorului de plasă, care în urmă cu cîțiva ani ar fi fost gata să abandoneze liceul ca să-l urmeze pe unchiul Martin. Însă administratorul de plasă...

4.

Adevărata pasiune
se gîndește numai la sine.

STHENDAL

Domnul administrator de plasă Mednikarov era un adevărat administrator, ba poate chiar ceva mai mult. Avea o soție cam plinuță, însă devotată, o casă cu etaj și curte mare, o mică avere mobilă și imobilă, ca să apere și mai bine interesele statului, era exact atît de prost și de înțelept cît se cerea unui om cu situația sa, iar autoritatea cu care era învestit îi stătea pe umeri ușor, potrivit și plăcut, ca o haină bine croită. Disprețuia cu multă delicatețe cultura și așanumitele interese spirituale, după cum se cuvenea unui adevărat administrator de

plasă, avea mustăți negre și răsucite în sus, împlinise vîrsta de patruzeci și nouă de ani și nu suferea de nici o boală. Iată dar, în linii mari, portretul său. Dacă aș fi fost un realist clasic, aș mai fi remarcat cîteva particularități neînsemnate ale firii lui, ca de exemplu că juca cărți, dormea, mînca și bea cu măsură, că în general era cumpătat, sau, după cum spunea Tacitus, era un ticălos obișnuit, dintre cei mai potriviți pentru postul respectiv, dar pentru că nu sînt un asemenea scriitor și am încredere în imaginația cititorului contemporan, sînt convins că acesta, deși n-a văzut un asemenea ticălos obișnuit, va putea negreșit să-și reprezinte un adevărat administrator de plasă din acea vreme.

Marea lui grijă era fiică-sa Emilia, mai exact nu ea însăși, ci viitorul ei. După ce terminase liceul, ca orice fată de neam ales, trebuia să facă cea mai strălucită partidă, ori una remarcabilă sau, cel puțin, o partidă pe care însuși administratorul de plasă să o poată face deosebit de strălucită ; numai că Emilia respinsese toate cererile în căsătorie. Totuși, acestea nu erau așa de numeroase, fiindcă pretendenții cei mai de vază își aminteau cum unchiul Martin îi ținuse de urît timp de două zile și două nopți, cei

mai acătării încercau să-și înăbușe prejudecățile lor mic-burgheze cu aluzii fără echivoc ; doar cei mai de rînd se dovediră și cei mai moderni în vederile lor despre căsătorie și familie, scuipară pe prejudecăți și începură să ia cu asalt locuința administratorului de plasă. Împotrivirea Emiliei putea fi explicată numai prin dracii pe care unchiul Martin îi vîrîse în sufletul ei, dar orașul nici nu-i vedea, habar n-avea de ei și urmărea cu sufletul la gură eforturile zadarnice ale părintelui de a-și mărita fata. În vremea aceea se împrăștiară și zvonurile despre isprăvile unchiului Martin. Administratorul de plasă se rușină că seducătorul fiicei sale era un tîlhar get-beget, dar se și bucură, în același timp. Avea posibilitatea și dreptul, după lege, să-l prindă, așa că imediat se apucă de treabă, hotărît să-i dea de urmă.

Dar cînd Emilia refuză să se mărite și după ce unchiul Martin fusese declarat tîlhar, tatăl ei căzu în genunchi și gemu :

— Tu ai să mă ucizi !

— Și pe mine ! adăugă mama.

Dacă un cap încoronat cade în genunchi în fața unei femei, acest fapt, în cazul cel mai rău, tot n-o să-l coste coroana. Însă cu un administrator de plasă lucrurile nu

se petrec la fel. Să cadă în genunchi în fața unei femei, a propriei sale femei, ba chiar în fața propriei sale fiice nu constituie numai o umilință, ci o adevărată moarte. Și într-adevăr, ce fel de administrator de plasă și, în general, ce fel de administrator poate fi un om dacă nu se ţine drept în toate împrejurările, dacă nu este judecătorul celorlalți, dacă nu le face dovada, de bună voie, a unei etici corespunzătoare, dacă nu se îngrijește părintește de comportarea fiilor și fiicelor lui, dacă, într-un cuvînt, nu se află mai presus decît supușii lui? Noi ne-am obișnuit să credem că oamenii devin administratori ca să aibă bani, putere și onoruri, dar o asemenea concepție este total greșită și, cum s-ar spune, ea reprezintă o moștenire dezgustătoare a trecutului. Administratorii devin administratori înainte de toate ca să slujească interesului general, să se dedice fără rezervă celorlalți și, în principal, să vegheze la moralitatea lor. Dar cum putea domnul Mednikarov să se dedice chemării sale sacrosancte cînd propria lui fată ducea și dorea să ducă mai departe o viață imorală? Mai bine să fi aruncat tunica albastră, epoleții de argint, cizmele de lac, pelerina și toate insemnele de administrator de plasă și să se fi dus să-și sape via.

Emilia știa ce înseamnă să cazi la picioarele cuiva, pentru că ea singură se prăvălise la picioarele unchiului Martin, și ceru un timp de gîndire. După cîteva zile, declară părinților că și-l alesese de logodnic pe Ivan Kutiev.

— Kutiika ! exclamară dînșii, iar Emilia confirmă solemn :

— Da ! Pe el îl port în inimă !

Părinții cerură, la rîndul lor, un termen de gîndire și cugetară trei zile și trei nopți, măsurîndu-l pe pretendent cu o sută de arșini [1], cîntărindu-l la o sută de cîntare, și cînd se uitară la el, tot Ivancio Kutiika rămăsese — un dăscălaș de nimic, să nu dai doi bani pe dînsul, oleacă civilizat, dar, în rest, un neisprăvit, încît, ca să-l primești în casa ta de administrator de plasă, trebuia să-l transformi într-o partidă strălucită. Așa și hotărîră, iar tatăl fetei, ca niciodată, lăsă frîu liber imaginației sale și-și văzu viitorul ginere doctor sau avocat, reîntors din Elveția cu diplomă, cu clientelă multă, cu un birou mare, poate chiar cu o clinică proprie. Emilia nu se însufleți cine știe ce la ideea de a locui cu virtualul ei soț în Elve-

---

[1] Arșin = unitate de măsură turcească, egală cu 0,68 m.

ția, fapt pentru care o alta ar fi disprețuit-o din adîncul sufletului. Ea zise că preferă să-și întemeieze o familie aici, în Bulgaria, și hotărî ca logodna să se facă abia peste cîteva luni, ca să aibă timp să se împace cu gîndul respectiv, iar ceremonia să se desfășoare fără pompă, în sînul familiei. Fericiți, părinții încuviințară totul, numai și numai s-o vadă măritată, fără să le treacă prin minte că fiica lor le servea doar un anestezic. Emilia, ajutată de mintea și simțurile ei, reuși ca în scurt timp să-l cunoască pe Ivancio Kutiika mai bine decît administratorul de plasă. Acesta îl invita deseori pe dăscălaș acasă la un joc de cărți sau la o tablă, ca să se bucure de partidele cîștigate, și nu băga de seamă că oaspetele simula că se aprinde la joc, însă la sfîrșit îl lăsa pe el să cîștige. Emilia avu posibilitatea de a-l observa numai cîteva minute, în timp ce le servea cafeaua, dar îi fu deajuns să priceapă că Kutiika nu era defel un biet dăscălaș învechit, ci un om cu o minte ageră, un fanatic ambițios, nerealizat, și că nu-i lipsea nici talentul de polițist. După cîteva luni, ea avea să-i încredințeze o misiune pentru care dînsul, în realitate, se pregătise îndelung, urmînd s-o ducă la îndeplinire în mod strălucit.

Logodna se făcu în tăcere, dar orașul de aceea avea mii de ochi și urechi ca să vadă și să audă pînă și cele mai ascunse evenimente. Toate straturile sociale, de la tîrgoveții cei mai cu greutate și proprietarii de mori pînă la vînzătorii de semințe și mătură-tori, se puseră în stare de alarmă, ascuțindu-și limbile ca briciul. „Va fi sau nu va fi ?“ — astfel parafrazată, dilema lui Hamlet atîrna ca o teribilă sabie deasupra orașului, împiedicîndu-l să-și vadă liniștit de treburi. În realitate, prin aceasta se născu la noi cea dintîi variantă a Loto-ului actual. Oamenii începură să parieze „pentru“ și „contra“. Aceia care erau sau se considerau pătură superioară spuneau „nu“, fiindcă nu admiteau ca administratorul de plasă să-și aleagă de ginere un dăscălaș, în timp ce pătura inferioară era pentru „da“ și se bucurau cu toții că un „sărăcuț de-al lor“ va avea trecere la autorități și că, mai curînd sau mai tîrziu, acesta avea să se îngrijească și de ei ! Mizele nu erau de valoare egală cu înseși categoriile sociale, dar de aceea se dovedeau sigure. Unii tîrgoveți din piață pariară pe cît un balot de stofă, alții pe cîte un rînd de haine de gata, proprietarul de moară, Kolio Topuza, pe doi saci cu făină numărul zero, iar cîrciumarul Kito, pe

două butoaie cu muscat vechi. Fiul acestuia se număra printre candidații Emiliei și părintele își zisese că dacă totuși nu va reuși, pierderea celor două butoaie cu vin e o nimica toată.

Dar rămășagul cel mai interesant se făcu între Jeleaskov și nenea Malcio, olarul. Jeko Jeleaskov era cel mai mare petrecăreț din lumea moșierilor, iar nenea Malcio, dintre olari. Unul bea ca un moșier, celălalt ca un olar. La un mare chef, în cîrciuma lui Kito, unde aveau în mod obișnuit loc discuțiile despre logodna Emiliei, nenea Malcio se ciondăni cu Jeleaskov și îi făgădui că, dacă va pierde, urma să-i dea o căruță întreagă cu oale, iar Jeko, una din țiitoarele lui de la Varna, pe care o păstra întotdeauna la dispoziție în casa lui din oraș.

Sărăntocii pariau pe ce puteau. Miko Fogata se legă că va bea într-o oră doi litri de rachiu, fără nimic de-ale gurii. Docio, hamalul, că-și mănîncă șapca în piața orașului, presărîndu-i numai puțină sare. Simo, vînzătorul de semințe, zălogi o coșniță cu alune prăjite, și așa mai departe.

Pătura superioară era atît de încredințată de succesul ei, încît paria cu un cal pentru o găină, dar, ca întotdeauna, cea de jos do-

vedindu-se mai deșteaptă, mai perspicace, cîștigă.

Într-o zi, prin piața forfotind de lume, trecură Emilia și Ivancio Kutiika. Nu mai era nevoie de nimic altceva pentru a dovedi că logodna se făcuse. Bărbatul, după cum remarcaseră cu toții, arăta pe de-a-ntregul schimbat. Administratorul de plasă începuse să facă din el partida cea mai strălucită, așa încît acesta sclipea din cap pînă-n picioare. Ca orice sărăntoc, pentru prima oară trecea fericit prin piață și tot ca un coategoale încerca, fără succes, să-și dea aere cum că în viața lui nu intervenise nici o schimbare. Modestia sa prefăcută irită cel mai mult pătura superioară, care își mușca limba de invidie, deși tot ea îl împinsese pe Ivancio în brațele Emiliei. Cînd ajunseră la capătul pieții și dînsa îl luă pe Kutiika de braț, sărăcimea orașului dete cu căciula de pămînt și declară începutul sărbătorii.

Kito ilumină cîrciuma cu trei lămpi „Petromax", scoase butoaiele din pivniță și le așează în mijlocul sălii. Vrînd, nevrînd, bogătașii trebuiră să respecte rămășagul și începură să îngrămădească pe tejghea ceea ce promiseseră. Miko Fogata bău totuși rachiul, dar cu mezelic, iar pe deasupra mai primi și doi saci cu făină numărul zero.

Simo, vînzătorul de seminţe, se procopsi cu doi pantaloni şi, pentru că era invalid, trebui să le taie cîte un crac la fiecare. În cele din urmă şi nenea Malcio îşi primi cîştigul său. Cînd petrecerea era în toi, cînd vinul se vărsa ca apa, iar cimpoiul ţiuia, gata să plesnească, pe uşa interioară a cîrciumii intră Jeko Jeleaskov, îl apucă pe olarul beat de guler şi-l tîrî spre odăiţa particulară. „De vreme ce-ai zălogit oalele pentru o femeie, vino să ţi-o iei !“ Nenea Malcio se trezi îndată, aruncă o privire în încăpere şi dădu să fugă, dar moşierul îl aruncă ca pe un sac înăuntru şi trase zăvorul. Malcio începu să bată în uşă, însă Jeko Jeleaskov se aşeză la o masă, bău o jumătate de cană cu vin dintr-o suflare şi-i strigă:

— Ai mizat pe o femeie, na-ţi femeie ! Eu ţi-am dat-o, iar tu, dacă vrei, arunc-o la cîini.

— Nu mă face de rîs în faţa oamenilor, măi ! Am şaptezeci şi cinci de ani ! ţipă olarul.

— Dacă eşti bărbat, ai să poţi şi la vîrsta asta ! îi răspunse Jeko, ridicînd din nou cana.

Poporul rîdea să dărîme pereţii, iar bătrînul continua să ţipe şi să izbească în uşă. În cele din urmă, moşierul trase zăvo-

rul. Olarul se avîntă afară, dar Jeko îl opri din nou, scoase o bancnotă de o sută de leva și i-o lipi de frunte.

— Dacă n-o vrei, mi-o cumpăr înapoi! strigă el și se duse să aducă femeia.

Să fi fost de vreo douăzeci de ani, însă părea și mai tînără. Avea ochi negri strălucitori, era subțire de la brîu în sus și rotunjoară în jos, mînjită puternic cu fard alb pe față și îmbrăcată fără pic de gust, dar în ochii beților părea cochetă și frumoasă ca o zeiță. Jeko o așeză lîngă dînsul, îi umplu paharul și amîndoi băură pînă la fund, apoi Sofca, așa se numea, își aprinse o țigară, puse picior peste picior, și se arătă încîntată de seducția ce o răspîndise printre acești provinciali respectabili, silindu-i astfel să recunoască adevărul că prostituata, oricît ar disprețui-o și ar huli-o și ar situa-o pe cea mai de jos treaptă socială, sub o formă sau alta, era o veche tovarășă de drum a societății.

Prin urmare, Sofca a fost cea dintîi „bambina“ din ținutul nostru, care, în cîteva ore, se emancipă într-un asemenea hal, încît, peste cîteva săptămîni, doamnele din hailaif începură să frecventeze localurile. Astăzi, în orașul nostru există multe cîrciumi, dar Café-barul „Sofca“ este cea mai modernă

și cea mai vizitată. Mai demult m-am interesat, printre altele, de ce poartă acest nume. Am aflat că în localitate mai există bărbați de o vîrstă respectabilă care cunosc celebra istorie, dar o țin sub tăcere. Totuși ei au avut grijă să perpetueze numele Sofcăi, cu atît mai mult cu cît actualul bar este construit pe locul cîrciumei lui Kito. Tinerele noastre stau acolo de dimineața pînă la miezul nopții, în fața unui pahar cu coniac, și nici nu bănuiesc că, bîndu-și licoarea și înecîndu-se cu fumul de tutun, manifestă o veșnică recunoștință față de aceea care, cu cîteva decenii înainte, le-a curățat cu modestie drumul lor spre progres.

Oricum, cu toată opoziția administratorului de plasă, orașul sărbători logodna după metoda sa, mai zgomotos și mai vesel decît la oricare alt eveniment de acest gen, după care se așeză să mai răsufle, ca să-și adune puterile pentru nuntă.

Logodnicii apăreau pe străzi îmbrăcați elegant, inaccesibili în fericirea lor. Nu exista în lume pereche să se înțeleagă atît de bine și să fie atît de fermecați unul de celălalt. Ivancio Kutiika se comporta desăvîrșit față de Emilia, încît ea era uimită de inteligența și capacitatea lui de a cîștiga simpatia societății. Orașul îi observa cu admirație, iar

administratorul de plasă și doamna Nedka erau deseori cuprinși de remușcare că-și permiseseră să-l considere pe Ivancio nedemn de a le deveni ginere. Și cu cît se împrăștiau zvonuri mai rele despre unchiul Martin, cu atît mai fericit se simțea administratorul de plasă. Agenții lui alergau de acum pe urmele tîlharului...

5.

Oamenii sînt mai degrabă gata să răspundă unei josnicii decît unei fapte bune, deoarece recunoștința constituie o obligație, iar răzbunarea — o satisfacție.

TACITUS

...Dar toți se întoarseră cu limbile scoase și mîinile goale, fiindcă unchiul Martin reușise doar în cîteva luni să devină un ocrotitor al poporului și un binefăcător, timp în care nici cîntărețele de estradă, nici stelele de cinema și nici chiar fotbaliștii nu reușesc să devină atît de populari. El considera că poporul nu poate trăi fără ocrotitori, binefăcători, lecuitori și cîntăreți populari, ba chiar și mincinoși populari, iar dacă aceștia lipseau, el trebuia să-i inven-

teze ca să aibă cine-l compătimi, să-l umple de binefaceri și să-l preamărească în cărțile de citire și în cîntecele populare. Așa că prima sa faptă fusese să împartă cei o mie cinci sute de leva pe care-i primise de la moșierul Mavrik Nicolaev.

Încă de cum intră în satul unde se aciuise de cîteva luni, văzu un țăran ducînd la adăpat doi boi slabi, atît de costelivi și îngălbeniți de urină, de parcă abia ieșiseră dintr-un lagăr de concentrare. Unul dintre dobitoace se împiedică pe cărarea înghețată, căzu pe picioarele dinainte și nu se mai putu scula. Săteanul îl apucă de coadă și, ba cu înjurături, ba cu rugăminți, încercă să-l ridice. dar boul rămase să zacă pe gheață.

— Prietenul ăsta nu mai apucă să iasă la verdeață, zise unchiul Martin, oprindu-se lîngă țăran. Fă-l cîrnați !

— L-aș face, dar cu cîrnații nu se ară, nici nu se seamănă. răspunse omul. Am să-l umflu cu țeava. am să-l port în brațe și tot n-am să-l las să moară, pentru că de se prăpădește el, mă duc și eu după dinsul. Și acum ajută-mă să-l pun pe picioare.

Ridicară boul pe cîteși-patru picioarele și-i dădură drumul să meargă, iar unchiul îi spuse săteanului să treacă la amiază pe la cîrciumă ca să bea ceva și să discute într-o

chestiune. Omul nu scoase o vorbă, dar pe la prînz veni acolo și se așeză într-un colț. Cîrciuma era plină de lume. însă unchiul Martin îl observă imediat și-l invită la masa lui. Bărbații din sat îl cunoșteau pe unchiul, dar nu aflaseră nimic despre el și, fără să știe de ce era în stare, fără să fi auzit măcar de isprăvile lui, îl țineau sub observație. Acest flăcăiandru, nici profesor, nici perceptor, le menținea curiozitatea trează, îl întrebau ce hram poartă, ce este, dar el le răspundea că pornise prin sate după lucru. Dispărea și iar se întorcea, mergea cu flăcăii pe la șezători și clăci, se hîrjonea cu fetele, iar cu bătrînii era atent, vesel și glumeț. Marcio Hapanoto[1], așa se numea localnicul, se așeză lîngă el stingherit. fiindcă ședea pentru întîia oară alături de un bogătan, își îndesă căciula pe ochi și continuă să tacă. Unchiul Martin turnă vin, băură cîte un păhărel și atunci hotărî că se ivise momentul cel mai potrivit ca să-și execute actul de binefacere. Scoase un pachet de cinci sute de leva și-l puse în fața lui Marcio. Toți ochii se ațintiră asupra pachetului, cîrciuma amuți și oamenii, care nu mai văzu-

[1] Hapanoto, în limba bulgară, înseamnă „cel mușcat".

seră atîția bani gheață la un loc, parcă se speriară.

— Să-ți cumperi boi ! zise unchiul Martin, cu un gest pe care însuși Rotschild nu și l-ar fi permis.

Acum bărbații împietriră, ca și cum un duh rău ar fi intrat în încăpere, înghesuindu-i din toate părțile. Marcio Hapanoto sughiță de parcă fusese prins într-o capcană, iar de sub căciulă i se scurgeau șiroaie tulburi de sudoare. „Ia-i !“, făcu unchiul și împinse pachetul către dînsul, dar omul se trase înapoi și gîngăvi : „Aa, ca să mă muști de mînă !“ Unchiul Martin încerca să-l convingă să ia paralele, pe cînd sărăntocul privea cu ochii sticloși masa murdară și se gîndea la altă grămadă mare de bani...

Anul trecut se dusese la moară să macine un sac de grîu. În timp ce-și așteptau rîndul, oamenii ședeau la umbră sub o salcie și discutau așa cum se discută la moară. Venise și Jeko Jeleaskov, cel mai mare pe-trecăreț dintre moșieri (sătenii îl numeau Jeko Bovana), se așezase lîngă ei, iar cîinele-lup, cumpărat de la București, i se culcase la picioare.

La un moment dat, Bovana își chemase servitorul și-i poruncise să-i aducă traista și o pătură. Așternuse pătura pe iarbă, dez-

legase baierele traistei și deșertase o grămadă mare de bani : „Eu, zisese, mă voi duce pînă-n sat să isprăvesc o treabă și mă întorc peste o oră. Banii îi las aici să-i păzească cîinele. Cine poate să ia din grămadă n-are decît, ai lui să fie...“ Încălecase apoi pe cal și pornise în galop spre sat, iar cîinele se așezase peste purcoiul de bani.

Bovana era omul cu „nouăzeci și nouă de minți“ și, așa cum spuneau țăranii, buna lui dispoziție depindea de piciorul cu care ieșea dimineața din casă. În zilele de vară cele mai dogorîtoare, cînd piatra și lemnul crăpau de arșiță, el apărea în sat, ori la cîmp, îmbrăcat elegant, pus la patru ace, cu mănuși galbene și cravată galbenă, înțepată cu un bold de aur, cu joben de fetru pe cap și încălțat cu cizme de lac. Atunci era binevoitor cu toți, generos și amabil ca un diplomat. Cînd se întîlnea cu țăranul cel mai jerpelit, nu aștepta să fie salutat, ci ridica primul mînușa galbenă la borul jobenului său. Era săritor față de cei nevoiași și, fără să i se ceară ajutor, lipea o bancnotă de zece leva pe fruntea primului întîlnit în cale. Îi împrumuta cu alimente, lăsa de la el cîte o leva la vreo tocmeală oarecare, într-un cuvînt părea un Iisus travestit în prinț, ce dădea raită, călare sau pe jos, prin regatul supușilor săi.

În asemenea zile, țăranii știau că ieșise din casă cu piciorul drept și așteptau din parte-i unele mici fapte bune, vorbe de duh și glume pe placul tuturor. Dar cînd pășea din casă cu stîngul, Bovana se transforma complet — devenea meschin, căuta rîcă orișicui, despica o centimă în două și făcea glume crunte cu toți care-i ieșeau în cale. Odată, într-o asemenea dispoziție, poruncise unuia dintre servitorii lui, Kiso Vlaho, să coboare în puțul conacului și să-i scoată, contra zece leva, pălăria de pai, pe care cică o scăpase înăuntru, aplecîndu-se peste ghizduri. Îl coborîse pe Kiso Vlaho cu o frînghie, iar acesta, negăsind nici urmă de pălărie, începuse să strige să-l tragă înapoi. Bovana însă poruncise să se lege frînghia de roata puțului și toată lumea să plece de acolo. Îl scoaseră după trei ore, timp în care Vlaho atîrnase de funie ca un liliac, cu picioarele muiate, învinețit de umezeală și de frică. Boierul dăduse ordine să-l fricționeze ca să-l încălzească, îl ținuse două zile într-una din propriile sale camere, îl îmbrăcase cu haine noi, iar în cea de a treia zi, îmbrîncise la dînsul pe una din întreținutele lui și închisese ușa pe dinafară. Vlaho era un singuratic, dormea în grajd și-i plăcea să vorbească mai mult cu animalele decît cu oamenii ; colac

peste pupăză, rămăsese flăcău la treizeci și cinci de ani și se temea grozav de femei Bovana poruncise unei slugi să poarte de grijă celor încuiați, și îi ținuse sub cheie șase zile și șase nopți, iar în a șaptea zi le dăduse drumul. Țăranii povesteau mai tîrziu că, la cîteva luni după această întîmpiare, Vlaho îl întrebase odată pe boier : „Stăpîne, cînd o să-ți mai cadă pălăria în puț ?“

Astfel, cei cu măcinatul se așezaseră pe vine în jurul grămezii cu bani și se pregătiseră să fure care cît putea și cum putea. Ispita mare le aprinsese fețele, transformîndu-i în jefuitori, dar cîinele solitar stătea deasupra banilor, ca turnat în bronz, străin, fiind animal, de patimile omenești, și așa începuse cel mai original joc al hazardului din lume. Trecuse o jumătate de oră și nimeni nu izbutise să ia măcar una din hîrtiile de o sută. Lupul stătea ca la pîndă în fața vînatului, adulmecînd orice mișcare, iar dacă cineva întindea mîna spre bani, ciulea una din urechi către acela, ori îl prevenea cu vîrful cozii. N-am jucat la ruletă, dar sînt încredințat că nici la Monte-Carlo, nici în oricare alt cazino din lume n-a existat o tensiune mai mare în jurul mesei de joc, după cum, desigur, nu s-a mai pomenit un crupier mai teribil ca acel lup. Unul din

țărani reușise să pună mîna pe o bancnotă de o sută, însă lupul îl mușcase în același timp de mînecă și scuipase zdreanța. Tot atunci un altul întinsese brațul printre picioarele cîinelui, dar acesta se încovoiase ca un curcubeu și puțin lipsise să nu-i rupă nasul. Cu cît mai periculos devenea jocul, cu atît mai mult se aprindea patima bărbaților, dar tot atît de iritat și de crunt devenea și lupul. Blana i se zburlise și în ochi prinsese a-i luci focul milenar al fiarei sălbatice.

O mînă izbutise din nou să atingă hîrtiile și să le împrăștie. Animalul mîrîise și le adunase grămadă cu laba, iar țăranii se speriaseră văzînd una ca asta și mulți se retrăseseră într-o parte. Lupul era rău, dar și inteligent.

Atunci Hapanoto scosese de sub haină un șiș subțire de oțel, ascuțit la un capăt ca un ac, îl îndreptase încetișor spre bani și reușise să împungă cîteva bancnote. Viclenia sa îi zăpăcise pe ceilalți, care îl observau cu invidie. Cîinele privea în altă parte, de parcă nu simțise nimic. Cînd hîrtiile ajunseseră la capătul păturii, Hapanoto întinsese mîna să le scoată din vîrful șișului, dar lupul se întorsese dintr-odată, îl apucase de încheietură și nu-i mai dăduse drumul. Oamenii

încremeniseră la locurile lor. Trecuse ceva vreme și din brațul lui Hapanoto începuse să curgă sînge. Puteau să-l ajute, însă nu știau cu ce picior ieșise Bovana din casă. Dacă pășise cu stîngul, ar fi putut cere moartea făptașului pentru uciderea cîinelui. Dar el sosise la timp, pentru că de mult se ascunsese într-un tufiș, ca să observe crudul joc. Îl dusese pe cel mușcat la conac și singur îi bandajase mîna...

Cînd unchiul Martin îi puse banii în față, Hapanoto își aminti de întîmplarea asta, mult mai pe larg decît am povestit-o eu, și își trase mîna ca ars. Unchiul se ridică și ieși din cîrciumă, iar țăranii se îngrămădiră în jurul banilor, îi numărară, îi trecură din mînă în mînă, frecîndu-i de bărbie. „Ia-i, strigau ei cu însuflețire, băiatul îți vrea binele". Hapanoto puse bancnotele în brîu, apoi scoase una și porunci vin pentru toți.

„Pentru flăcăul ăsta am să dau de pomană în fiecare an de ziua asta", zise el. bău un pahar și începu să plîngă înduioșat.

Peste o săptămînă sau două, unchiul Martin nimeri în satul Arnautlar, la prietenul său Dragan Kosev. În curtea acestuia se adunaseră vecinii, bulgari și turci ; stăteau pe vine lîngă peretele hambarului și discutau aprins despre o daravelă judiciară. Un

oarecare moș Șakir trebuia să depună la tribunal, într-o zi, două, o sută de leva, altfel ar fi pierdut procesul. Cel cu care se judeca era un om bogat și-i mituia pe avocați.

Unchiul Martin înțelese că această judecată frămînta tot satul și întrebă cine era moș Șakir. I-l arătară. Bătrînul stătea pe pămînt turcește și privea în gol, iar în spatele lui, în picioare — fiul său. Unchiul scoase banii și-i puse pe genunchiul omului. Turcul nu se miră nici o clipă de gestul flăcăului străin, rămase în genunchi și se închină în fața lui în tăcere. Băiatul fugi pînă acasă pentru un minut și se înapoie cu un stilet. Era foarte vechi, lucrat din moși-strămoși, dar tăișurile și mînerul argintat străluceau ca noi. Îl dădu unchiului Martin, privindu-l cu o recunoștință fanatică.

— Eu sînt prietenul tău ! Oricînd vei veni la mine și orice-mi vei cere, îți voi da !

Unchiul cercetă stiletul, îl puse în buzunar și se înclină către bătrîn. Vorbea perfect turcește, le cunoștea cinstea cavalerească și era încredințat că tînărul i-ar fi rămas ca un frate pînă la sfîrșitul vieții.

A oi mai dădu bani unei văduve ca să-și repare casa, unui țăran oarecare să-și cumpere o căruță, unui al treilea — să-și plătească impozitul.

Împărțea cu dreapta, iar stînga știa despre asta, dar și proorocul i-a consolat pe cei generoși că ceea ce au dat li se va întoarce însutit, fiindcă și el a știut că pe lumea asta nu există ajutor dezinteresat. Și darul se întoarse la unchiul Martin mult mai repede și mai substanțial decît se aștepta.

Pe vremurile acelea nu exista radioul, însă era zvonul, mai rapid ca un simplu aparat, care și făcuse cunoscute poporului din tot ținutul virtuțile lui Martin. După cum era de așteptat, zvonul le mări de o sută de ori și creă asemenea povești eroico-sentimentale despre personalitatea unchiului, încît puteau fi invidiate de orice sfînt din calendarul bisericesc.

Tocmai atunci, poliția îl declară tîlhar, așa că părerea oamenilor în problema virtuților se dovedi a fi cu totul diferită de aceea a stăpînirii, fapt ce se întîmpla adesea. Clipa de `aur a răzbunării venise și administratorul de plasă nu se scumpea la recompense bănești și la funcții mărunte. Unul din agenții săi era primarul satului în care activa unchiul Martin. Acesta știa că nu era șeful unei organizații secrete, ci un tîlhar singuratic, așa că se hotărî să-l aresteze în toiul Paștelui, presupunînd că la o asemenea sărbătoare chiar tîlharul cel mai pre-

văzător nu se va aștepta să fie încolțit și se va preda cu mîinile goale. Așa se și întîmplă. În sat se ținea tîrg și, după amiază, cînd lumea ieși în piață, primarul luă doi jandarmi, intră în casa unde trăsese unchiul și-l arestă. Jandarmii îl duceau cu puștile pregătite, iar primarul mergea la trei pași în urma lor, cu mîna la brîu, unde-și ținea revolverul. Martin, numai cît s-ar fi întors ar fi putut să le ia armele sergenților și să le îndrepte împotriva lor, însă renumele lui de virtuos nu-i dădea voie să răspundă violenței tot prin violență. Nu există un moment mai favorabil ca acesta, gîndea el, să verific pe viu simpatia și bunăvoința poporului. Dacă din zece sate nici măcar un singur om nu se va repezi în ajutorul meu, va trebui ca pe viitor să mă bazez numai pe propriile mele forțe, ceea ce e riscant și chiar fără sens. Orice faptă, dreaptă sau strîmbă, trebuie înfăptuită cu sprijinul și în numele poporului. Așa că am să mă las arestat, să mă lege chiar și să mă dea pe mîinile poliției. Vechea mea cunoștință, administratorul de plasă, va triumfa pe bună dreptate, odată ce mi-am permis prostia de a mă ridica singur împotriva lui și a legilor statului.

La început, numai cîțiva oameni, iar mai tîrziu mulți din cei veniți la tîrg îl obser-

vară pe arestat și se repeziră spre el. După un minut sau două, rămaseră în piață numai vînzătorii să-și păzească cîntarele, iar poporul făcu cordon în jurul unchiului Martin și numele lui trecu din gură-n gură. El pășea cu smerenia unui sfînt obidit și privea blajin drept înainte. Oamenii le îngrădiră calea, mulți începură să protesteze și-i înghesuiră pe primar și pe jandarmi, încît ei se pomeniră dintr-o dată la strîmtoare. „Dați-vă la o parte! striga primarul speriat. Am ordin de sus să-l rețin!“ Jandarmii bătură în retragere. În timpul acesta, un țăran se strecură din mijlocul gloatei și-i dădu arestatului carabina sa. Acesta n-o îndreptă împotriva primarului și a polițiștilor, după cum îl sfătuiau oamenii, ci o întoarse demonstrativ cu țeava în jos. „Haide, acum condu-i tu la primărie!“, striga lumea cu entuziasm, în timp ce unii se repeziră să le smulgă armele jandarmilor. Unchiul Martin nu le permise să-i dezarmeze și zise că nici primarul, nici militarii nu erau vinovați, fiind oameni simpli și executînd un ordin străin. Mărinimia sa provocă o admirație și mai mare, și el nu putea să nu se folosească de ocazie ca s-o consolideze pînă la capăt în conștiința poporului. O mică reprezentație n-ar fi fost deloc inutilă, pentru a

oferi satisfacție prietenilor și un avertisment dușmanilor, dîndu-le de înțeles că bunătatea lui, oricît ar fi de mare, s-ar putea epuiza într-o zi, și atunci, vinovații vor plăti cu capetele lor.

Trimise doi țărani să sperie porumbeii de pe acoperișul bisericii, iar el conduse lumea spre scrînciobul cel mai apropiat. Se instală pe un scăunel și-l rugă pe proprietar să-l învîrtă cît putea de tare. În timpul acela, stolul de porumbei se ridică de pe acoperișul bisericii, făcu cîteva cercuri și se îndreptă spre inima tîrgului. Unchiul Martin țăcăni închizătorul carabinei și se pregăti de tragere. Doi porumbei se despărțiseră de stol și zburau în înaltul cerului, deasupra satului. Unchiul ridică arma și îndată ce scrînciobul ajunse în punctul cel mai de sus, ținti și, cît ai clipi din ochi, trase. Una dintre păsări se dădu de-a dura și căzu ca o zdreanță în mijlocul mulțimii. Este inutil să mai descriem strigătul de admirație izvorît din zecile de mii de gîtleje ale tîrgului. Tot atunci apăru o coțofană și oamenii începură să strige și să i-o arate cu mîna. Aceasta se sperie și o luă înapoi. Martin o doborî și pe ea din mișcarea rapidă a leagănului, aproape fără s-o mai ochească. O nimeri din întîmplare, dar, cum se spune, no-

rocul îi ajută pe cei îndrăzneți, iar noi putem să completăm că gloria trage la glorie, ca și banul la ban. Ambele păsări împușcate trecură din mînă-n mînă ca o dovadă incontestabilă a preciziei fenomenale și de temut a glontelui unchiului Martin.

Poporul din întreg ținutul îl recunoscu drept cel mai mare virtuos și trăgător din lume, iar cei mai buni pușcași, de la un timp încoace, insuflă respect și încă ceva care-i silește pe vrăjmașii lor să se țină de-o parte. Așa că agenții ce alergau pe urmele sale, se întorceau totdeauna cu mîinile goale și raportau administratorului de plasă că tîlharul era de neprins ca și Levski [1].

6.

Prietenul nerăsplătit
îți devine dușman.

PROVERB

Nu trecu mult și la unchiul Martin începură să sosească discipoli. Se adunară din diferitele colțuri ale țării, ceea ce dovedea

---

[1] Vasil Levski = erou național bulgar, unul din conducătorii luptei de eliberare de sub jugul otoman. Prins de turci, în 1872, a fost spînzurat.

că renumele său trecuse departe, dincolo de marginile ținutului. Adepții lui de mai înainte, cei dintîi, fuseseră băieți renumiți; deschideau ușile închisorilor cu simple creioane, făceau încă multe minuni, dar, într-o oarecare măsură, erau niște snobi și aveau slăbiciune pentru fast. Unul, de pildă, își aurise toți dinții ca să pară mai bogat, iar altul purta haine ofițerești cu galoane de maior. Slăbiciunea lor mic-burgheză pentru îmbrăcăminte, care, după cum se știe din istorie, a dus la decădere morală nu numai simple persoane, ci societăți întregi, constituise o piedică în cariera lor și îi pierduse în modul cel mai lipsit de glorie. Și cei de acum erau băieți cu renume; deschideau ușile închisorilor și casele de bani rezistente la foc nu cu un simplu creion, ci numai dacă suflau în broaște, dar, spre deosebire de ceilalți, nu dădeau doi bani pe înfățișarea lor exterioară, afișînd o neglijență aristocratică, ceea ce îi făcea să semene cu niște *hippy*, sau poate chiar că și erau primele exemplare din Europa.

Cel dintîi sosi Enko Marev, un ins în jur de treizeci de ani, cu părul blond și ochi albaștri, sperioși. Se prezentă simplu și sfios, iar mîinile lui, subțiri la încheietură, cu degete splendide și sensibile, cum trebuie

să fi avut Paganini sau alt violonist de renume mondial, produseră asupra unchiului Martin cea mai puternică impresie. Al doilea veni Aptaraman, un țigan tot cam de vreo treizeci de ani, cu ochi umezi și visători de erou literar din veacul al optsprezecelea. Unchiul crezu că vede înainte-i un Jean Valjean, plesnind de sănătate și putere, care-și imagina că poartă-n spinare o condamnare pentru o pîine furată, iar între timp, suferința cauzată de acest delict i se concentrase în ochi.

Al treilea se prezentă Parașa, un individ cu capacități excepționale și, cum s-ar spune, cel mai cu picioarele pe pămînt dintre toți trei.

Avea ucenicii săi dar, din pricina modestiei înnăscute, îi părăsise, devenind el însuși elevul unchiului Martin, deși era mai mare decît dînsul cu doisprezece ani în cap.

Unchiul Martin îi îndrăgi pe viitorii lui discipoli de la prima vedere, pentru că înțelesese că erau adevărați bărbați. Îi întîmpină cu bucurie, dar și cu o neliniște izvorîtă din adîncul sufletului. „De ce au venit la mine acești oameni și ce-am să fac cu ei ?“, se întreba, și nu știa ce să răspundă. Le asigură hrana și locuința, și o săptămînă întreagă nu dădu pe la dînșii. Ăsta

era termenul în care ei trebuiau să se hotărască dacă vor a rămîne definitiv și cu tot dinadinsul la dînsul, dar și el trebuia să decidă dacă-i va primi pentru totdeauna și cu orice preț.

După cum știm, unchiul Martin era un om dintr-o bucată, însă atunci cedă acelei slăbiciuni pe care generațiile viitoare au numit-o sofism intelectual și pe care l-au combătut pe drept cuvînt ca element păgubitor și primejdios pentru societate.

Chiar el însuși se temea de această slăbiciune, ca și de gîndul ca nu cumva să fi devenit, prin vreo minune, un intelectual adevărat, deoarece era foarte convins că intelectualismul reprezenta cea mai mare nenorocire pentru un bărbat. Totuși, nu se putea elibera ușor de simțămîntul că se despărțea de ceva foarte scump, care nu va mai reveni niciodată. Se gîndea la anii cînd hoinărea singur prin lumea largă, cu iubita lui carabină pe umăr, la acele clipe nemaiîntîlnite de cutezanță cînd lăsa ca viața lui să atîrne de un fir de păr și pe care lumea, lumea teribil de puternică și organizată, nu reușea să-l rupă din cauza unei slăbiciuni comice sau a prostiei. Acestea erau clipele jocului măreț și vesel de-a „Eu și Societatea“, care a fost și va rămîne una din te-

mele clasice ale filozofilor și gînditorilor din toate timpurile.

Abia la sfîrșitul săptămînii trăi acea prefacere sufletească, datorită unei noi concepții despre lume, și strigă, cuprins de viziunea unui prooroc : „S-a sfîrșit cu individualismul !“, apoi se duse să le dea de veste și „învățăceilor“ săi, care-l întîmpinară și-l ascultară cu un devotament și o dragoste neprecupețite. Unchiul Martin avea gusturi cehoviene, deci spuse că la oameni totul trebuia să fie frumos — și sufletul și îmbrăcămintea. „Este o lipsă de bun gust, îi dăscăli el, ca la oameni ca voi sufletele curate și înălțătoare să fie acoperite cu asemenea zdrențe mizerabile. Iacătă banii și în cîteva zile toți să fiți îmbrăcați cum se cade unor ucenici de-ai mei !“

Fu prima lui lecție, și bravii *hippy* o primiră cu multă recunoștință. Își examinară ținutele și se încredințară că, într-adevăr, nu corespundeau cu sufletele lor înălțătoare. După cîteva zile, cei trei erau îmbrăcați după ultima modă a hainelor de aba și, cînd îi văzu astfel primeniți și dichisiți, unchiul Martin rosti în fața lor prima sa cuvîntare inspirată. „Prieteni, zise, sînteți bărbați deștepți și cred că nu-i nevoie să vă citesc toată evanghelia ca să înțelegeți ce vreau să spun.

Noi toți ardem de dorința de libertate, și nici un filozof nu poate, cu toată știința lui, să ne convingă ce lucru măreț înseamnă ea, mai bine cum noi înșine putem să afirmăm prin acțiunile noastre și s-o dobîndim prin năzuința noastră. Societatea a luptat totdeauna pentru libertate, fiindcă dintotdeauna a cunoscut oprimarea. O societate liberă nu există, nici nu poate să existe. Dar dacă ea își va cîștiga libertatea, va dori să o împartă după legea furnicilor, tuturora în mod egal, și îndată ce o va împărți, o va și pierde, pentru că va fi nevoită să o dea pe mîinile unei singure persoane. Adevărata libertate nu este o lingură pentru orice gură. Ea constituie o necesitate superioară a spiritului omenesc și nu oricine este vrednic de dînsa. Așa că libertatea nu se împarte, ea este proprietate personală. Dar e posibil oare să fie cucerită pe cale individuală ? Nu ! Individualismul aparține trecutului, să fie de învățătură generațiilor, deși acestea niciodată nu învață ce trebuie din istorie. Iată de ce noi trebuie să luptăm pentru libertatea noastră personală cu eforturi generale, așa cum au făcut toate marile personalități. Numai că ea nu este un măr pe care-l poți rupe din pom. Trebuie dusă o luptă, cu voință și continuitate. Noi avem și una și cealaltă ;

ne lipsește încă ceva — banii, sau cum îi vor denumi generațiile viitoare — insemne de hîrtie. Lucrul acesta l-a afirmat Napoleon, și contemporanii săi au socotit că a spus ceva nou, pentru că erau ignoranți. Anticii au gîndit la fel, și un filozof, cu mult înainte de Napoleon, a zis că cea mai importantă calitate a insemnelor de hîrtie este cantitatea lor. Tocmai această cantitate ne lipsește ca să devenim cetățeni liberi pe deplin. Trebuie să vă spun că banii nu sînt scopul nostru, ci un mijloc, și am să vă rog să țineți bine minte : oamenii care se respectă nu devin robi ai banilor, ci îi disprețuiesc. Așadar, disprețuindu-i, noi îi vom cîștiga cu un anumit efort, însă niciodată prin violență. Înscrieți-vă această deviză pe frunte — nicicînd furt prin efracție ! Veți întreba, cine-i acela care să-și dea banii de bună voie ? Eu însă vă declar că așa se va întîmpla. Ei se iau de la oameni în viață, iar aceștia nu rezistă la frică și la sugestii și, în anumite împrejurări, își sacrifică în primul rînd banii. Omenirea este suficient de fricoasă ca să putem primi de la dînsa ceea ce îi vom cere, fără să ne murdărim mîinile."

Acest tratat despre libertate și bani a rămas în analele ținutului nostru sub forma

unor scrisorele nepretenţioase trimise către prieteni şi adepţi. Două din ele mi-au fost înmînate de Kiro Cernica, mulţi ani poliţist în vremurile acelea. Le-a găsit la o percheziţie, dar nu le-a predat organelor de anchetă, fiindcă n-a descoperit în ele nimic antistatal. Cernica a fost unul dintre cei mai zeloşi urmăritori ai unchiului Martin şi, ca şef de poteră, ar fi avut posibilitatea să-l prindă de cîteva ori sau chiar să-l împuşte, dar n-a făcut-o pentru că era „entuziasmat de asemenea bărbaţi, chiar dacă ei contraveneau legilor statului". Poliţistul împărtăşea vederile unchiului meu în privinţa banilor disprețuiţi, luaţi de la cei bogaţi fără furt prin efracţie, mai ales că o anumită sumă intrase şi în buzunarul lui. Despre aceasta însă o să vorbim mai încolo.

Acum unchiului Martin îi revenea să arate concret ucenicilor săi cum se aplică teoria în practică, şi ocazia nu întîrzie să-i vină în ajutor. Doi flăcăi turci îşi antrenau caii pentru curse, şi în fiecare zi organizau spectacole în sat. Spre asfinţit, ieşeau în cîmp şi la întoarcere galopau pînă la un anumit loc. Cei doi tineri fură invitaţi la o nuntă într-un sat îndepărtat, Emirovo. Unchiul Martin află de la ei că Ismail urma să-şi însoare băiatul. Ismail era renumit în ţinu-

tul nostru pentru bogăția lui, avea două băcănii, două mori și mult pământ. Unchiul hotărî că dacă va folosi această nuntă drept lecție practică, va repurta succes într-o ambianță distractivă și, ceea ce era mai important, va confirma teoria sa dintr-o lovitură, fără s-o plătească cu capul, ca alți martiri naivi ai progresului social. Ismail afirmase că „o dată își însoară feciorul" ; iar asta însemna că va face o nuntă cum se cuvenea unui gospodar cu situația sa, cu trîntă de pehlivani, cu alergări de cai, cu premii, cu o mare de șerbeturi și de lumini.

Seara, înainte de ceremonie, unchiul Martin și ucenicii lui sosiră la Emirovo și se instalară la niște prieteni. Căpătară informațiile necesare și dimineața, cu noaptea-n cap, se retraseră într-o pădure mare, vecină cu drumul pe care trebuia să treacă cortegiul nupțial. Peste cîteva ore, pe drum apăru o întreagă ceată de călăreți, iar puțin după ei, vreo cincizeci de căruțe înțesate cu cadîne și bărbați. Femeile erau învăluite în iașmace[1] albe și feregele[2] negre, iar băr-

---

[1] Iașmak (în limba turcă) = voalul cu care se înfășoară femeile.

[2] Feregea = văl cu care femeile musulmane își acopereau fața.

baţii purtau fesuri roşii, cealmale[1] colorate şi veste scurte cu mîneci.

Unchiul Martin ţinea carabina pe umăr, dar ucenicilor săi le interzisese să-şi ia armele, şi acum ei se întrebau cu teamă şi nedumerire cum o să iasă cu mîinile goale în faţa atîtor oameni înarmaţi. În ochii lor, cortegiul nupţial semăna cu un batalion care pornise nu pentru o mireasă oarecare, ci pentru a nimici duşmanul. „Dacă pierd, voi pierde numai eu, dacă am să cîştig, vom cîştiga cu toţii", le spusese unchiul, însă aceia se pare că nu auziseră de Levski, ori nu voiau să înveţe din măreţul sacrificiu al Apostolului.

Cînd, după-amiază, nuntaşii luară mireasa din satul vecin şi se iviră de departe în drum, făcînd un tărăboi de mai mare dragul, cei trei ucenici nu se gîndeau la lecţia practică, ci chibzuiau cum s-o şteargă prin pădure. Şi parcă vrînd să le ia minţile de tot, unchiul Martin scoase gloanţele din încărcător, le puse pe pămînt şi ieşi în drum cu carabina goală pe umăr. Călăreţii conduceau cortegiul nupţial în galop, caii cu coamele retezate şi cozile cănite alergau lin ca nişte ogari, copitele lor abia atingeau cati-

---

[1] Cealma = turban.

feaua drumului și ridicau nori cenușii de praf. În urma lor veneau căruțele, de două ori mai multe ca la dus, jumătate înțesate cu cealmale pestrițe, care de departe semănau cu niște păuni, cealaltă jumătate — cu cadîne, ce semănau cu pinguinii. Păunii ridicau pistoalele și trăgeau în aer din ce în ce mai des, iar pinguinii țipau și își astupau urechile. Călăreții se apropiau și, odată cu ei, sosea și clipa pe care unchiul Martin n-o putea învinge fără emoție, clipa marei cutezanțe, cînd putea muri, ori rămîne stăpîn pe viața sa. Se postă drept în mijlocul drumului și ridică mîna. Călăreții se opriră. Caii lor asudați se buluciră unul într-altul, nechezînd și mușcîndu-se, iar în timpul ăsta sosiră și primele căruțe. Unul din călăreți, un zdrahon și jumătate, își îndreptă calul către unchiul Martin, scoase pistolul din brîu și strigă :

— Cine ești tu, măi neghiobule ? Ia dă-te la o parte din drum ! Și ținti spre inima lui. Unchiul zîmbi și-i arătă cu mîna să se-ntoarcă la locul său. Numai un adevărat viteaz putea înțelege ce însemna acest gest, așa că zdrahonul se înapoie la tovarășii săi. Aceștia se uitară unul la altul, se simțiră umiliți unul în fața celuilalt, își redobîndiră curajul și, ca la un semnal, îndreptară pis-

toalele asupra lui Martin. El stătea în mijlocul drumului și-i privea surîzînd, cu ochii săi albaștri de heruvim.

Asta ținu timp suficient pentru ca treizeci de gloanțe să-l fi transformat într-o sită. Dar unchiul Martin nu rostise încă acel cuvînt care să le mai domolească nervii și să-i arunce în panică : „Sînteți încercuiți !“, ci prelungea clipa teribilă, amuzîndu-se pînă la sfîrșit. Și din nou îi veni în minte gîndul acela, care-l mai tulburase în momente asemănătoare : „Dacă viața mea trebuie să se sfîrșească atît de prostește, ducă-se la naiba, dacă nu, merită s-o trăiesc !“ În timpul acesta, credincioșii săi discipoli stăteau ghemuiți după frunzișul din apropiere și, ca trei Iuda, chibzuiau cum s-o șteargă înapoi. Numai o singură împușcătură ar fi fost necesară, chiar una trasă în aer, ca aceste două sute de bărbați înarmați să se dezlănțuie. Dar se întîmplă așa cum socotise unchiul Martin. Cineva din rîndul călăreților strigă : „Sîntem încercuiți !“ și lăsară toți pistoalele în jos.

Imaginația orientală a turcilor, întotdeauna mai bogată decît înțelepciunea lor, îi făcu să creadă că într-adevăr căzuseră într-o cursă întinsă de o mie de derbedei. Cei de la coada caravanei nu știau ce se întîmplă.

și un grup de bărbați porni în galop să curețe drumul. Aceștia poate că l-ar fi împușcat pe unchiul, dacă unul dintre ei nu l-ar fi strigat pe nume clar, cu voce tare, oprindu-i pe ceilalți cu calul său. Era flăcăul pe al cărui tată Martin îl ajutase cu bani ca să-și plătească dările în fața tribunalului, iar băiatul îi jurase credință pînă la sfîrșitul vieții. Nu fu nevoie ca acesta să-și îndeplinească jurămîntul său fanatic, pentru că numele unchiului Martin isprăvi toată treaba. Toți auziseră despre faimoasele lui isprăvi, iar mulți îl văzuseră la tîrg, cum nimerise, din leagănul în care se învîrtea, porumbelul și coțofana. Acum îi veni în ajutor și admirația turcilor pentru faptele de vitejie, care îi transformă din dușmani înverșunați, în niște admiratori îngăduitori. „Măi, să fie, măi, să fie !“, se auziră strigăte din gloată, și unchiul simți ațintite asupra lui sute de priviri entuziaste.

După ce-și veniră în fire, turcii înțeleseră că acest flăcău avusese curajul ca singur să le oprească nunta, dar psihoza admirației îi cuprinsese de tot, și tot mai exaltați strigau bravo flăcăului, repetîndu-i numele. Acesta ridică din nou mîna și chemă cu glas pătrunzător :

— Ismail efendi !

Gloata lăsă cale liberă unui bărbat de șaizeci de ani, cu un turban elegant de mătase, îmbrăcat într-o haină de blană, garnisită cu piei de vulpe. Înaintă spre unchiul Martin cu pasul apăsat, iar în ochii săi oblici ardea mînia asiatică a lui Gingis-han. Unchiul îi trînti o asemenea temenea, încît capul lui blond se sprijini de burta lui Ismail, iar acesta, dacă ar fi vrut, i l-ar fi putut desprinde ca la un pui.

— Respectele mele, Ismail efendi !

Turcul îi aruncă o asemenea privire, ca și cum ar fi fost încredințat că ochii săi emiteau raze mortale.

— Dă un dar pentru ceata noastră, Ismail efendi ! îi zise Martin.

— Arată-mi-o, aș vrea s-o văd !

Cînd auziră aceste vorbe, ucenicii unchiului Martin se tîrîră de-a-ndăratelea spre pădure, iar unchiul se gîndi că în vinele lui Ismail curgea un sînge curat de cîrjaliu [1], deci trebuia să-i răspundă pe potrivă :

— Dacă îmi vezi ceata, s-ar putea să nu mai vezi lumea asta, Ismail efendi !

Turcul își aținti ochii spre pădure, ca și cum ar fi văzut-o pentru întîia oară. Un-

---

[1] **În secolul al XVIII-lea, Kîrdjalii erau dezertori din armata turcă, tîlhari.**

chiul presupusese cu exactitate că în vinele sale curgea sîngele neliniștit al strămoșilor lui îndepărtați, care asediau armatele sultanului, trăind ei înșiși ca niște mici sultani, care mînuiau scurtele lor iatagane pentru onoarea și slava vitejească. Și într-adevăr, în timp ce se uita la pădure, Ismail efendi își reamintea istoria măreață a neamului său și, pentru o clipă, își spuse sincer, că și-ar fi dat toată bogăția dacă ar fi putut redobîndi tinerețea și, la fel ca acest flăcău, să se posteze cu mîinile goale în fața a o mie de oameni și să-i silească să joace după voia lui.

— Băiatule, așterne ceva pe pămînt!

Unchiul își desfășură brîul și o față de masă de bumbac fu întinsă pe iarbă. Ismail efendi scoase din chimir un pumn de galbeni și începu să-i arunce, unul cîte unul. Erau zece la număr, ceea ce însemna că nici ceilalți nuntași nu trebuiau să se scumpească, dacă vroiau să plece teferi și nevătămați. După ce în acest mod își salvă onoarea și demnitatea, turcul se urcă în căruță și trecu pe lîngă Martin. A doua căruță se opri lîngă fața de masă și bărbații aruncară ce aveau : bani de aur, ceasuri vechi cu capace, junghere încrustate cu aur și argint. Unchiul restituia darurile oamenilor săraci, dar aceș-

tia le azvîrleau înapoi, peste umerii lui, și treceau mai departe. Așa o ținură un ceas întreg și, în cele din urmă, veni rîndul femeilor. Unchiul Martin le dărui zîmbetele sale cele mai fermecătoare, rugîndu-le să-și continue drumul. Respectul, dar și slăbiciunea lui față de sexul slab îl copleșiră cu sentimente nobile, și se hotărî să nu păgubească pe acești pinguini lipsiți de apărare, de simpla libertate de a vedea lumea cu ochii descoperiți și de a-i arăta farmecele lor. Însă cadînele își și scoseseră podoabele de la gît, aruncîndu-le ca o grindină aurie-argintie pe fața de masă.

Generozitatea lor jigni întrucîtva demnitatea unchiului, dar el nu avea ce face altceva decît să le păstreze cele mai scumpe amintiri.

În acest fel, lecția practică „furt fără efracție“ se termină într-un chip strălucit. Ucenicii nu văzuseră și n-auziseră nimic din toată treaba, dar asta nu-i împiedică să învețe lucrul cel mai important : omul trebuia să fie, înainte de toate, un umanist, iar după aceea tîlhar, învățător, popă ori ministru.

Cîteșitrei zăcuseră cu anii prin închisori pentru o oaie rîioasă, o sută de leva, sau vreo broșă argintată, iar acum la picioarele lor se afla o avere uriașă, dobîndită într-o

oră și, mai ales, fără intervenția unor jandarmi mustăcioși sau a unor instructori judiciari. Totodată însă în fața lor rămăsese cea mai grea încercare — de a învăța să disprețuiască bogăția, virtute pe care doar morții o au. Unchiul Martin credea în forța morală a ucenicilor săi și împărți lucrurile, tuturor în mod egal.

7.

Între altele, domnia mea ajunsesem de șase luni. Bineînțeles că nu primii flori și cadouri, de altfel nici nu se simțiră să mă felicite cu ocazia acestei vîrste rotunde, iar eu, pare-mi-se, meritam nu numai felicitări, ci și ordinul de erou al vieții. Oricît aș fi fost de modest, nu puteam să nu mă mîndresc că supraviețuisem onorabil (sănătos și întreg) șase luni încheiate. De fapt, mă îmbolnăvisem numai odată, și asta nu din vina mea. Iată cum s-a întîmplat. În afara șezătorilor, unde scărmănau lînă sau cîlți, ai noștri făceau și clacă. Răsturnau într-un colț al odăii o grămadă de știuleți nedezghiocați și pofteau fetele și femeile dimprejur să-i ajute. Se înșirau de la un perete la altul, puneau știuletele pe o buturugă mică de

lemn și-l loveau cu partea neascuțită a secerii, ori cu o bucată de fier. Boabele săreau în toate părțile, biciuind ferestrele, burlanele sobei, tavanul și pereții și cădeau pe podea ca grindina. Eu stăteam culcat în leagăn și strănutam, încercînd să adorm, apoi mai moțăiam, mai tușeam, iar boabele umpleau leagănul și mă loveau peste față.

Într-o seară, răbdarea mea epuizîndu-se, căscasem gura și începusem să țip. Mama se ridicase să mă liniștească, dar pînă să ajungă la mine, îmi căzuseră cîteva boabe în gură. Încercasem să le scuip, dar ele, să mă înăbușe nu alta. Pesemne că mă învinețisem, fiindcă mama se speriase și mă ridicase din leagăn, ca să mă potolească. Se apropiaseră și celelalte femei, mă suciseră încoace și-ncolo, pînă cînd, în cele din urmă, bunica își dăduse seama ce se întîmplase și mă căutase în gît. Mai tîrziu, cînd eram bolnav, ea stingea tăciuni într-o farfurie, îmi dădea să beau din cele patru părți ale ei, iar după asta, pîndea cîinele pe prispă și vărsa apa pe el. Dacă animalul se scutura, însemna că boala se va duce, iar el se scutura întotdeauna, și eu mă făceam bine mereu. Dar atunci aveam patruzeci și cinci de zile, încă nu puteam sorbi din farfurie și bunica îmi scotocea prin gură pentru orice motiv, chiar fără să-și

șteargă mîinile de șorț. Acum ea îmi scosese din gîtlej două boabe de porumb, dar nu și pe al treilea. Bunica îmi mai scormonise o dată în gît, și bobul îmi alunecase în stomac. „Văleu, doamne, l-a înghițit!“, strigase dînsa și se lovise cu palma peste frunte. Mama începuse să plîngă, scheunaseră și celelalte femei, din compasiune, doar bunicul rămăsese liniștit, zicînd că el înghițise pietricele întregi din ciorba de fasole, ba o dată și o bucată dintr-un cui, și tot nu pățise nimic. Bunica nu numai că nu se socotise jignită de spusele lui, dar chiar simțise că i se ia o piatră de pe inimă. El se așezase, văzîndu-și de treabă, luaseră loc și ceilalți, iar eu mă bleojdisem cu ochii în tavan, ca și cum nu înghițisem un bob de porumb, ci o mingiuță de plumb, și mă gîndeam cît de puțin îi trebuia unui om ca să dea ortul popii. Și acum cred că nu există cauze inteligente pentru moartea omenească, dar atunci mi se părea de-a dreptul prostesc să pier în floarea vieții, dintr-un fleac de bob de porumb. Dar bobul începuse să crească și să-mi umfle burta ca un cimpoi. Îmi băgaseră pe gît sare amară, sirop de pepeni verzi diluat, mă siliseră să sug lapte de la cea mai jegoasă țigancă din sat, îmi recomandaseră și sînge de țiștar, dar de ăștia nu

găsiseră nicăieri, la sfîrșit de februarie. Așa mă ținuseră patru zile și patru nopți, dar bobul nu numai că nu se mișcase din stomacul meu, ba se umflase și mai mult. În acest timp, toate babele din jur veneau la noi în casă din oră-n oră, așteptînd ca mama să mă desfețe și se uitau la petele abstracționiste de pe scutecele mele. Pe cîrpe se aflau adevărate capodopere, numai bobul de porumb lipsea. În cele din urmă, mulțumită bărbăției mele fără asemănare, el reuși totuși să apară în lumea albă, mărit de cinci ori, și în felul ăsta, la vîrsta de patruzeci și cinci de zile, putusem marca prima mea victorie în viață.

Oricum ar fi, glorioasa aniversare a împlinirii celor șase luni coincise cu prima zi de seceriș. Mama și tata se sculară în zori, ca să meargă pe tarlaua vecinului, nenea Kostadin. Pe vremuri, acesta îi împrumutase tatei cojocul său ca să se ducă la cea dintîi întîlnire de dragoste, iar mai tîrziu să se și cunune cu el. Povestea cu acel frumos cojoc vă este cunoscută. Tata reușise să ia ochii societății din Moghilarovo într-un mod atît de strălucit, încît, pînă la urmă, cîștigase pentru totdeauna neprețuita dragoste a mamei. Nenea Kostadin îi dăduse cojocul cu condiția ca tinerii căsătoriți să-i secere pa-

tru zile, dar, după cum știm, unul dintre foștii rivali ai tatei i-l făcuse ferfeniță cu bastonul său de fier, iar acum, vecinul ceruse să-i secere zece zile în cap. Asta însemna adevărată exploatare a omului de către om, dar tata nu mai putea da înapoi, cu atît mai mult cu cît fără cojoc nu s-ar fi putut însura, și astfel ar fi lipsit neamul nostru de generația viitoare, adică de mine. Tatei îi plăcea să facă bilanțul faptelor sale și, cînd am crescut și n-am vrut să mă fac doctor, nici ofițer și nici să mă însor cu o fată cu casă, din colț, îmi amintea nu odată că întîmplarea cu cojocul constituia una dintre cele mai mari și ireparabile greșeli din viața lui.

Întîia zi de seceriș fu memorabilă pentru mine, cu atît mai mult cu cît ieșeam pentru prima oară din casă și vedeam lumea largă. Chiar de atunci înțelesei de ce mulți scriitori bulgari contemplaseră cu venerație și lacrimi în ochi această scumpă și patriarhală priveliște, întreţesută cu armonii, culori și miresme, fără de care în nici un caz nu se poate crea o literatură națională. Se mai adăuga și cîntatul în cor al cocoșilor, lătratul somnoros al cîinilor, ciripitul gurețelor vrăbii, gîgîitul gîștelor și un răsărit trandafiriu, iar soarele semăna surprinzător cu

unul din acei dovleci mari și galbeni care atîrnă în timpul verii pe gardurile țărănești împletite, laolaltă cu țestele de cai și oalele sparte ; mai adia și un zefir dulce, care mîngîia spicele de aur ale grînelor, ciocîrliile moțate se înălțau în zarea sinilie fremătînd din aripi, într-o exaltare neobișnuită acestor păsări, și cîntau pînă cînd transpirau sub limbă ; peste cîmp se răspîndea zvonul dulce și inevitabil al căruțelor imortalizate de pictori, aerul tremura în așteptarea arșiței de peste zi, iar țăranii sculați dis-de-dimineață scuipau în palme șoptind „Doamne ajută“, cu blagoslovita sudoare pe frunte. Mai erau încă multe, multe atribute poetice ale peisajului rural, pe care eu, deși din cale afară de impresionabil, nu reușii să le observ și să le gust savoarea, după cum se cuvenea unui viitor povestitor al vieții de la țară.

În aceeași zi, mai făcui o descoperire, care mă surprinse mai puternic decît prima. Mama mă purta în brațe și, în timp ce lipăia cu picioarele desculțe prin pulbere, eu cercetam cîmpia, și atunci descoperii că pămîntul era neted și nesfîrșit. Străbăturăm patru sau cinci kilometri pînă la tarla, dar orizontul rămînea la fel — o linie dreaptă între cer și pămînt. Această teorie ptolemeică m-a obsedat ani în șir, fiind încredințat de

nemărginirea plană a pămîntului, de unde urma că tot ce vedeam în jurul meu era nesfîrșit, printre toate astea numărîndu-mă, bineînțeles, și pe mine. Am fost foarte decepționat cînd am aflat în gimnaziu că pămîntul e rotund ca și dovleacul acela despre care am vorbit mai înainte, și că atîrnă de gardul universului, iar oamenii se tîrăsc pe el ca furnicile. Decepția mea s-a întărit cînd, puțin mai tîrziu, am auzit că nu atîrnă de gardul universului, nu se sprijină de nimic, mai mult, nici nu este stabil, ci se învîrtește atît în jurul său, cît și al soarelui. Pe acest pămînt, mi-am spus, se va trăi greu, cu multe greșeli și rătăciri. Un om, așezîndu-se în orice punct al unei suprafețe, va putea delimita întotdeauna cele patru sensuri ale lumii, pe cînd cu globul se încurcă, neavînd nici o direcție. Dacă pornești dintr-un loc, mergi, mergi și ajungi tot de unde ai plecat. După toate astea, m-am întrebat, și n-am putut să-mi răspund, de ce atîția oameni inteligenți au devenit victime ale inchiziției, numai și numai ca să dovedească că pămîntul este un glob și se învîrte în jurul soarelui. Probabil au vrut să demonstreze că omul ajunge acolo de unde a pornit.

Pe ogor nu exista nici un păr, de aceea, tata cărase leagănul, împreună cu trei ță-

ruși cu frînghiuțe. Legă beţele în triunghi, atîrnă leagănul între ele, aruncă deasupra o pătură, să mă ferească de soare, și, astfel, bungalovul meu fu gata. Mama mă alăptă și apoi intră în rînd cu ceilalți secerători, iar eu încercam o satisfacție burgheză de pe urma primului meu picnic. Stăteam culcat în leagăn, sătul ca un grangure din cei mari, de dinainte de 9 Septembrie, priveam cîmpia netedă dimprejur, trăgeam cu urechea la larma secerătorilor și eram fermecat de entuziasmul lor în muncă. Răcoarea dimineții îmi mingîia fața, mireasma suavă a florilor mă îmbăta, iar o păsărică se lăsase pe vîrful bungalovului meu și ciripea dulce o melodie, în locul magnetofonului „Gründig“ Dar, după cum susțineau anticii, fericirea este scurtă și înșelătoare. Soarele începu să ardă, spicele își ascuțiră bărbile și se zbîrliră împotriva lui, în bungalov se făcu înăbușitor de cald, iar păsărica amuți și-și luă zborul. Atunci, toate jivinele cu sînge rece ieșiră din ascunzătorile lor, tîrîndu-se în toate direcțiile. O vietate verde, cu picioare subțiri și lungi și cu ochi bulbucați, zbură de undeva și ateriză pe leagăn, chiar lîngă obrazul meu. Strigai să-mi rup plămînii, dar ea nici nu se clinti, deoarece vedea că aveam mîinile legate. Își mișcă antenele și

înțelesei că mă amenința. Strigai încă o dată, mama veni în fugă, mă luă în brațe, iar vietatea cea verde se sperie de dînsa și, dintr-o săritură, dispăru din leagăn. „O lăcustă", zise mama și se duse să secere mai departe. De data asta, foarte aproape de mine își făcu prezența un monstru cu glasul răgușit, iar după puțin timp îl văzui tîrîndu-se pe marginea bungalovului.

Mai tîrziu am aflat că fusese un cosaș, o vietate neagră și inofensivă, dar atunci vîjîitul ei funest mă îngrozise. „Ji-ji-ji !" Acest sunet sec, uniform, amintea de sfîrîitul prăjitului. Mă simțeam ca o furnică în tigaie și n-aveam puteri, nici aer, să strig după ajutor.

În ziua a treia, se mutară pe altă tarla, lîngă o carieră de piatră. O tîrîtoare oarecare, de trei ori mai lungă decît mine, se aventură pînă la o piatră din apropiere, se încolăci ca un covrig și rămase acolo. Soarele frigea din ce în ce mai tare, eu mă topeam de căldură, în timp ce vietatea se lungea pe bolovan, ca un turist la Nisipurile de aur. Deodată, pe deasupra carierei trecu o umbră neagră, și o pasăre enormă se lansă asupra șarpelui. El sîsîi, se întinse ca o coardă și zbură drept în leagăn. Pasărea lovi cu aripa

bungalovul, eu însă țipai și ea își luă zborul. La amiază, secerătorii se adunară să prînzească. Mama pătrunse în cortul meu să mă ia afară, dar o zbughi țipînd. „Am călcat pe un șarpe!“, strigă ea, frîngîndu-și mîinile, și bărbații apucară secerile și ciomegile. Tata se sperie, mă scoase din leagăn, iar nenea Kostadin dădu la o parte pătura. Șarpele stătea pe pămînt, încolăcit ca un covrig, și privea indiferent la oamenii înspăimîntați. Se vedea că nu intenționase să-mi facă vreun rău, dar, fiindcă era șarpe, trebuia omorit, și bărbații îi striviră capul.

De atunci încolo, dacă nu exista vreun păr pe tarla, îmi atîrnau leagănul într-un copac străin, ca să fiu apărat de insecte și reptile. Acesta se întîmpla să fie departe, peste două-trei loturi, așa că nu trăgeam nici un folos dacă plîngeam cînd eram flămînd sau indispus. Mama venea să mă vadă ori să mă alăpteze orientîndu-se după soare, în restul timpului ședeam singur în mijlocul cîmpului, dar în schimb aveam cel mai modern bungalov din vremurile acelea — suspendat, răcoros și ferit de primejdii. Astfel, luni și ani din vîrsta cea mai fragedă mi i-am petrecut între cer și pămînt, acest lucru dovedindu-se foarte simbolic. Și acum mi se întîmplă să plutesc în văzduh cu lu-

nile sau cu anii, și tot nu mă pot hotărî unde-mi este mai bine, pe pămînt ori în cer.

Ne întoarserăm în sat cînd începură ploile reci de toamnă. Toți erau mulțumiți că isprăviseră cu muncile cîmpului, urmînd să se odihnească pe lîngă sobă, numai mie nu-mi convenea, și sufeream îngrozitor. Oricîte neajunsuri existau la cîmp, ele reprezentau o adevărată vilegiatură in comparație cu confortul casnic. Acolo petrecusem ceasuri de singurătate, îmi fusese frică de tot felul de insecte și reptile, însă avusesem posibilitatea să contemplu o lume întreagă, și nemărginirea ne atrage mereu, ne trezește imaginația, iar noi o acceptăm ca pe un simbol al libertății. Fiindcă a călători înseamnă a fi liber... Acum cîtăva vreme un prieten de-al meu a întreprins un mare voiaj în străinătate — Moscova, Leningrad, Stockholm, Londra, Paris. Pregătise totul pentru această călătorie, îi lipsea numai un trenci „ultima modă". Eu abia îmi cumpărasem unul nou și frumos, așa că i l-am pus la dispoziție. După aproape o lună, prietenul meu s-a întors din marele voiaj și mi-a restituit trenciul. Seara, cînd m-am întors acasă, l-am pus pe masă și l-am cercetat îndelung. La un moment dat, am încercat sentimentul straniu că eu însumi am călătorit și am vă-

zut țări necunoscute. Astfel, puțin cîte puțin, m-am întruchipat într-un balonzaid și, atîrnat în cuierele din trenuri, avioane ori săli de așteptare, am reușit să vizitez multe capitale, muzee, restaurante și hoteluri, să fac cunoștință cu o sumedenie de oameni de diferite naționalități. Întîmplarea asta m-a determinat să-mi cumpăr și un geamantan frumos de piele, cu care să călătoresc în mod obișnuit în străinătate. Cum aud că un cunoscut sau un prieten se pregătește să plece peste graniță, mă duc la dînsul și-i ofer trenciul și geamantanul. În ultima vreme m-am obișnuit să mă întruchipez nu numai în valiză sau balon, ci și în aceia care voiajază. Așa am vizitat cîteva continente. Odată am ajuns pînă la Vladivostok, iar altă dată la Capul Bunei Speranțe. Au început să-mi placă aceste călătorii imaginare, pentru că sînt mai lesnicioase și mai puțin costisitoare decît cele adevărate. Hoinăresc prin toată lumea și-n același timp îmi văd și de treabă.

În timpul acela n-aveam imaginația atît de bogată, dar puteam să merg, deși aveam doar șase luni. Nimeni dintre ai noștri nu vru să creadă acest fenomen. Într-o seară, bunica mă desfășă și, pînă să aducă scutece curate, eu sării în picioare și pornii prin ca-

meră. Cei din casă tocmai se așezaseră în jurul măsuței scunde și, cînd mă văzură, li se opriră dumicații în gîtlej, iar bunica începu să-și facă cruce în fața icoanei. Eu surîsei și întinsei mîinile spre ei, vrînd să le spun că nu era nimic rău în faptul că începusem să umblu înainte de vreme, dar dînșii, în loc să mă felicite, așa cum sînt felicitați novatorii care au învins dogmele naturale și sociale, săriră de la măsuță și mă înfășară, strîngînd beteliile mai mult ca oricînd. Cică mi-aș fi strîmbat picioarele, aș fi căzut și mi-aș fi spart capul !... Cînd erau certați, alor mei le plăcea să folosească vorbe înțelepte și proverbe, și deseori îi auzeam spunînd că cel mai mult suferă omul din partea familiei. Dacă aș fi putut vorbi, le-aș fi amintit această minunată zicală bulgărească, însă eu nu eram în stare să pronunț decît „ma“ și „ta“, și chiar de aș fi știut glăsui, tot nu mi-ar fi dat voie.

Totuși, nu mă lăsai împăcat așa de ușor, cum se așteptau. Mă pusei pe plîns, și țipai o săptămînă întreagă, pînă mă învinețiii. Ai noștri făcură ce făcură, și, pînă la sfîrșit, dădură vina tot pe mine, neajutoratul și necuvîntătorul, declarîndu-mă nesănătos și născocindu-mi o sumedenie de boli. Începură să mă îndoape cu licori, să mă descînte de

deochi, iar eu, neavînd cum să mă împotrivesc, înghițeam orice-mi dădeau și mă miram de compasiunea lor demagogică. Eram convins că ei cunoșteau adevărata cauză a suferințelor mele, dar nu voiau s-o recunoască. În cele din urmă, bunicul hotărî să-mi lase sînge. Bunica mă ținu strîns, ca să nu mă mișc, iar dînsul mă crestă cu un brici ascuțit pe spinare, de sus în jos și de la stînga la dreapta, încît spatele meu semăna cu o hartă cu meridiane și paralele. Îmi aplicară pe tăieturi lînă proaspăt tunsă — o numeau pucioasă — și mă înfășară, bunicul fiind foarte satisfăcut că îmi găsise meteahna. De la sînge îi vine omului totul — și binele și cele ale necuratului — le spunea el celorlalți. Cînd începe copilul să țipe, înseamnă că partea drăcească nu stă liniștită în vine, iar ca să se potolească, trebuie să se scurgă.

Mă liniștii de-a binelea. Moțăiam în leagăn și nu mai deschideam gura să protestez că mă împiedicau să merg înainte de vreme. N-aveam puteri și glas să strig, dar țineam minte cum mă crestaseră cu briciul. Nu-mi rămînea nimic altceva de făcut decît s-aștept să înceapă a umbla și alți copii de vîrsta mea. Existau doi în tot satul și, dacă se dovedeau a fi rahitici sau tembeli, preferînd

să trîndăvească în leagăn o veșnicie, eu trebuia să-i aștept, ca să nu mă considere oamenii un anormal.

Cînd am devenit un băiat neastîmpărat, îmi pipăiam deseori cicatricele de pe spate, care îmi aminteau de operația cu briciul, și mă gîndeam mereu că bunicul nu fusese numai un simplu vraci rural, ci și un om inteligent. Nu o dată mi s-a întîmplat să observ că acelora care nu se conformau legilor, totdeauna li se lăsa sînge, ca să se scurgă ce-i al necuratului din vinele lor.

8.

Scumpă privelişte natală !

ELIN PELIN

Iată că sosi și ziua cînd mă ridicai în picioare. Ambii mei colegi de vîrstă se dovediră băieți zdraveni, totuși începuseră să meargă la un an și două luni, așa că trebuise să mai dorm din pricina lor încă o jumătate de an. Timpul pierdut cu somnul poate fi socotit primul tribut plătit de mine schematismului, și bătui imediat în lemn, crezînd că e și ultimul. Eram vanitos și nu doream să merg în pas cu ceilalți, fapt pentru care

îmi lăsaseră sînge încă de la cea mai fragedă vîrstă. Dacă aș fi avut ceva experiență de viață, n-aș fi admis acest sacrificiu, pentru că ar fi trebuit să știu că falsitatea și compromisul sînt stimulenți inevitabili ai existenței și că, fără ei, oamenii s-ar simți într-o situație echivocă unii față de ceilalți. De asemenea, aș fi priceput că o întîrziere de șase luni nu însemna nimic în comparație cu aceea a omului care a lîncezit milioane de ani prin copaci și abia mai tîrziu a pășit pe cele două picioare, iar după ce a reușit treaba asta, a vrut să umble din nou pe patru. Dar cu ce iluzii nu ne ispitește neștiința tinereții !

În acea zi, bunica se întoarse din sat foarte stîrnită și spuse că cei doi colegi ai mei începuseră să umble încă dinainte de amiază, în consecință și eu mă puteam apuca de mers. Mă desfășă solemn în fața ochilor întregii familii, iar eu mă îndreptai spre brațele întinse ale mamei cu un asemenea pas apăsat de infanterist, încît bunicul rîse cu gura pînă la urechi și-mi prezise galonul de caporal. Din clipa aceea, nimeni nu-mi mai interzise să mă mișc pe propriile mele picioare, așa că începui să circul liber prin odaie, iar de acolo, pe prispă și prin curte. Totul îmi era cunoscut încă de cînd aveam

o zi, ba chiar înainte de a mă naște, astfel că din ogradă ieșii în uliță. Însă nici aici nu era nimic interesant, în afară de praful gros de o palmă și de un măgar care se tăvălea prin el. Dar acolo făcui prima mea cunoștință cu vecinii și eu consider acest eveniment ca pe unul dintre cele mai importante din viața mea.

Poarta strîmbată, întărită ici-colo, cu pari de stejar, casa lor, de asemenea din nuiele și unsă cu bălegar, curtea, hambarul și gunoiștea semănau surprinzător cu ale noastre, de parcă fuseseră proiectate de unul și același arhitect din era preistorică. Din toate aceste elemente ale ansamblului arhitectonic, cea mai covîrșitoare impresie o făcea gunoiștea, situată în ogradă la loc vizibil, înaltă ca un vulcan și fumegînd într-una ca el. Bălegarul, pe vremurile acelea, era deținătorul unui fel de cult în familiile noastre țărănești. Îl îngrămădeau în mijlocul curții, să fie la vedere și la îndemînă. Stăpîna casei, desculță și neîmbrăcată, făcea din prag doar cîțiva pași ca să arunce gunoiul, același lucru îl repeta și stăpînul din ușa grajdului ori a staulului. Gunoiștea reprezenta uzina de îngrășăminte a țăranului. Cu gunoiul îngrășau ogoarele primăvara, iar în celelalte sezoane, ea servea drept sistem de încălzire

cu aburi sau de sufragerie pentru animalele domestice. Iarna, acolo se încălzeau purceii și cîinii, iar găinile își căutau hrana. Tot în acel loc se afla și locul de joacă îndrăgit al copiilor, sau de odihnă și visare. Ţîncilor le place să se urce pe înălțimi, iar la noi, la șes, culmile cele mai înalte erau gunoiștile, din ale căror vîrfuri puteai vedea întregul sat și toată cîmpia. Afară de toate acestea, ele constituiau pentru noi și un cîmp de luptă, unde combăteam cu diferiții bacili și microbi. Aceia dintre noi care se dovedeau puternici și apți pentru viață, încă de pe atunci dădeau cu bolile bătălia Stalingradului și dobîndeau imunitate pentru toată viața împotriva oricărui fel de contagiune. Cei slabi și bolnăvicioși se contaminau și mureau de timpuriu, aidoma unor oameni de litere care se îngroapă în gunoiștea din curtea din spate, se molipsesc de necurățeniile ei și decedează subit. Despre gunoiște se poate vorbi mult și bine, pentru că ea este legată de modul de viață al bulgarului din acea vreme, dar eu las aceasta pe seama etnografilor, ca să nu cad în păcatul acelor literați despre care am amintit mai înainte.

Mai bine să povestesc despre vecinii noștri. Pentru mine, ei au fost cei dintîi reprezentanți ai unei societăți în mijlocul căreia

am trăit ani îndelungați și în care am făcut primii pași, odată cu dînșii. Erau șase la număr, toți băieți, și toți în cămășuțe, cel mai mare de doisprezece ani, iar mezinul de vîrsta mea. De altfel, el era unul din cei doi copii pe care îi așteptasem șase luni încheiate ca să înceapă a merge. Mă proțăpii la poarta lor și, ca orice ageamiu care dă pentru întîia dată cu ochii de lume nouă, îmi mușcai degetul și, de emoție, mă apucai să-l sug. Este știut că, în asemenea ocazii, prima impresie este foarte importantă, chiar fatală, și acest fapt mă făcea să mă rețin. Totuși, curiozitatea mea ieși învingătoare și, încet-încet, pășii în curte. Rămăsei cu degetul în gură, pornii din nou, și așa, în cîteva etape, ajunsei la gunoiște. Plozii nu-mi acordară nici o atenție. Ședeau pe morman, pe jumătate îngropați în gunoi, tăceau și priveau care-ncotro. Atitudinea lor mă miră, ba pînă la un punct mă și jigni. Nu existau motive ca să mă întîmpine atît de indiferenți, iar eu mă gîndii cu teamă că vecinii mei reușiseră, vai, la o vîrstă atît de fragedă, să se civilizeze și să se molipsească de alienare. Toți aveau scufițe din acelea de basma, care se leagă pe sub bărbie, numai că ele nu stăteau pe capetele lor, ci le atîrnau în față, ca niște trăistuțe de cai,

pentru orz. Unul scotoci-n scufiță, scoase ceva și începu să mănînce ; același lucru îl făcură și ceilalți. Puțin mai tîrziu am aflat cum născociseră fără voie această rațională-zare. Înfulecau de pe măsuță cu mîinile și ceea ce le scăpa cădea în scufiță ; adunîn-du-se zi de zi, aceste provizii deveneau gus-tarea pentru cînd se jucau în curte. Îi aș-teptai pînă cînd se-nfruptară din tiurliughi-veciul[1] lor, însă nici atunci nu-mi dădură nici o atenție. Mă apropiai și mai mult de dînșii, hotărît să mă prezint singur. Rostii „ma-ta" și-i privii în față. Unul dintre ei îmi răspunse printr-un „ta-tu", apoi și cei-lalți mă copleșiră cu diferite silabe de acest gen. Așa începu conversația noastră și în-țelesei că vecinii mei, slavă domnului, nu deveniseră victimele alienării. Băgai însă de seamă că, deși foloseau ca și mine limbajul nearticulat, totuși nu catadicseau să intre în vorbă cu o persoană necunoscută, din amor propriu. Numai cel mai mare poseda cunoștințe de limbă vorbită și strigă din vîrful gunoiștei : „At ita otanam bre", ceea ce însemna că voia să mă bată, sau mai

---

[1] Tiurliughiveci = ghiveci preparat cu carne de vacă și oaie și cu tot felul de legume, mîncare de origine orientală.

exact să-mi arunce cu gunoi în față, și îndată după ce rosti aceste cuvinte luă cu ambele mîini gunoi din grămadă și mi-l aruncă în obraz. Ceilalți îi urmară imediat exemplul ; adunară gunoaie și începură să mă țintească. Oricare în locul meu s-ar fi simțit jignit și ar fi fugit, dar eu îmi dădui seama că în acest mod îmi făceau complimente, și nu mă înșelai. După puțin timp, mă cățărai pe gunoiște și, la fel ca dînșii mă îngropai pînă la brîu. Asta le plăcu și începură să-mi acorde o atenție deosebită Îmi propuseră foarte amabil să gust din ce aveau în scufițele lor, îmi povestiră o mulțime de lucruri în limba tribală, apoi ne dădurăm de-a dura din vîrf, și abia cînd mă mînjii pînă la urechi, semănînd leit cu dînșii, atunci mă recunoscură de vecin și de prieten. Curînd sosi mama lor, îi smulse din gunoi unul cîte unul, ca pe niște ciuperci de bălegar, și-i mînă spre casă.

Femeia era din nou gravidă, așa că prietenii mei aveau să devină peste puțină vreme șapte, iar cîțiva ani mai tîrziu, doisprezece. Deocamdată familia lor număra zece persoane, cu mama, tata și cei doi unchi. Sătenii ziceau că Jogo (așa se numea capul familiei) i-ar fi propus Majestății sale să crească doisprezece soldați pentru mama

Bulgaria și-și îndeplinea cu devotament și dezinteres făgăduiala, fără să mai aștepte răsplată de la guvern. În realitate, Jogo se răzbuna pe nevastă-sa pentru că-i făcuse mari greutăți înainte de a se mărita cu el.

Rămăsese flăcău bătrîn cu doi frați mai mici pe cap, trăind într-o mare sărăcie, așa că ani de-a rîndul nici una din fetele noastre nu voise să se uite la dînsul. Spre norocul lui, în sat mai exista și Vacika. Era cea mai bătrînă fată de la noi și cea mai rușinoasă din ținut. O porecliseră Vacika rușinoasa fiindcă nu voia să se mărite, rușinîndu-se amarnic de bărbați. Nu se arăta în fața nimănui, nici la șezători, nici la vreo adunare cu oamenii, iar la cîmp mergea lipită de maică-sa ori de taică-său, cu fața acoperită ca o cadînă. Tot neamul ei, și-n consecință întregul sat, se angajase s-o mărite, dar zadarnic. Îndată ce veneau peținitorii la dînșii, Vacika rușinoasa țipa ca la tăiere „nu vreau", se ascundea în pivniță sau în pod și amenința că se va arunca în fîntînă. Primul care se ocupase de ea fusese binecunoscutul peținitor Patlageana. Toți ochii satului erau îndreptați asupra lui și el își pusese în joc tot prestigiul. Întorsese ținutul pe dos, atrăsese o întreagă companie de candidați, iar la sfîrșit căzuse într-un fel de delir peținito-

resc, fiindcă se punea acum problema onoarei sale, dar eforturile lui se izbiseră de zidul de ruşine al Vacikei. „Nu iese femeie din asta !“, pronunţase dînsul magistralele cuvinte şi trîntise căciula de pămînt în mijlocul pieţei. Fusese silit să-şi recunoască în public eşecul, şi faptul acesta se întîmplase pentru prima oară în practica sa peţitorească de ani îndelungaţi. Aşadar, cazul cu ruşinoasa Vacika se reflectase negativ în glorioasa lui carieră. Numeroşii săi admiratori prinseseră a se îndoi de capacităţile sale, încetul cu încetul încetaseră să-l mai tocmească ca peţitor, mai mult chiar, el însuşi îşi pierduse încrederea în propria-i vocaţie, parcă se rupsese ceva într-însul, începuse să bea pe banii lui. sărăcise din ce în ce mai mult şi, după cum ştim, îşi încheiase drumul său pe pămîntul ăsta într-un puţ părăsit, din afara satului. Îi putem zice să-i fie ţărîna uşoară, şi, cu această ocazie, să luăm aminte cît de trecătoare este gloria mondială.

După ce Gocio Patlageana îşi luase mîna de pe ruşinoasa Vacika, părinţii ei o angajaseră pe Karacaceanca din Moghilarovo. Noi aflaserăm de mult că ea era cea mai serioasă rivală a lui Gocio în arta peţitoriei şi satul îşi aţintise ochii asupra ei. Karaca-

ceanca se aruncase în această întreprindere riscantă cu întreaga sa ambiție de femeie. Înainte de toate, se mutase în satul nostru și locuise trei luni la fată, ca s-o poată bate la cap în fiece minut și s-o convingă. Mărșăluise prin tot ținutul în lung și-n lat, găsind sute de flăcăi de însurat, dar și eforturile ei se încheiaseră doar cu bilanțul că rupsese cinci perechi de opinci și stătuse trei luni în pensiune fără plată la alde Vacikini. După această nereușită, părinții Rușinoasei organizaseră un concurs deschis, cu premiu — un vițel — pentru acela care ar fi reușit s-o arunce în brațele vreunui bărbat. Se prezentaseră șireți și înțelepți, ca-n basmele populare, pentru fiica de împărat, care promiteau s-o mărite pe Rușinoasă, și tatăl ei plătea cu amîndouă mîinile unor peținori titrați și netitrați, iar în cele din urmă ajunsese pînă acolo, încît promisese că, în viață fiind, să treacă toată averea sa pe numele viitorului ginere. Dar totul fusese în zadar. Rușinoasa nu voia să se mărite, nu și nu. Părinții ei se văzuseră puși în fața unui faliment economic, își presăraseră cenușă în cap și se împăcaseră cu gîndul de a o lăsa în pace să-și ducă viața singură-cuc pe lumea asta.

Ca mulți alți bărbați, și Jogo se lăsase încîntat de premiu, dar, spre deosebire de dînșii, se hotărîse să participe la concurs fără ajutorul diferiților peținori și mijlocitori. Așteptase cu răbdare să se stingă larma în jurul peținii Vacikăi și într-o seară se dusese singur la ei. Îi găsise la cină și Rușinoasa abia că nu se vîrîse sub măsuța scundă de rușine, își ascunsese fața și fugise în cealaltă odaie. Jogo nu se ofensase de primirea necivilizată, ci se așezase lîngă bătrîni și le expusese pe scurt planul său de acțiune. Mai tîrziu, unii săteni povesteau că ar fi adus o licoare narcotică pe care o turnase în ciorba Vacikăi, încît rușinea îi dispăruse pe dată, și că ea însăși ar fi ținut să se mărite chiar în acea seară. Alții vorbeau că i-ar fi venit săptămîna oarbă, așa cum, vai, le sosește tuturor pe neașteptate, dar adevărul este că în dimineața următoare, Vacika se trezise la Jogo acasă.

Lumea holbase ochii la această minune și amuțise. Și ca întotdeauna, cînd se găsise pusă în fața marilor miracole, nu fusese în stare să le explice prin cuvinte, ci prin artă ; așa și acum, compusese un cîntec pentru Vacika și Jogo, ca să arate teoreticienilor literari cum se naște poezia :

Vacika a adormit la maică-sa,
la mămica și la tatăl ei,
dar cînd cocoșii începură a cînta,
într-o casă străină se trezi.
Se miră Vacika, zăbovește,
ce să facă, cum s-o dreagă,
cu țipăt pe două tonuri strigă
și cu două rînduri de lacrimi
începu să plîngă.

Mai departe, cîntecul povestește cum Jogo stătea în fața ușii și aștepta cu nerăbdare să se trezească fata din somnul ei adînc. ca să intre la dînsa. Dar Vacika, înțelegînd cum stau lucrurile, se închisese pe dinăuntru și nu-l lăsase la ea „nouă zile și nouă nopți", și așa mai departe. Fantezia poetică este inevitabilă într-un cîntec, însă în acesta n-a fost nimic inventat, totul se povestise așa cum se întîmplase. Ai noștri nu dăduseră frîu liber imaginației lor bogate, pentru că socotiseră că însuși evenimentul era poetic.

Este adevărat că rușinoasa Vacika țipase fără istov, dîndu-și seama că dormise pe o pătură, direct pe podea, într-o cameră străină. Sărise la ferestruică și, zărindu-l în fața casei pe Jogo, trăsese zăvorul la ușă. Bărbatul nu dormise toată noaptea, stînd în prag, și îndată ce-i auzise glasul, voise să

intre, dar ușa nu se deschisese. Încercase o dată, de două ori — nu se clintea — pentru că și Rușinoasa o proptea pe dinăuntru, deși o zăvorîse. Împinsul din ambele părți continuase pînă cînd răsărise soarele și lumea începuse să circule încoace și-ncolo, așa că Jogo renunțase. Așteptase atîția ani o femeie, putea să mai zăbovească încă o oră, două, pînă ce viitoarea lui nevastă își va veni în fire și-l va primi, baremi de obosită ce era. Așteptase astfel nouă zile și nouă nopți. Rușinoasa se hotărîse mai degrabă să moară neprihănită, decît să cedeze vie îmbrățișărilor lui de bărbat. Jogo se văzuse pus într-o situație fără ieșire, ca să nu mai vorbim de orgoliul său atins și rușinea pățită în fața oamenilor, pentru că, pînă la amiază, tot satul știa că-și adusese femeia în casă și nu putea intra la dînsa. Poporul își găsise spectacolul și făcuse din asta bîlci. Unii îl sfătuiau să facă în perete o spărtură, alții să dea jos olanele de pe acoperiș, ca să pătrundă pe acolo în odaie. Se găsiseră și din aceia care să-i spună să dea drumul înăuntru unui roi de albine. Dar Jogo manifestase prevedere și răbdare. Spărsese geamul de la ferestruică și lăsase printre zăbrele o legătură cu de-ale gurii și o tigvă plină cu apă. Rușinoasa declarase greva foamei și

nu se atinsese de mîncare și de băutură. Cît timp avusese putere să se împotrivească, stătuse în spatele ușii, dar în a șasea zi se culcase pe pătură și nu se mai sculase. Jogo o lăsase să-și macine forțele pînă la capăt și abia în a zecea zi împinsese zăvorul...

După întîmplarea asta, ai noștri își spuseseră, ca și Gocio Patlageana, că din Rușinoasa nu ieșea femeie și se așteptau să plece acasă. Nu trecuse, însă, o săptămînă, că Jogo declarase în fața oamenilor că bărbații trebuiau să se teamă cel mai mult de femeile rușinoase, și acest lucru fusese pe deplin justificat. Exact după nouă luni, Vacika născuse primul ei copil, și de atunci începuse să-i înșire ca pe bandă, pînă cînd le uită și numele. Botezurile se țineau lanț, încît părinții încurcau numele copiilor. Pe cel de al optulea îl botezaseră Matiu, după unchiul său, dar mai tîrziu își amintiseră că și pe al doilea îl chema tot după numele unchiului, Matiu. Jogo se dusese să se descurce cu popa Kostadin, dar acesta refuzase să-i schimbe numele celui de al optulea, astfel că în familie apăruseră trei cu același prenume : unchiul Matiu, Matiu cel mare și Matiu cel mic.

Unchiul Matiu era cioban încă de copil și își petrecea toată vremea pe cîmp. Mulți din

sat îl cunoșteau doar după nume, fără să-l fi văzut vreodată. Eu l-am zărit o singură dată, prima și ultima, fiindcă era mort. Aceasta se întîmplă la sfîrșitul verii, cînd erau chemați recruții la cazarmă. Matiu trebuia să se prezinte la regimentul de infanterie din Șumen. Flăcăii porniră cu cîntece și strigăte, ca să-și ascundă amărăciunea. Dimineața se adunară cu toții în fața primăriei, să asculte recomandările primarului, cum să slujească cu vitejie și cu credință pe Majestatea sa. Numai Matiu mai lipsea. Matiu ici, Matiu colea, pînă ce îl zăriră atîrnînd de nucul cel mare din grădină, cu obiele albe, cu cămașă albă, cu o căciulă de astrahan pusă pe-o ureche, ca un haiduc. Voise să dovedească păgînilor cum se moare cu cinste, vitejește. Poporul se îngrămădi în jurul copacului, femeile plîngeau, iar primarul ordonă ca spînzuratul să fie îngropat departe de cimitir, fără slujbă, deoarece dăduse dovadă de pesimism și preferase moartea în locul serviciului credincios pentru Țar și patrie.

Celălalt frate, Raiko, a fost al doilea autodidact din satul nostru, după unchiul Martin, deși terminase numai clasa întîia primară. Îl porecliseră Raiko Doctorul, pentru că fusese cel dintîi care purtase sacou și șapcă, într-

adevăr roase și pătate ca o bucată de meșină, și nu pe măsura lui, dar asta nu-l împiedica să pară un european, în mijlocul gloatei cu poturi și căciuli. Doctorul simțea repulsie față de munca fizică, vorbea cu dispreț despre lucrarea primitivă a pămîntului și socotea înjositor gestul de a pune mîna pe o seceră ori pe o sapă. Astăzi, cei de vîrsta lui nu pot nega că a fost un prooroc al progresului tehnic în agricultură, dar pe vremurile acelea oamenii spuneau că numai din puturoșenie căuta el miezul moale al pîinii. Mai ziceau că învățații de aia sînt învățați, pentru că alcătuiesc un popor de leneși ; nu se vor speti de prea multă muncă, ci se vor gîndi cum s-o ocolească, să-i găsească partea slabă și să-i dea de capăt, șezînd cu mînuțele curate, fără trudă și efort. Pe unul ca ăsta dacă l-ai trimite să meargă pe jos sau cu un car cu boi, din sat în sat, s-ar apuca să inventeze fie o bicicletă, fie un automobil, ca să călătorească mai repede și mai ușor.

Doctorul nu se simțea jignit pentru faptul că-l socoteau printre puturoși sau printre cei din pătura bolnăvicioasă a învățaților. El credea, fără nici o îndoială, în geniul tehnic al poporului bulgar și jurase să nu pună piciorul pe ogor, dar să dovedească că-și poate cîștiga pîinea lui din tehnică. Pentru aceasta, însă,

avea nevoie de un capital de bază, și Doctorul își bătea mereu capul cum și de unde să-l găsească. Îi trecu prin minte să-i ceară cu împrumut unchiului Martin cîteva leva, dar neputînd da de urmele lui, se întoarse cu mîinile goale. Asta se întîmplă într-o vară, de Sf. Atanasie. În ziua aceea, țăranii din satele vecine se adunau la paraclisul sfîntului, ca să se închine la moaștele acestuia, care zăceau într-un mormînt mare de piatră, în mijlocul capelei. În curte exista o fîntînă, și Doctorul se abătu pe acolo să bea apă, iar după ce-și potoli setea se așeză să se odihnească sub lingura sfîntului Atanasie. Legenda amintea că sfîntul înnoptase aici. lîngă fîntînă, îmbucase ce dăduse dumnezeu, își înfipsese lingura în pămînt, ca să nu-l jeneze la burtă, se întinsese să tragă un pui de somn și murise, probabil de infarct, pentru că, la fel ca mulți alți sfinți, cu siguranță că băuse și fumase mult. Însă legenda trecea sub tăcere faptul curios că sătenii nu-l adăpostiseră pe cuvios și-l lăsaseră să moară în afara satului, ceea ce demonstrează că încă din acele vremuri existau atei convinși. Dimineața îi găsiseră cadavrul lîngă fîntînică, îl îngropaseră de mîntuială, nici chiar cruce nu-i puseseră, fiindcă nu-i știau numele. Dar anii trecu-

seră și ai noștri înțeleseseră că numai cu ateismul nu se putea trăi, așa că fuseseră nevoiți să inventeze și ei un sfînt care să le protejeze averea și sănătatea, cum fac toți oamenii de pe pămînt. Bineînțeles că nimănui din sat nu-i puteau oferi acest titlu, pentru că se știe dintotdeauna că nimeni nu este sfînt printre ai săi. Atunci își amintiseră de pribeag și-l declaraseră sfînt. Sădiseră un dud lîngă fîntînă, apucîndu-se să se convingă unii pe alții că nu plantaseră ei pomul, ci el crescuse într-o noapte, din lingura drumețului necunoscut. Ca să confirme în conștiința lor sanctitatea acestuia, construiseră un schit peste mormîntul lui, iar dudul îl declaraseră făcător de minuni. De atunci, în fiecare an se adunau în jurul copacului, atîrnau de crengile lui bucăți din hainele lor și credeau că, odată cu acestea, lepădau acolo lingorile și necazurile. Apoi intrau în schit, aprindeau cîte o lumînare și aruncau cîte o leva prin gaura mormîntului. Astfel, ai noștri își răscumpărau vinovăția față de memoria sărmanului pribeag din noaptea aceea, cînd îl lăsaseră în cîmp, fără adăpost.

Lucrul acesta se repeta de cîteva ori pe an, la diferite sărbători, însă doctorul abia acum se gîndi la cîți bani s-or fi strîns lîngă

moaștele sfîntului. Încă de dimineață, popa Kostadin dăduse pe gît litrul său de vin și cînta cu atîta însuflețire, încît lumînările se stingeau în mîinile credincioșilor. Doctorul se uită prin ușă, apoi intră în schit și se așeză lîngă mormîntul de piatră. Tocmai atunci doi uncheși, chiaburi, purtînd căciuli cu fundul mare, își dezlegară pungile, lăsară fiecare să cadă cîteva monezi, își făcură cruce și ieșiră. După sunetul banilor, puteai să-ți dai seama că groapa e adîncă, în jur de doi metri și că are fundul burdușit cu monezi. Doctorul se amestecă în gloată și examină podeaua de la un perete la altul, să vadă dacă mormîntul nu avea vreo deschizătură laterală. Plăcile erau lipite cu ciment și stăteau solid la locurile lor, și nici pe ziduri nu se vedeau semne.

Doctorul reveni în sat și își solicită geniul său tehnic, pentru găsirea unei soluții, într-un asemenea grad, încît șapca îi rămase mică și-i strînse capul, mai-mai să-i plesnească. În primul rînd, se gîndi să desprindă lespedea cu o rangă de fier, ori să sape la temelia schitului, dar își dădu seama că el nu era un ocnaș ca să se apuce de o astfel de muncă grea și nedemnă. Țeasta începu să-i crape pe la încheieturi, cînd o imensă muscă de-a noastră i se așeză pe nas și-l

înțepă pînă la sînge. O strivi cu palma, prefăcînd-o într-o pată și, așa cum se întîmplă cu epocalele descoperiri, din această pată se născu marea idee. Își aminti că nu de mult văzuse în prăvălia lui Todor grecul un fel de panglici de prins insecte, care atîrnau de tavan, iar pe ele se lipiseră sute de muște. De aici încolo, puternicul torent al inventivității lui isprăvi treaba.

Seara, doctorul stătea culcat în curtea schitului, cu o prăjină lungă într-o mînă și cu o pilă uriașă în cealaltă. Cu pila urma să taie în două lacătul de la ușă, iar cu vîrful prăjinii, pe care înfășurase cîteva panglici cu lipiciul în afară, trebuia să extragă monezile din fundul mormîntului. Se dovedi, însă, că și alții se hotărîseră ca în aceeași noapte să scotocească prin casa de economii a sfîntului Atanasie. Cineva trecu în vîrful picioarelor prin curte, se uită în jur, ca un spărgător dintr-un film polițist, și întoarse o cheie în lacăt. Doctorul îl recunoscu după chica zburlită — era călugărul Vaso, un pungaș fără pereche, cu o față mare, venit cine știe de unde, care se declarase călugăr, ducîndu-și zilele pe lîngă schit. Popa Kostadin îl demascase pe loc ca impostor și-l alungase în satul vecin, să nu-i tulbure apa în timpul serviciului reli-

gios. Vicleanul își făcea de lucru la o văduvă și, ca om al domnului, se încurca printre picioarele popii la diferite înmormîntări, botezuri și liturghii. Părintele Kostadin avea un dinte împotriva lui, și-n loc să cînte textul unui tropar, îl înjura de mamă, dar, cînd era de față, nu îndrăznea să-i tragă una peste mutra lui mare.

Doctorul tocmai se pregătea să-l miruiască cu prăjina și să-i facă un serviciu neprețuit popii, cînd însuși părintele se desprinse din întuneric, repezindu-se drept la ușa schitului. Văzînd-o deschisă, scoase pistolul de la brîu și intră.

Peste puțin timp, înăuntru începu o asemenea încăierare, cum numai în *Iliada* putea fi întîlnită. Slujitorii domnului erau „bărbați" cu glasuri puternice, încît laolaltă cu loviturile și gemetele, prin ușa schitului răzbăteau urlete ca de lei. La un moment dat, nemaiajungîndu-le terenul de luptă, se rostogoliră amîndoi afară, sub înfățișarea unui ghem negru și păros. Își smulgeau bărbile, tăvălindu-se pe pietrele ascuțite, și făceau schimb de înjurături biblice. Popa Kostadin îl numea pe călugăr Iuda și Baal nesătul, iar celălalt îl făcea tîlhar, păgîn, progenitura iadului și altele. Înjurăturile reprezentau, cum s-ar zice, o curtoazie de ser-

viciu, care trebuia respectată chiar și la bătaie. Apoi, dușmanii trecură la cele adevărate, adică mirene, iar acestea de prin ținutul nostru cuprindeau nu numai mama și toată partea femeiască din neam, ci chiar și unele lucruri nevinovate ca piatra de pe mormînt sau numărul certificatului de botez. Cînd popa Kostadin se convinse că monahul era mort, îl apucă de picioare și, ca să-și satisfacă pe deplin furia lui clasică, începu să-l tîrască în jurul schitului, precum tîrîse Ahile cadavrul lui Hector. Numai că Hector nu murise, ci se prefăcea mort, și chibzuia cum să-l apuce pe Ahile de călcîi. La al treilea tur, se-ntoarse pe spate și, prinzîndu-l pe popă de un picior, îl trînti la pămînt. Exista pericolul ca încăierarea și înjurăturile să continue pînă dimineața, dar Doctorul nu dispunea de timp și-și pierduse răbdarea. Își zise în sinea lui că atunci cînd doi se certau, al treilea cîștiga, și le aplică cîte o prăjină în creștet, iar cei doi căzură în nesimțire. Pentru orice ocazie, luă pistolul popii, intră în schit și introduse prăjina în casa de economii a sfîntului Atanasie. Lipiciul de pe benzi făcu toată treaba. Pînă unde ajunse prăjina, monezile se lipiră ca muștele și Doctorul reuși nu prea ușor să scoată doi pumni plini.

După cîteva zile, el apăru în sat cu o bicicletă. Primii îl simțiră cîinii din mahalaua de sus. Se năpustiră în urma lui ca o haită, și doar că nu-l trîntiră în pulbere. Aceștia se arătară a fi primele elemente conservatoare, cu purtări dușmănoase față de progresele tehnicii. Ai noștri, la fel, manifestară neîncredere față de noul mijloc de transport și chiar îl stigmatizară ca pe o născocire a diavolului, menită să sperie vitele și să stîrnească dulăii. Într-adevăr, la început, Doctorul încălcă regulile de circulație din sat, provocînd catastrofe. Cîțiva inși căzură de pe cai, fiindcă animalele, speriindu-se de bicicletă, zvîrliseră din copite aruncîndu-i pe călăreți la pămînt. Se răsturnară și cîteva căruțe, ai căror stăpîni se aleseră cu contuzii și, drept urmare, înaintară jalbă la tribunal, cerînd despăgubiri. Judecătorii nu luară în seamă plîngerile lor, în lipsa unei legi corespunzătoare, iar aceștia se mulțumiră să-și facă dreptate după metoda noastră, adică scuturînd praful de pe hainele europenești ale biciclistului. În concluzie, dacă ar fi existat în sat o gospodărie colectivă de producție, Doctorul ar fi plătit o mulțime de amenzi și i s-ar fi ridicat carnetul de conducere.

Deși curiozitatea oamenilor nu ceda în fața scepticismului lor, oricît disprețuiau bicicleta, ea li se vîrî ca o muscă în minte și nu mai ieși de acolo. Îndată ce-l zăreau pe Doctor trecînd pe uliță, își lăsau lucrul și se instalau în spatele gardurilor, să se uite la dînsul cu gura căscată. Cel mai mult se minunau cum de reușea să se sprijine pe două roți garnisite cu cauciucuri subțiri și cenușii ca o piele de șarpe, și, bineînțeles, așteptau ca din clipă-n clipă să cadă și să-și spargă capul. Spre onoarea tehnicii, el nu căzu nici măcar o dată, ca și cum se născuse pe roți de cauciuc și astfel, puțin cîte puțin, întări autoritatea bicicletei, așa că minunea nu ținu trei zile, ca în zicală, ci trei luni. În a patra lună, se dovedi că velocipedul mergea mai iute decît caii și măgarii, iar Doctorul începu să primească comenzi pentru servicii sociale și particulare. Distribuia poșta de la primărie, se ducea în oraș după medicamente, expedia chiar lîna la daracul din satul vecin și se întorcea după cîteva ore. Nu-i nevoie să mai remarcăm că a beneficia de serviciile Doctorului deveni o problemă de orgoliu, care, mai tîrziu, se transformă în adevărat snobism. Începură să-l solicite pentru treburi pe care și le-ar fi putut face singuri mai repede și

mai bine, iar uneori își așteptau rîndul zile întregi, fiindcă bicicleta era una dintre primele mărci din lume și se strica deseori.

Doctorul declarase că-și va cîștiga pîinea de pe urma tehnicii, fapt pe care-l dovedi cît se poate de repede. Pentru fiecare cursă primea, normal, o răsplată — puțină făină, puțină brînză, puțină untură sau o bucată de carne — dar răsplata cea mai mare era aceea că făcuse praf și pulbere prejudecățile seculare ale oamenilor noștri și-i îndrumase pe calea civilizației.

Bicicletele deveniră un mijloc de transport modern, și în sat începu o goană turbată după căutarea și cumpărarea unora uzate (ele producîndu-se în străinătate), așa cum se întîmplă astăzi cu căutarea și cumpărarea automobilelor.

Înțelegînd că viitoarea concurență avea să-i taie mijloacele de subzistență și gloria, Doctorul puse la dispoziția poporului a doua și cea mai mare minune a tehnicii. Aveam treisprezece ani și-mi aduc foarte bine aminte de acea zi memorabilă, care poate fi socotită un moment crucial în istoria culturii muzicale de pe la noi. Doctorul aduse o cutie verde, o deschise, învîrti de un mîner oarecare și din ea se răspîndi o muzică ciudată, cum nimeni nu mai auzise pînă atunci. Dacă

aș încerca să descriu surprinderea poporului, neputința mea creatoare ar fi evidentă ; ca s-o camuflez într-un fel, voi remarca doar faptul că ai noștri se îngrămădiră în jurul cutiei miraculoase și pînă la miezul nopții nu-și mai dezlipiră ochii și urechile de la ea.

Gramofonul, spre deosebire de bicicletă, pătrunse triumfător în felul nostru de viață, fiindcă nu dădea loc la catastrofe și pagube materiale, ci oferea oamenilor o delectare spirituală. Încă de dimineață, Doctorul primi zeci de invitații, devenind de atunci un oaspete profesionist, și nu mai luă masa acasă nici măcar o singură dată. Pentru gazde, era o cinste să-l îndoape și să-i dea de băut pînă la refuz, ascultînd și gramofonul în neștire. O duse așa un an întreg, pînă cînd și alții își cumpărară gramofoane și începură să-l concureze. Repertoriul doctorului era foarte modest — o singură placă cu două foxtroturi — dar suficient ca gustul nostru muzical să se schimbe. Unul din cîntece se numea „Teii împrăștie mireasma", și de atunci încolo toate sărbătorile, nunțile și zilele onomastice miroseau din belșug a floare de tei, iar cimpoiul și gădulca [1] rămaseră ca

[1] Gădulcă = instrument muzical popular, vioară cu trei coarde.

exponate pentru viitorul muzeu. Parfumul teilor provocă o adevărată revoluție și în dansuri, și în modă. Flăcăii schimbară poturii cu pantalonii, iar fetele își tunseră cosițele. În fiecare sîmbătă seara, se adunau în clădirea școlii să danseze, iar mamele ședeau în picioare pe lîngă pereți, atente ca tinerii să se comporte cuviincios. Dar cum puteau să se comporte astfel, cînd însuși dansul era necuviincios și cerea ca partenerii să se prindă de mîini și să calce ca împiedicații înainte și înapoi. Și pe deasupra, la sfîrșitul dansului, flăcăii trebuiau să se închine în fața fetelor și să le spună „mersi“ Acest „mersi“ făcu să se reverse paharul răzbunării publice. Nici un fel de *mersi-tersi,* strigară tații ; noi, înainte de a intra sub cunună, nu ne-am privit nevestele în ochi, pe cînd cei de azi, așa, pe față-deschis, le strîng mîinile și, după cum au pornit, o să-nceapă să-și atingă și nasurile. În tot satul izbucni o polemică pe tema etico-morală, care luă sfîrșit prin intervenția primarului Trifon Tatarov, care interzise foxtrotul, socotindu-l un dans erotic, ba chiar vru să confiște gramofonul, însă Doctorul îl ascunsese. De altfel, interdicția dură pînă la amiază, pentru că, între timp, tinerii se șmecheriseră ; începuseră să danseze pe la

casele lor și, pe nesimțite, transformară șezătorile în *soiré*-uri, iar sărbătorile duminicale în *jour*-uri.

Cînd discul se toci de tot și-n loc să împrăștie parfum de tei, începu să tărăgăneze melodia, Doctorul aduse de undeva un aparat de radio-recepție, acesta constituind cea de-a treia minune a tehnicii. Îl instalară în hambar, pentru că în casă nu era loc, și lucrurile se petrecură ca și cu gramofonul. La început, așa și-așa, dar, după o lună, tot ce era suflare în sat trecuse prin hambar să asculte vorbe și muzică românească dintr-un mic receptor, legat cu o sîrmă de niscaiva „baterii". Acum nu mai mergea ca ascultătorii să plătească în natură, Doctorul introducînd o taxă fixă. Înainte de a-și lipi receptorul de ureche, fiecare îi dădea cîte douăzeci de bani sau cîte un ou.

În același timp, apărură în sat cîțiva bărbați cu șepci și pantaloni pestriți de golf. Ziua mergeau pe cîmpuri, măsurau și desenau ceva, iar seara se adunau la cîrciumă.

Curînd se auzi că se va construi o cale ferată și că pe la noi o să treacă trenul. De data asta, ai noștri nu mai manifestară obișnuita îngăduință față de minunile tehnicii. Bicicleta adusese unele pagube, dar apoi se dovedise mai folositoare decît un animal,

pentru că nu cerea nici apă, nici fîn. Gramofonul îi dezbrăcase pe flăcăi de poturi și-i învățase să danseze foxtrot, dar, luate una peste alta, nici pacostea asta nu fusese mare ; în ceea ce privește radioul, de pe urma lui nu trăseseră nici foloase nici pagubă. Trenul era însă altceva. Toți aceia care se plimbaseră cu el, ca soldați, ori cînd fuseseră pe front, declarară că nu vor permite acestui monstru să le calce vitele și copiii și să-mpartă ogoarele în două. Poporul se ridică la luptă, în frunte cu primarul, fiindcă tarlalele lui erau mai toate în jurul satului și calea ferată i-ar fi luat cîțiva zeci de ari. Trimiseră delegații după delegații la oraș, mituiră mărimile, ingineri și avocați, iar aceștia, cum simțiră afacerea, tărăgănară treaba un an întreg și abia după ce-și umflară buzunarele, trasară calea ferată două sate mai departe de al nostru.

Unii dintre cei mai înverșunați dușmani ai trenului se dovediră a fi bunicul și bunica. Viitoarea gară trebuia să se construiască în apropierea grădinii noastre, și bătrînului îi fusese frică să nu-i taie o parte dintr-însa. Bunica nu văzuse nici un tren și nu apucă să vadă niciodată, dar se temea că acesta îi va nimici găinile pînă la ultima. Neliniștea ei era pe deplin întemeiată, pentru că în fami-

lia noastră totul se cumpăra cu ouă : gazul, sarea, chibriturile și restul lucrurilor care nu se produceau în casă. Mai tîrziu, se dovedi că partea aceea de grădină care ar fi urmat să fie tăiată, ca și jumătate din găini se duseră pentru coruperea mărimilor de la oraș, dar, în focul luptei, bunica stătu în fruntea femeilor și, ca Raymonde Dien [1], declară că era gata să se culce pe șine, numai să salveze găinile.

Singur Raiko Doctorul, acest neliniștit spirit renascentist, nu-și plecă capul în fața ignoranței oamenilor noștri. El le vorbea cu înfrigurarea unui prooroc din vremurile străvechi despre marea însemnătate economică și culturală a trenului, dînd fuga zilnic pînă la oraș ca să-i convingă pe cei mari, însă, vai, cu gura plină și cu mîna goală. Într-o seară, cînd ai noștri se adunară în cîrciumă și, într-o stare de spirit înălțătoare, se jurau că nu vor admite tren în sat, Raiko Doctorul se proțăpi în fața lor și, într-un acces de transă profetică, îi numi oi proaste. El nu citise însă istoria și nu știa că, în asemenea zile tulburi, o personalitate ori conduce gloata, ori

---

[1] Vestită militantă pentru pace, franceză ; s-a culcat pe șine pentru a împiedica plecarea unui convoi militar spre Vietnam.

devine victima ei. Dimineaţa, îi găsiră şapca în uliţă, iar pe el însuşi îl descoperiră abia după trei zile într-un şanţ, la marginea satului. Astfel, nu-i fu dat Doctorului să devină cel de al treilea frate al lui Stephensohn [1] şi să fericească ţinutul nostru sărac. Însă generaţiile viitoare poartă recunoştinţă martirilor pentru progresul omenirii. Ai noştri se chinuiau să meargă douăzeci de kilometri prin zăpadă şi ploaie pînă la tren, dar fiii lor înţeleseră greşala părinţilor şi botezară Raikovo gara care ar fi putut să fie la noi în sat, iar în Doctor văzură pe primul ei şef.

Aşadar, iată ce fel de oameni erau vecinii mei. Sper că voi mai avea ocazia să vă povestesc despre dînşii.

9.

Tinereţea este timpul pasiunii.

JULIAN

Toamna tîrziu, unchiul Martin vizită şi satul nostru. Odinioară, toţi îl socotiseră un vagabond semidoct, care nu răbda acoperi-

---

[1] Stephenson = inginer englez, considerat ca întemeitor al transportului feroviar.

șul părintesc deasupra capului și care nu va muri de moarte bună. Vorbele astea, luate în general, erau juste, pentru că oamenii de la noi se pricepeau să facă o caracterizare precisă și exhaustivă celor apropiați, și s-ar putea spune că aceasta a constituit una dintre cele mai de seamă laturi ale geniului lor. Și, bineînțeles, toți îl foloseau pe unchiul Martin ca exemplu negativ în educarea fiilor, care, spre deosebire de dînsul, trebuiau să se-nsoare, să devină soldați, să meargă la arat și să conceapă numeroși alți copii. Dar acum, îndată ce-l văzură în pragul cîrciumii, se ridicară în picioare și își scoaseră căciulile din cap. Unchiul vru să le dovedească modestia sa înnăscută și se așeză într-un colț, însă țăranii îi oferiră locul de onoare, îi făcură temenele, lui și tovarășilor săi, și comandară repede băutură. Vestea sosirii unchiului se împrăștie într-o clipă în tot satul, și cîrciuma se umplu de lume. Se întrecură, care mai de care, să stea lîngă el, să-l întrețină, și această amabilitate era atît de sinceră și de cordială, încît din ea reieșea clar dorința alor noștri de a cîștiga bunăvoința și generozitatea eroului. Fiecăruia îi era limpede că unul ca el avea nevoie de gazde și complici cu care să împartă bogățiile furate. Nu trecu o oră, și la

masa lui apărură, ca la ospăţ, pui abia rumeniţi, măruntaie de miel, damigene cu rachiu şi vin ; ţiuiră cimpoaiele şi cavalele, croncăniră cîntăreţii, dansatorii făcură gaură în podeaua cîrciumii, într-un cuvînt, întîmpinarea unchiului Martin şi a tovarăşilor săi se transformă într-o sărbătoare populară şi aşa se dezminţi zicala că nimeni nu e profet în satul lui.

Pe la miezul nopţii, unchiul le mulţumi sătenilor pentru primirea cordială, rugîndu-i să găzduiască pe discipolii lui. Aceştia prinseseră gustul cehovian, aşa cum fuseseră învăţaţi, şi purtau haine vrednice de sufletele lor pure şi înălţătoare, pentru care motiv oamenii mai că nu-i sfîşiară în delirul lor ospitalier şi, trecîndu-i din mînă-n mînă, în cele din urmă îi conduseră la gazdele lor.

Trifon Tatarov află imediat prin oamenii săi despre întoarcerea unchiului Martin şi se hotărî să trimită un om la Administraţia de plasă, dar la primărie nu mai era nimeni în afara paznicului şchiop ; lipsea şi Kiro Cernica, dus cu o zi înainte prin sate. Apucă drumul spre casă pe ulicioare lăturalnice, pitindu-se în umbra gardurilor, fiindcă luna plină făcea noaptea strălucitoare ca ziua. Trecu prin aria de treierat şi se ploşi în mijlocul clăilor, dar aici era şi mai lumină decît în

uliță. Paiele de curînd treierate și frunzele de porumb sclipeau ca niște faruri, și lumina lor galbenă învăluia tot armanul. I se păru că era lipsit de apărare din toate părțile și, din două sărituri, se pomeni sub streașina hambarului. Își sprijini spinarea de perete și simți oțelul revolverului frigîndu-i palma, și foc sub tălpi, ca și cum călcase pe jăratec. „Să fug ! își zise, altfel voi arde de viu !“ ; și, nici în clin, nici în mînecă, își aminti cum alergase într-o noapte pe cîmp. O noapte la fel de luminoasă, dar mai rămăsese și un strat de două palme de zăpadă, sufla un vînt tăios și totul înghețase. Pe atunci era flăcău ; umbla de colo-colo și luase de undeva rîie. Îl mînca pe la vintre și pe la subsuori, iar între degete îi înfloriseră bube. Tată-său îl izgonise să doarmă în grajd, ca să ferească familia de boală. Îl oblojiseră cu ce se pricepuseră, dar nimic nu ajutase, iar el petrecuse în grajd o lună încheiată, ca un sihastru. Zăcea pe o grămadă de paie, printre vite, se scărpina nopți întregi și ațipea spre zori, însîngerat tot și doborît de nesomn. În cele din urmă, un bătrîn îl sfătui să se bage în lapte de var nestins ; așa vindecau rîia în timpul războiului. Tîrîse cu greutate un butoi în curte, îl umpluse cu lapte de var nestins și se vîrîse într-însul pînă la urechi. Cîtă vreme

stătuse înmuiat în lichidul răcoros. nu simțise nimic, dar îndată ce ieșise din butoi, corpul prinsese o crustă care-l ardea ca un șomoiog aprins. Nu izbutise să-și îmbrace cămașa, sărise afară să se stingă, înconjurase curtea, de acolo o zbughise în aria de treierat, apoi în grădină, iar, la un moment dat, sărise gardul și o luase peste cîmp. Intrase în pădure, însă acolo zăpada era pînă la genunchi. Se întorsese la loc uscat, alergînd îndelung, înnebunit de focul care-l pătrundea prin fiecare por al pielii, arzîndu-i sîngele. Se întorsese în zori și adormise în paie, iar după cîteva zile se jupuise ca un șarpe, rămăsese în casă pînă îi crescuse o piele nouă și astfel scăpase de rîie.

„Atunci goana aceea nebună mi-a ajutat, se gîndea Tatarov, dar acum, de-aș fugi pînă la capătul pămîntului, și tot degeaba. Cu fuga, poți scăpa și de boală, însă de tîlhar nu există scăpare. Dacă fug, va scăpăra un chibrit peste averea mea, dacă rămîn, îmi va trage un glonte, fiindcă n-a uitat cum l-am arestat, cum l-au legat jandarmii, ca pe un cîine, la stîlp și au rîs de el. De ce l-am poprit ? A ucis un jandarm. Las' să-l ucidă ! Jandarmi, cîți vrei ! Zilnic dacă ai omorî cîte unul, și tot nu s-ar sfîrși. Unde mai pui că nici dovadă nu aveam. Am auzit

doar o împușcătură și l-am văzut pe acela cum se dă cu tălpile-n sus, dar cine a tras-o, n-am văzut. Așa sîntem noi, oamenii, nu gîndim ce facem și de ce facem, dar iată că vine rîndul să dăm socoteală pentru toate, și atunci vedem că viața ne atîrnă de un fir de păr și că nu face nici doi bani. Totul în lumea asta trece și se duce ; ai fost cineva, iar apoi devii nimic. Omul însă se gîndește la treburile astea numai cînd merge la o înmormîntare și vede moartea în fața ochilor, sau cînd îi ajunge cuțitul la os. Restul timpului, crede că aia cu coasa va trece pe lîngă el și că va rămîne un stîlp pe această lume..."

Fără să-și dea seama, și pentru prima oară, Tatarov aruncă o privire în bezna de dincolo și atinse adevărul despre nimicnicia vieții, dar îndată se trase înapoi de lîngă el, ca din preajma unei puteri rele și necunoscute, și se apucă din nou să croiască planuri cum să-și salveze pielea. Toți cunoșteau mărinimia tîlharului, însă Tatarov știa din experiență că bunătatea omenească nu se plătește cu simple virtuți. „Cu o mînă am să mă rog de iertare, iar cu cealaltă am să-i dau, își zise el. Oricum, am să-i iau ochii, fiindcă e viclean și nu-i trebuie viață de om, ci bani." Acest adevăr era simplu ca și căciula lui și i se părea că singur îl făurise sau îl cumpă-

rase de la prăvălie pe cinci leva, așa că, simțindu-și sufletul „ușurat“, ieși din umbra hambarului și se duse în casă, pentru a pregăti punga cu bani.

La fereastra nurorii, lumina mai ardea încă. Tatarov privi într-acolo și se opri în mijlocul curții cu picioarele înmuiate. În seara asta îl pîndeau două nenorociri, dar găsind leac pentru una, sau crezînd că a găsit, abia acum se gîndi la cealaltă, care se dovedea a fi mai grea și mai de neînlăturat. „A, să-i umplu tîlharului pumnii cu bani, dar sufletul cu ce i-l voi umple ?“ El cunoștea capriciile și caznele inimii nu mai puțin decît Shakespeare și, dac-ar fi fost scriitor. ar fi scris cu siguranță o dramă intitulată *Mireasa și socrul.* Și din această piesă, noi am fi aflat despre pasiunea lui neîmplinită pentru noră, despre nopțile sale de insomnie, cu neliniști de coșmar, de păcat și voluptate. Dar, după cum știm din operele clasice, iubirea și ura trăiesc uneori într-un suflet ca niște colocatari, așa că cel al lui Tatarov era despărțit în două: o parte plină de o dragoste lipsită de speranță pentru noră, cealaltă încărcată cu o grea dușmănie. Toți erau vrăjiți de comportarea morală a Aniței ca nevastă de soldat, însă el știa că era falsă și misterioasă, se întreba cu cine și cînd își

face de cap și nu putea să afle. Tatarova nu se chinuia cu această dilemă : intuiția sa de femeie îi sugera că nora era o cățea desfrînată, dar care se păstra numai pentru tîlharul ce o împinsese însemnată în brațele lui Benko. Tatarov nu credea în poveștile ei, fiindcă banditul nu apăruse în sat de un an, însă, cu timpul, se încredința că nora, într-adevăr, îl aștepta. Ea se interesa de soarta lui și se bucura pe față de isprăvile sale, iar odată, certîndu-se cu soacră-sa, îi sperie cu „acela care dădea tîrcoale". Că nu-și iubea soțul și că-l disprețuia era limpede ca lumina zilei, dar să se comporte ca o sfîntă în fața bărbaților, fără să cedeze la complimentele lor, să-și atragă numele de femeie neprihănită, dincolo de frumusețea și nerușinarea ei dezmățată, iată ceea ce îl înfrînsese pe Tatarov, iar mai tîrziu îl speriase. Nu putea înțelege cum o femeie atît de frumoasă, al cărei „trup plîngea cu glas omenesc" pentru o mîngîiere bărbătească putea avea o asemenea voință și reținere, așteptînd pe unul care își pusese capul la mezat și, ori mai trăia pînă mîine, ori nu, chiar de-ar fi rămas în viață, casa lui avea să fie tot închisoarea. În credința ei plină de abnegație exista ceva mai mult decît iubirea, ceva tainic și puternic ca un blestem, ne-

schimbător ca un legămînt solemn pentru întreaga viață, și acesta îl înspăimînta pe Tatarov. Avea convingerea că tîlharul va veni în seara asta la dînșii, iar nora îl va primi, în fața ochilor întregului sat. Îi trecu prin minte s-o ducă imediat la taică-său, și dacă banditul o va găsi acolo, inevitabila rușine să le îndolieze lor casa. Sui scara și intră la nevastă-sa. Aceasta moțăia pe pat și, simțindu-l de cum deschise ușa, se ridică să-i pună de mîncare. Bărbatul îi povesti la ce se gîndise, iar dînsa îngălbeni de răutate și holbă ochii spre ferestruica dintre cele două odăi. Era mititică, două palme pe două, ca toate ferestruicile din casele țărănești mai avute, și servea pentru supravegherea copiilor și bătrînilor, cînd aceștia se îmbolnăveau sau deveneau neputincioși. Cînd unii bătrîni spuneau că fiii și nurorile îi privesc „prin pengeré“ [1], era vorba de aceeași ferestruică și însemna că aceia nu aveau suficientă grijă de dînșii. În unele case, ea stătea deschisă, dar la Tatarovi o astupase nora, încă din prima noapte a nunții, cu o pînză de culoare închisă, bătută în ținte dinspre odaia ei.

---

[1] **Pengeré (turcism) = fereastră.**

— Du-te de te înțelege tu cu ea ! îl îndemnă Tatarova. Eu nu pot.

Bărbatul trecu prin tindă, se opri puțin în fața ușii, apoi bătu. Nora parcă îl aștepta. Îi deschise imediat și-l pofti să intre. Tatarov își tîrî picioarele peste prag, rămase în mijlocul odăii și, privind-o, îi înțepeni falca. Frumoasa Anița stătea înaintea lui cu mîinile în șolduri, îmbrăcată în rochia de mireasă, mai atrăgătoare și mai strălucitoare, mai frumoasă, mai perfidă și mai provocatoare decît oricînd, zîmbea și-l orbea cu scînteierea verde a ochilor.

— Ia loc, tată, ia loc ! îl invită, aducîndu-i un scaun.

Bătrînul îi spuse că un om îi adusese vestea că mama ei era grav bolnavă și ceruse ca fiica ei să vină degrabă acasă...

În timp ce bolborosea aceste cuvinte, în picioare, lîngă scaun, Anița îl sfredelea cu privirea, iar lui i se părea că era un șobolan bătrîn, iar nora o pisică, gata-gata să sară asupra sa, urmînd să se întîmple o minune nemaivăzută : o pisicuță mititică să mănînce un guzgan de trei ori mai mare decît dînsa.

— Mama n-are nimic ! zise Anița, punîndu-și din nou mîinile în șolduri. Mai ai ceva de spus, dragă tăticule ?

Lui Tatarov i se împletici limba ; ieși tîrîndu-și picioarele, cu rușinea inevitabilă căzută pe spinarea lui. „Asta nu-i femeie“, se gîndi el, fără a bănui că tocmai acum văzuse o adevărată femeie. Coborî în curte și legă amîndoi cîinii în lanț, dar ca om cuminte și primar se hotărî să aleagă nenorocirea cea mai mică, așa că-i închise în grajd, ca să nu-l latre pe tîlhar și să nu scoale satul la venirea lui. După asta, trase zăvorul de la poartă, ca ăla să nu sară gardul, și intră în casă.

Astfel, Tatarov îi lăsă unchiului Martin cale liberă către locuința sa și apoi se așeză împreună cu nevastă-sa să-l aștepte. Muierea nu scăpă prilejul să-i amintească toată obida pe care o îndurase din partea nurorii. „Odată ce o cățea și-a îmbrăcat rochia de mireasă, va face o nuntă cîinească. A mirosit de departe dulăul și și-a ridicat coada. Tu ai să le fii naș, pregătește vinul și darurile. Și acum, haide, bate-mă din cauza ei !“

Tatarov iarăși o bătu zdravăn, îi pocni cîțiva pumni peste față, după care se duse lîngă fereastră. În timp ce nevastă-sa se văita în pat și blestema, el asculta strigătele și cîntecele din cîrciumă. Niciodată nu se simțise atît de zdrobit și singur. Pînă acum două ceasuri, toți bărbații stăteau cu

căciula în mînă în fața lui, iar acum dădeau cu ele de pămînt în cinstea tîlharului. Nimănui nu-i ardea să știe în ce foc se perpelea primarul, și cu atît mai puțin să-i dea o mînă de ajutor. „Azi ăla este cel puternic, se gîndea Tatarov, dar mîine or să-și scoată din nou cușmele în fața mea, pentru că n-au încotro. În seara asta îl vor ridica pînă în slăvile cerului, fiindcă le e frică de gloanțele lui și speră să apuce ceva din banii furați. Lume fățarnică; stă sluj în fața stăpînirii, dar cînd îi vine bine ar înfige-o în par. Nimeni și nimic nu-i poate face pe plac."

Tatarov începu din nou să filozofeze și, fără să bănuiască, descoperi încă un adevăr despre comportarea poporului față de autorități, însă, după cum observase singur mai înainte, foarte tîrziu și fără nici un folos. Ca orice reprezentant al puterii căzut în dizgrație, căuta vinovăția și o punea pe seama obștei. Și tocmai cînd credea că ține frîul acestei mulțimi nemulțumite și începuse s-o dea în tărbacă după toate regulile știute, în curte apăru un om ce se îndrepta spre casă. Primarul își înghiți cugetările politice, strigă „vine!" și, uitînd de demnitatea sa bărbătească înaintea aceleia pe care abia o stîlcise în pumni, își vîrî fața în sî-

nul ei rău mirositor, ca un copil speriat. „Ce ți-e și cu vitejia bărbaților!“, nu se abținu să nu remarce Tatarova și admise îngăduitoare să fie îmbrățișată pentru prima oară, după treizeci de ani.

Se ghemuiră sub pătură, ca niște godaci în gunoiște, își ținură răsuflarea și aștep-tară îndelung să audă pași în tindă. Nu deslușiră nimic altceva, decît bătălie propriilor inimi, fiindcă în curte, unchiul Martin apă-ruse ca umbra tatălui lui Hamlet la cas-telul Elsinor.

Între timp, unchiul le urase noapte bună credincioșilor săi tovarăși și pornise pe ca-lea liberă a iubirii, luminată de luna stră-lucitoare și asigurată prin ospitalitatea pri-marului. Nu se îndoia că Anița îl aștepta cu brațele deschise, deși nu-i trimisese veste despre vizita de la miezul nopții. N-o vă-zuse și n-o auzise de mai bine de un an, nici nu-i jurase și nu primise încredințări de fidelitate din partea ei, după cum bănuia Tatarov. Bărbații din neamul nostru nu se încurcă cu asemenea fleacuri romantice. Cunosc femeile ca pe pămîntul lor, și le ară și le îngrașă ca pe propriile lor tarlale, spre deosebire de Don Juanii care se tîrăsc spre inimile lor pe spirale nesfîrșite de versuri leșinate și cu alte diferite trucuri de acest

gen, dar nu pot ara și semăna un ogor. Din acest punct de vedere, bărbații din neamul nostru slăvit se dovediră vrednici de secolul XX...

Și Anița îl aștepta pe unchiul Martin, fără să știe de sosirea lui în sat, așteptîndu-l exact la miezul nopții, nici mai devreme, nici mai tîrziu. În zadar își bătea Tatarov capul său de primar în legătură cu acest fenomen, că nici nora nu putea să și-l explice. Știa că Martin va veni la dînsa cu orice preț și asta era totul. Tatarova se dovedise mai perspicace, afirmînd că de departe cățeaua mirosea cîinele și dacă e adevărat că marile descoperiri se produc întîmplător, putem socoti că dînsa a pus bazele noii științe, telepatia. Oricum ar fi, exact la miezul nopții, frumoasa Anița auzi pași în tindă și se ridică să deschidă ușa. În prag se afla unchiul Martin. Ea îi dădu drumul înăuntru, își puse capul de mireasă pe umărul lui și, la fel ca celebrul poet, porunci clipei să se oprească. Și timpul rămase în loc pentru aproximativ două ore.

Eu abandonez pana, pentru că mă tem să nu săvîrșesc un sacrilegiu dacă aș încerca să descriu cum s-au iubit în decursul acestor două ceasuri...

De fapt, timpul se oprise și pentru cei din odaia alăturată. Cele două ore i se părură lui Tatarov lungi ca o mie și una de nopți, însă cu o singură poveste — cum un singur bărbat păta cinstea familială a majestății sale primarul, chiar sub nasul lui, iar măreața personalitate se pitea ca un șoarece în făină și n-avea curajul să apere onoarea familiei sale. Dar iată că timpul porni din nou, perdeaua ferestruicii se dădu de o parte și în cadrul ei apăru fața surîzătoare a Aniței.

— Mamă, tată, avem un oaspete scump, veniți să-i urați „bun venit“ !

Măria sa, primarul se zgribuli și mai adînc la sînul nevestei și amîndoi se contopiră într-un singur trup și suflet. În timp ce se înăbușeau în această simbioză întîrziată, prin ferestruică zbură ceva, ca un liliac, și căzu cu zgomot pe dușumea.

Din odaia vecină se auzi rîsul sinuos al nurorii. Tatarova dădu din nou dovada perspicacității sale de invidiat, se ridică din pat și luă obiectul căzut pe podea, pe care bărbatul său îl considera drept o grenadă ori ceva explozibil. Era de fapt o mică pungă de piele, și cum o atinse cu degetele, bătrîna simți că-ntr-însa erau bani de aur. O dezlegă și începu să numere monezile, una

cîte una, în palma tremurătoare a bărbatului ei — opt galbeni. Îi puseră înapoi, iar punga o ascunseră. Tatarov își pregătise propria pungă ca s-o dea și, cînd colo, se întîmplase pe dos. Tulburați de această dilemă, asudau amîndoi încordați, iar dincolo, Anița se frîngea de rîs. Era fericită și, aidoma Penelopei, dorea victime pentru credința ei neasemuită. Unchiul Martin n-avea împotrivă-i zeci de rivali să-i nimicească pînă la unul, încît să cumpere cu sînge fidelitatea ei, dar onoarea lui de cavaler îi cerea să intre în rolul lui Ulisse.

— Primarule, coboară în pivniță și adu-ne din ăla pe care-l păstrezi pentru oaspeți dragi ! strigă el, stînd culcat în patul nupțial al lui Benko.

Tatarov se duse în pivniță și scoase vinul, iar nevastă-sa umplu două pahare și le așeză pe o tavă de aluminiu. Anița o luă prin ferestruică, îi întinse unul lui Martin, ciocniră și le goliră pînă la fund. Peste puțin timp, tava apăru din nou în ferestruică și bătrîna le turnă iarăși în pahare. Și așa pînă dimineața, și a doua zi la fel pînă în zorii celei de a treia zile. Frumoasa Anița și cu unchiul Martin beau, se tolăneau în pat să se

drăgostească și o luau de la început cu ospățul lor neînfrînat, iar socrul și soacra îi serveau din cealaltă odaie. El aducea vinul și rachiul din pivniță, iar dînsa frigea puișori de primăvară și frămînta la plăcinte. Apoi se așezau în pat și priveau spre ferestruică. Din cînd în cînd, apărea în cadrul ei mînuța albă a nurorii împrăștiind bani de aur, și răsuna rîsul ei aținat :

— Socrule, ține ca să-ți clătești ochii murdari !

Bătrînii amîndoi cădeau în patru labe și căutau galbenii, punîndu-i apoi în punguța de piele, pe care o ascundeau sub salteaua de paie a patului. Uneori, Anița îl striga pe socru să-i dea banii „în mînă". Tatarov întindea palma cu ochii închiși, dar femeia îl silea să-i deschidă. Atunci îi zărea carnea dezgolită, albă și tulburătoare, de bacantă, și se înăbușea de șuvoiul cald de aer ce ieșea prin ferăstruică. În odaia cealaltă era într-adevăr dogoare ; acolo ardea ceva cu vîlvătăi, dar ce anume și cum se mistuia pentru totdeauna, Tatarov nu înțelese și n-avea să priceapă niciodată.

Penelopa noastră nu era însetată de sînge ca antica grecoaică, iar răzbunarea ei se transformă în binefacere. În loc să-i rănească

pe călăii morali, ea îi îmbogăți, crezînd că o punguță cu galbeni nu le va răscumpăra rușinea, ci, mai mult, îi va înjosi. Dar este cunoscut că atunci cînd sufletele nobile încearcă să se răzbune, întotdeauna creionează sprîncenele, în loc să scoată ochii.

La fel procedă frumoasa Anița și nu-și atinse scopul decît în măsura în care deveni precursoarea emancipării femeii în ținutul nostru, iar de aci, în lumea întreagă. Iar Tatarov și Tatarova apreciară serviciul ei adus generațiilor viitoare și numai în două ore îi acceptară filozofia referitoare la „amorul liber". Își spuseră că „aia n-o să se roadă" și se liniștiră cu înțelepciunea străveche că, la urma urmelor, tot răul e înspre bine.

Cînd, în dimineața următoare, unchiul Martin se hotărî să plece, ei regretară în mod sincer că nu dorea să mai rămînă o zi și o noapte și-i strigară zîmbitori prin ferestruică :

— Mergi sănătos și să mai poftești pe la noi !

Astfel, Tatarov fu primul dintre oamenii stăpînirii care ciupi din aurul tîlharului și cel dintîi care închise ochii în fața acțiunilor sale contra autorităților.

10.

Habar n-ai despre ce dispreț e vorba ; el n-o să se vădească decît prin laude exagerate.
Dacă ai fi un neghiob, te-ai putea lăsa înșelat de ele, dar dacă vrei să faci carieră, trebuie să te lași înșelat.

ABATELE PIRARD către JULIEN SOREL

Al doilea dintre oamenii stăpînirii care închise ochii în fața acțiunilor banditești ale tîlharului fu însuși administratorul de plasă, domnul Mednikarov. Am amintit, pare-mi-se, că domnia sa era o persoană cu facultăți mediocre, deci e normal ca fiecare să se întrebe cum de a reușit să ocolească legea, fără să-i dăuneze înaltei sale poziții sociale. Jocul era foarte complicat și periculos pentru el, dar, ca orice persoană sus-pusă, avea sfetnicii săi, secreți sau notorii. Cel cunoscut era ginerele lui, iar cel secret — fiică-sa Emilia. Nu exagerez dacă spun că ea a fost cea dintîi, dar neafirmată, femeie-diplomat din Bulgaria, capabilă să urzească intrigi de curte, să debarce și să numească miniștri ori să declare războaie. Spre deosebire de frumoasa Anița, care lupta pentru unchiul Martin cu răbdarea străveche a Penelopei,

Emilia își netezea drumul către el prin influența tatălui său și, după cum vom vedea mai tîrziu, prin autoritatea întregului stat. Toți se mirau cum, cu toată frumusețea, inteligența și strălucita ei situație, devenise logodnica unui biet profesoraș, dar nimeni nu bănuia că n-avea nici o intenție să se căsătorească cu acesta. Singurul din tot orașul care știa aceasta era însuși Ivancio Kutiika. Încă de la prima lor „discuție intimă", Emilia îi descoperise ambițiile și îi descrisese viitoarea lui carieră atît de clar și amănunțit, încît el rămăsese măgulit și uimit de perspicacitatea ei. Despre căsătorie, bineînțeles, nici nu fusese vorba. După această convorbire, se întîlneau amîndoi să precizeze planurile de acțiune. Se legaseră unul de altul, după firea fiecăruia, așa cum se unesc conjurații, și acest fapt făcea ca societatea să-i admire. Cînd planul lor fu gata în întregime, Ivancio Kutiika se duse la unchiul Martin.

Acesta îl aștepta cu anumită nerăbdare și curiozitate, nu atît ca să cunoască scopul vizitei lui, cît să-și confirme propria presupunere că, mai curînd, sau mai tîrziu, vor veni Autoritățile la el ca să-i întindă mîna. Pactul ăsta îi dădea posibilitatea să-i puie frîu Stăpînirii și s-o călărească după bunul

său plac. Ivancio Kutiika susținea că tratează în numele administratorului de plasă, însă unchiul Martin avea sentimentul că în acest joc exista și mîna Emiliei. Își aminti cum îl petrecuse cu trăsura departe, în afara orașului, iar la despărțire, în mijlocul cîmpiei pustii și triste, îi căzuse la picioare. Atunci fusese zguduit și fiori reci îi trecuseră prin inimă, iar acum, cînd Kutiika se ridică să plece, Martin îl lăsă să se îndepărteze cam o sută de metri, puse mîna pe carabină și trase în spinarea sa. Celălalt se opri, își pipăi umărul și se întoarse spre el. Totuși, iată cîteva amănunte despre întîlnirea lor fatală.

Ivancio Kutiika sosise cu o căruță în satul unde se stabilise unchiul Martin și ceruse să se întîlnească cu dînsul. Țăranul care era legătura amîndurora îl condusese în cîmp, îi indicase locul stabilit și plecase. Unchiul nu credea că oamenii administratorului de plasă îi vor întinde o cursă în plină zi, totuși, fixase locul întîlnirii lîngă un păr sălbatic, ce se înălța în mijlocul unei miriști goale și bătătorite. În apropiere era un tufăriș, și acolo stăteau culcați tovarășii săi credincioși, cu armele în mîini. Ivancio Kutiika pornise peste cîmp ca emisar și. deși n-avea legătură la ochi, călca oarecum or-

bește, se împiedica de răzoare și nu se uita în lături. Abia acum îl cuprinsese spaima că întreprinsese o aventură periculoasă și absurdă. Logodna lui imaginară cu fiica administratorului de plasă, intriga, pasiunea ei fără seamăn de a se apropia de un bărbat prin orice mijloc — toate acestea îi apăreau acum ca un joc îngrozitor, căruia îi căzuse victimă. Nu cumva Emilia îi dăduse tîlharului ideea să-l rețină, și-n felul ăsta să-și oblige tatăl să-l răscumpere ? Administratorul de plasă putea să-l jertfească liniștit, cu atît mai mult cu cît ginerele îi era inoportun și trebuia să depună eforturi și să cheltuiască sume excesive ca să facă dintr-însul o partidă strălucită. Pe de altă parte, banditul putea să se folosească de el după cum ar fi găsit de cuviință, ori, cel puțin, să-l țină în ranița lui ca pe o rezervă intangibilă, de care să nu se atingă decît la momentul potrivit. Acesta urma să sosească mai devreme sau mai tîrziu, pentru că un tîlhar, oricît ar fi el de isteț, pînă la sfîrșit tot avea să cadă în labele autorităților. Kutiika nu dorea să împărtășească o astfel de soartă și suspecta grozav toate combinațiile, chibzuite cu atîta inteligență și răbdare de Emilia, dar cel mai mult se îndoia de conspirația ei dezinteresată.

Unchiul Martin îi observase tulburarea și, nelipsindu-i tactul diplomatic, îl întîmpinase cu un zîmbet cordial și-l bătuse prietenește pe umăr. Însă oricît se căznea să-l dispună, Ivancio Kutiika se purta ca un ambasador extraordinar, venit să-și prezinte scrisorile de acreditare, stătea țeapăn și nu catadicsea nici măcar să se recomande.

— Vă rog, luați loc și nu uitați că sînteți oaspetele meu cel mai scump!

Martin adăugase că întîlnirea lor, oricît de plăcută era pentru dînsul, trebuia să aibă loc acolo, în mijlocul cîmpului, fiindcă împrejurările impuseseră astfel.

Kutiika se așezase pe pămînt în fața lui, scosese o țigară din buzunarul de sus al hainei, o aprinsese și încă nu era hotărît să expună punctele principale ale misiunii sale. Își dădea seama cît de neobișnuită și de îndrăzneață ar fi fost această sarcină pentru oricine s-ar fi aflat în situația lui și se temea că tîlharul îi va respinge propunerile, sau le va accepta cu multă îndoială, avînd dreptate să procedeze astfel. Dar unchiul Martin îl scutise de o introducere inutilă.

— Văd pe fața dumneavoastră că sînteți un bun prieten și un sincer adept al cauzei noastre! începuse el, la fel de cordial și de surîzător.

— Îmi va face plăcere să colaborez cu un om cult.

— De unde știți ?

Clarviziunea tîlharului îl tulbura în mod serios. Cum ar fi putut să știe despre planurile lui secrete, dacă Emilia nu i le-ar fi comunicat ? Niciodată nu se îndoise că purta un cap pe umeri, și chiar dacă femeia nu stabilise legături cu banditul, după cum susținea, jocul cu acest individ n-avea să fie ușor.

— Intenţiile vi se văd pe faţă, îi zise unchiul Martin. Aveți o figură deschisă și cinstită.

Cu toată cultura sa, Ivancio Kutiika manifestase o uimitoare lipsă de maniere mondene. Scăpase prilejul de a mulţumi pentru complimente, fapt pe care oricine l-ar fi făcut în locul lui, și în acest fel dăduse de înțeles că starea sa sufletească nu era dintre cele mai optime.

— Știți că sînt ginerele..., mai exact, viitorul ginere al administratorului de plasă ?

— Știu, răspunsese Martin. Și vă felicit, dorindu-vă o căsătorie fericită.

— Vin în numele...

— În numele viitoarei căsătorii ?

— Nu, în numele administratorului de plasă. Credeți oare în sincerele lui intenții ?

— El reprezintă autoritatea statului și eu am crezut întotdeauna în bunele lui intenții. Chiar bănuiesc cum trebuie consolidată pe veci prietenia noastră indestructibilă. Domnul administrator de plasă ne va lăsa în pace, și acest fapt îi va aduce un anumit procent din resursele noastre financiare.

— Întocmai ! exclamase însuflețit Ivancio Kutiika, și abia acum catadicsise să-i întoarcă unchiului Martin complimentele. Sînteți un adevărat oracol, domnule, și nu mă îndoiesc că previziunile voastre se vor împlini pe deplin. Iată pentru ce m-am hotărît să vă stau la dispoziție. Apropiata mea căsătorie cu fiica domnului administrator de plasă îmi deschide o carieră strălucită. De asta să fiți sigur, dar eu prefer să devin secretarul dumneavoastră particular și să mă consacru cauzei voastre drepte.

Învățătorul îi povestise cu o sinceră însuflețire cum visase încă din anii tinereții să se consacre acestei opere înălțătoare și că pînă acum, dintr-un motiv, sau altul, nu-și putuse realiza vocația. Nici vorbă, profesiunea didactică era nobilă, dar una era să-i înveți pe copii tabla înmulțirii, și alta să lupți pentru bunăstarea sărmanului popor. Dacă sîntem adevărați fii ai acestuia, trebuie să nu precupețim nici un efort pentru

a împlini idealurile lui seculare de libertate, egalitate și fraternitate, eliberîndu-l de asuprirea moșierilor și a fabricanților. Lupta va cere victime, însă, pe noi, jertfa în numele victoriei nu ne sperie, și așa mai departe.

Unchiul Martin cunoștea ca și împăratul Iulian că retorica urii și a lașității devenea mai convingătoare cînd era îmbrăcată în cuvinte de dragoste. Asculta patetica lui cuvîntare și se gîndea că profesorașul era un impostor și un demagog desăvîrșit, gata să taie o mie de capete omenești ca să obțină avere și o înaltă situație socială. Dacă avea să trăiască și să fie sănătos, belferul ăsta avea să se căpătuiască neapărat cu o înaltă situație socială, ajungînd în fruntea unui partid sau partiduleț, și, bătîndu-se pentru un fotoliu ministerial, nu ar fi fost de mirare dacă într-o zi s-ar fi instalat într-unul, din care să dirijeze destinele „bietului popor", creînd istoria noastră națională. La rîndul său, unchiul presupunea că treaba cu acest șmecher crud și viclean nu avea să fie ușoară, dar în același timp, era măgulit de ideea că urma să aibă ca secretar un ins cult.

Oricît mi-ar fi de neplăcut, trebuie să recunosc că, aidoma tuturor bărbaților din

neamul nostru, și unchiul Martin era de o vanitate îndrăcită. Credea că dacă va dobîndi un secretar, cancelarie cu dosare și parafe, persoana și acțiunile lui vor căpăta o mai mare autoritate. Oricum, avea dreptate Ivancio Kutiika să-l numească pe unchiul Martin un adevărat oracol.

Dar a fost vorba să vedem cum de trimisese un glonte în spinarea viitorului său secretar. Cînd tratativele se sfîrșiseră, profesorașul își luase rămas bun și pornise mulțumit de rezultatul final al misiunii, iar unchiul Martin îl așteptase să se îndepărteze și-l ochise în spate. Trebuia supus la încercare, ca spartanii din antichitate, pentru a verifica dacă era tîlhar prin vocație sau calul troian al autorităților statului. Intențiile administratorului de plasă fuseseră clare pînă la un punct. Cu toată mediocritatea inteligenței sale, acela înțelesese ca, cel puțin temporar, să se folosească de tîlhari, care deveniseră populari și invulnerabili. Dar care era rolul Emiliei ? Kutiika nu-i spusese că logodna lor era falsă și unchiul se chinuia cu această ghicitoare : de ce și-ar face soțul tîlhar, după ce avusese unul de care nu-și putuse lega viața, tocmai fiindcă era tîlhar. Ori poate voia să-i facă dovada disprețului său ? Atunci cînd un

bărbat nu le mai aparţine în întregime, femeile sînt capabile să-l dispreţuiască exact atît cît îl iubesc. Slăbiciunea le face crude şi puternice ; pot purta toată viaţa în inima lor două sentimente contradictorii, fiind în stare să te urce pe rug, ca să se jertfească pentru salvarea ta. O iubise pe Emilia ?... O mai iubea oare ?

Era ciudat că unchiul Martin se gîndea la relaţiile sale cu fiica administratorului şi, în general, cu toate femeile, tocmai acum, în timp ce observa cum Ivancio Kutiika se îndepărta de dînsul.

Această stare îl ţinuse aproape un minut, şi noi nu-l putem învinui că nu reuşise să-şi dea un răspuns precis atît de repede, întrucît există bărbaţi, şi încă renumiţi, care într-o viaţă întreagă nu-şi pot explica relaţiile lor cu femeile. Totuşi, el încerca un sentiment puternic şi nedesluşit faţă de Emilia, amintindu-şi cum îl petrecuse acum doi ani în afara oraşului şi cum îi căzuse la picioare. Vremea şi peisajul erau aceleaşi — deasupra cîmpului pustiu se aşternuse tristeţea. De fapt, nu era o tristeţe, ci o linişte de toamnă, după atmosfera înăbuşitoare a verii. Natura nu e nici tristă, nici veselă, însă noi, care sîntem nemărginit de neînsemnaţi în faţa ei, vrem s-o supunem

sentimentelor și stărilor noastre sufletești. Cînd privim, toamna tîrziu, miile de pași pe nisip, ne spunem că plaja și marea sînt triste, fiindcă ducem dorul vieții clocotitoare de astă-vară. În general, acolo unde nu există oameni este întotdeauna trist, și acum, unchiul Martin stătea mohorît, privind cîmpul pustiu. I se părea imposibil ca administratorul de plasă să fi riscat, trimițîndu-i nu un colaborator oarecare, ci pe viitorul soț al fiicei sale. Acest demers apărea complet lipsit de logică sănătoasă, ori poate Emilia să se fi hotărît din disperare, sau dispreț, să-i găsească punctul slab, ca Dalila, și să-l predea autorităților prin soțul ei. Acest plan ar fi fost monstruos, dar posibil. Ea își scandalizase familia și întreaga societate din pricina lui, iar dînsul dispăruse, fără să-i dea nici o speranță, așa că de la fiica administratorului de plasă se putea aștepta la orice. Astfel de gînduri îi treceau unchiului prin minte, cînd trăsese în spinarea lui Kutiika. Sperase să-l vadă speriat, sau cel puțin neliniștit, dar ăla nici nu clipise din ochi. Pipăise vatelina, înfloritâ pe umărul lui, și se întorsese zîmbind sub părul sălbatic. Pe față nu i se citea nici o urmă de tulburare.

— Mă puteți împușca, însă eu rămîn la voi pentru totdeauna !

După acest greu examen, unchiul Martin nu mai avea de ce să se îndoiască asupra faptului că profesorașul era un tîlhar prin vocație și, în consecință, vrednic de a-i fi secretar. În ce măsură avea să-l slujească cu credință și dacă nu cumva ascundea un cuțit la sîn, asta devenea o problemă de timp. Deocamdată era suficient că renunța, riscîndu-și viața, la o carieră strălucită pe care oricine, în locul său, ar fi primit-o de-a gata din mîna socrului. La o asemenea aventură îndrăzneață se putea înhăma numai un caracter excepțional și, după cum știm, unchiul Martin adora astfel de indivizi.

Ivancio Kutiika se înapoie în oraș, iar spre seară se duse la administratorul de plasă. Printr-o împrejurare fericită, tocmai se găsea la el comisarul de poliție Karalezov, care îi raporta despre noua și nereușita acțiune împotriva bandei de tîlhari. Comisarul repeta într-una că ceata avea mulți tăinuitori și prieteni, și acest fapt îngreuna misiunea poliției.

Administratorul de plasă era nervos și flutura pe sub nasul lui scrisoarea unui oarecare tîrgoveț. Banda îl silise să dea două mii de leva în aur, și cel păgubit il ruga pe el să ia măsuri pentru a fi protejat și, în același timp, amenința că va aduce ca-

zul în fața Majestății sale țarul, dacă poliția nu intenționa să-și îndeplinească „obligațiile sale legale". Era a treia scrisoare de acest gen. Celelalte două fuseseră de la prieteni de-ai săi, moșieri, siliți, de asemenea, să dea bani tîlharilor. Prestigiul administratorului era pus la grea încercare, și numai poliția din subordinea sa îl putea salva din această situație. Dar poliția ridica din umeri și repeta că era cu neputință ca banda să fie prinsă. Astfel se încheiau toate rapoartele, tot la fel și cel de acum. Comisarul îi salută cochet și ieși, iar Ivancio Kutiika se așeză în fotoliu în fața socrului său și zise :

— Filfizonul ăsta n-are să-i prindă pe tîlhari.

— De ce ?

— N-are nici un interes.

Ginerele îi expuse temerile lui că acest comisar luase legătura cu banda, sau era pe cale s-o ia, numai așa putîndu-se explica acțiunile lui nereușite. Dacă îi cunoștea pe tăinuitorii tîlharilor, de ce nu aresta pe careva dintre ei pentru anchetă ? Ar fi fost o acțiune perfect legală, odată ce era vorba de ordinea publică. Dar comisarul și ajutoarele sale nu aveau să ridice nici un deget împotriva bandei, fiindcă o parte din banii luați cu japca se scurgeau și în buzunarele lor. Administra-

torul de plasă holbă ochii și strigă ceva asemănător cu „ce tot bați cîmpii“, dar Ivancio îl asigură că știa ce vorbea, ba ceva mai mult, un prieten de-al lui îl văzuse, cu cîteva zile în urmă, pe Martin plimbîndu-se liniștit prin oraș. Venise, probabil, să-și aranjeze treburile cu poliția.

— Am să-i concediez pe toți și am să numesc alții ! strigă administratorul de plasă și, după cum se obișnuiește în asemenea ocazii, începu să se plimbe de colo-colo prin cancelarie.

Kutiika nu aprobă această măsură, fiindcă trădarea poliției nu fusese încă dovedită. Și chiar de-ar fi fost concediate unele persoane, cele noi ar fi luat și ele, la rîndul lor, legătura cu tîlharii. Aceștia aveau mult aur și nimeni nu rezista felului lor de a-i mitui — nici țăranii, nici polițiștii. Afară de asta, ei nu acționau ilegal, în sensul că nu foloseau violența. Trimiteau cuiva o scrisorică și-l rugau să le dea o sumă de bani. Persoana ceda de bunăvoie, pentru că se temea de răzbunare, dar banda nu pedepsise încă pe nimeni, întrucît niciunul dintre domnii care avuseseră de suferit nu așteptase ca tîlharii să-l forțeze, ci cu toții dăduseră fuga să depună banii ceruți. „Închipuiți-vă, domnule Șef, că banditii nu fac altceva decît să glumească, ha,

ha, ha ! Veți zice că amenințările cu moartea sau cu cine știe ce nu sînt glume. Apoi, bine le face ! Dacă v-ar trimite o asemenea scrisorică, ați alerga să le trîntiți o mie de leva ? Trei sute de bărbați de la nunta turcească și-au aruncat aurul și argintul la picioarele unui om neînarmat. Nu cumva veți zice că i-a amenințat ? Nu, nu i-a silit cu nimic, ci singuri s-au speriat. Aceasta înseamnă psihologie, domnule Șef, psihologia gloatei, căreia îi este frică cu atît mai mult, cu cît este mai numeroasă. Pe asemenea teamă se sprijină statul nostru, mulțumită ei sînteți și dumneavoastră administrator de plasă. Dar să nu călcăm cu picioarele desculțe în acest domeniu delicat și să vedem mai bine unde merg banii tîlharilor. O parte le rămîne lor, o alta este împărțită unor țărani săraci, ca să cîștige încrederea poporului, și a treia, dacă a mai rămas, ajunge în mîinile poliției, ca să nu urmărească «organizația». Statul însă știe că banda nu este o organizație politică, și în consecință nu se va ocupa de urmărirea cîtorva borfași, ci va lăsa treaba în seama puterii locale. Noi vom isprăvi treaba, dar înainte de asta, trebuie să vedem cum vom proceda cu cea de a treia parte din bani, destinată poliției. Poliția sîntem noi, deci noi vom pune mîna pe această

sumă. Veți întreba cum ? Foarte simplu. Eu voi fi prins de tîlhari și luat ca zălog. Viitorul ginere al administratorului de plasă va prețui destul de mult, dar socrul nu va da o traistă de bani ca să-l răscumpere, fiindcă sînt prea mulți, însă nici nu se va tîrgui ca un caporal pentru o vipușcă, deoarece ar primejdui capul ginerelui. Opinia publică va fi de partea administratorului de plasă ; nimeni nu ar sacrifica pe soțul fiicei sale pentru niscaiva tîlhari. Astfel, el va avea motive serioase ca să-i urmărească pe bandiți și să se încontreze cu dînșii, pînă cînd, într-o zi, va porunci ginerelui său să fugă din prizonierat și să-i predea banda pe mîini. Pînă atunci, bineînțeles, o parte din aurul tîlharilor va curge în casa administratorului de plasă, și așa mai departe."

Cititorul exigent ne obligă să-i cerem scuze pentru abaterea inutilă de la povestirea noastră, însă el cunoaște pînă la un punct personalitatea administratorului de plasă și va fi de acord că domnul Mednikarov făcea parte dintre acei bărbați cărora trebuia să li se explice amănunțit și cu răbdare cele mai simple lucruri. Dar tocmai această împrejurare nu ne permite să trecem peste el fără a-l înțelege.

Dacă am dori să exprimăm starea lui sufletească, am putea afirma liniștiți că el transpirase, mușcîndu-și mustața, și își ruptsese nasturale de sus de la tunică, dar în felul acesta riscăm să-l transformăm într-un erou melodramatic. Cel mai bine ar fi să-l comparăm cu un cocoș hipnotizat. Cînd eram copii, hipnotizam cocoșii. Ascunzîndu-i capul sub aripă, cocoșul este legănat un anumit timp, rostindu-se o incantație, după care este așezat pe dușumea, acolo unde se întretaie două linii făcute cu creta, una la dreapta, cealaltă la stînga. Cînd se ridică în picioare, cocoșul rămîne nemișcat și privește în spațiu, între cele două linii. Dacă nu e trezit din hipnoză, poate sta așa ore și zile întregi în fața dilemei de cretă. Oamenii foloseau această înclinare a lui în judecățile solomoniene. Se întîmpla ca vreun cocoș să sară în curtea vecinilor, care aveau și ei păsări de aceeași mărime și culoare. Începea disputa al cui era cocoșul și, la urmă de tot, el însuși făcea dreptate. Era al acelora înspre a căror curte se îndrepta cînd se trezea din transă. Tot așa, atunci, administratorul de plasă semăna surprinzător cu un cocoș hipnotizat. Privea în gol, între cele două linii, și nu știa în ce parte s-o apuce — înspre cea cu vițelul de aur,

sau pe linia legii și a onoarei civice. Abia în a patra zi, Emilia îl scoase din transă și văzu cu bucurie cum tatăl ei făcu „înainte marș“ și cu un pas apăsat porni în direcția vițelului de aur. Îi spuse că aproba planul logodnicului său și va aștepta cu nerăbdare să se înapoieze ca soț bogat și ginere vrednic de un administrator de plasă.

După cîteva zile, Ivancio Kutiika își îndesă obiectele de cancelarie într-o traistă și porni spre satul unchiului Martin.

11.

Omul sărac e dracul gol.

ZICALĂ POPULARĂ

Ca toți de pe la noi, și tata se hotărî să-și rostuiască o gospodărie separată, tocmai cînd se apropia vremea să-l ia în armată. Bunicul nu se învoia cu asta, fiindcă nu-i putea construi o casă și avea nevoie de ajutorul mamei în gospodărie. Unchiul și mătușile erau stăpîni de acum pe sapă și pe seceră, dar mama rămînea mîna de lucru cea mai de nădejde, și bătrînul socotea s-o mai folosească încă vreun an, doi. Singurul lui pretext împotriva separării era lipsa casei,

dar tata reuși să rezolve problema locuinței numai într-o oră. În mijlocul satului existau niște morminte turcești (de cele mai multe ori, turcii își așezau cimitirul în mijlocul satului, pentru ca drept-credincioșii să le poată privi în orice moment, să știe ce-i așteaptă), mai era și un schit, și o căsuță cu o odaie, în care locuise hogea. Turcii plecaseră de mult din sat, iar lăcașul de închinăciune se dărîmase puțin cîte puțin, nemaifolosind acum decît ca furnizor de materiale de construcție.

Tata își ațintise privirea asupra căsuței, dar, în primul rînd, avea de luptat cu prejudecățile religioase ale bunicii. După cum știm, ea era foarte credincioasă și se ducea în fiecare duminică la biserică, fără să se spele pe cap, spre deosebire de bunicul, care mergea numai de Paști, însă atunci își spăla pletele.

În ultimul timp, sentimentele ei religioase luaseră o asemenea amploare, încît considera că era nepotrivit să le mărturisească preotului Kostadin care, după dînsa, profana prin comportare credința și numele Domnului. Într-adevăr, popa nu era dintre cei mai ireproșabili slujitori ai lui Dumnezeu ; trăgea cu pistolul la nunți și botezuri, în locul textului din tropar, bolborosea dife-

rite măscări sau își rezolva socotelile cu inamicii, din amvon, în limba slavă veche, se îmbăta chiar în timpul liturghiei, bînd din potir, își pierdea potcapul și odăjdiile, uneori se pierdea chiar pe sine însuși (preoteasa îl găsea mereu într-una din cele trei șuri de lîngă cîrciumă), avea și alte apucături cu caracter lumesc și, în general, era un adevărat epicurean, dar asta nu-l împiedica defel să-și împlinească serviciul după toate regulile, să propovăduiască smerenie și înfrînarea poftelor. Bunica era o creștină naivă și plină de rîvnă și nu știa că propovăduitorii diferitelor religii și idei nu erau cîtuși de puțin obligați să fie asemenea vorbelor ce le rosteau, așa că se revolta cu întreaga ei pasiune religioasă împotriva preotului, dîndu-i la iveală toate păcatele, în timp ce acesta o amenința c-o îndepărtează din biserică. Ea nu se sperie de anatemă și-i interzise să mai intre pe la noi. Popa stropea cu apă sfințită tot satul, în afară de casa noastră, și așa gîlceava religioasă dintre cei doi se adînci, ținînd pînă la moartea bunicii. În timpul acesta, ea se ducea la biserica din satul vecin, la șase kilometri de noi. Mergea acolo, fie iarnă, fie vară, prin ploaie sau zăpadă, ca să-i dovedească popii că Dumnezeu se afla pretutindeni, iar cînd omul avea cre-

dință, și-o putea mărturisi și-ntr-altă biserică, și-n fața unui alt preot.

Bunica se ridică asemeni unui zid în fața tatălui meu, prezicîndu-i cea mai strașnică pedeapsă dată de Dumnezeu, dacă se ducea să trăiască în cimitirul turcesc. Acesta declară că, odată ce dumnezeul bulgăresc nu-l lua sub ocrotirea sa, se va pune cu plăcere la dispoziția lui Allah, fiindu-i suficient ca acela să-i asigure o casă gratis și pietre ca să-și facă gardul. Omul își alege zeii după interes, strigă el ca un grec din antichitate. Nu trebuie să ne lăsăm în mîinile unui singur dumnezeu ; de unde poți să știi ce hram poartă ? Dacă-i trece prin minte, poate să te proclame ministru sau țar, dar poate și să-ți dea și una peste mutră.

A avea numai un dumnezeu nu este democratic, și acest lucru l-au știut toate popoarele dinaintea erei noastre. În ceea ce o privește pe mama, dînsa era monoteistă din convingere, însă atît de fidelă și devotată bărbatului, încît l-ar fi urmat oriunde, chiar și la cimitirul turcesc, asemenea unor actuale neveste din provincie, gata să-și urmeze soții în Capitală.

Într-o seară, cînd bunica adormise, mama și tata transportară în noua căsuță păturile, sobița de tinichea, pe domnia mea și

încă unele mărunțișuri de primă necesitate. Aprinseră focul, pentru ca hornul să înceapă „să fumege", și dimineața ne trezirăm ca proprietari ai cimitirului turcesc. Bunica ne declară păgîni și nu voi să mai dea ochii cu noi, dar legile vieții se dovediră mai puternice decît cele religioase și o siliră să se împace cu ideea respectivă. Mai mult chiar, cînd veni momentul de împărțire a bunurilor și proprietăților, nu mai rămase nici urmă din intransigența ei mistică și începu să ne viziteze în fiecare zi și să ne invite la vechea locuință.

Averea era cu totul și cu totul patru sute de ari, care trebuiau împărțiți la cinci : bunicului, unchiului și tatei în părți întregi, iar celor două mătuși, cîte o jumătate de parte. Treaba era simplă și unul din clasa întîia primară ar fi rezolvat-o, numai cît să-și fi muiat creionul în salivă, dar bunica se temea ca nu care cumva să rămînă înșelată, așa că adună o droaie de rude și vecini, ca martori. Aceștia, bineînțeles, nu rămaseră indiferenți în fața unei cauze atît de importante, și-n loc să bage de seamă dacă împărțeala se făcea corect, manifestară preferințe și începură să tragă spuza ba într-o parte, ba în cealaltă, de-și ridicară casa-n cap, și într-atît se încinseră spiritele încît

fu hotărît ca împărțeala să nu se mai facă decît prin intervenție judiciară.

În asemenea cazuri, rolul Temidei [1] oarbe și-l asumau moș Petko, dascălul, preotul și primarul. Primul, care era și abagiu, lipsea din sat, fiind dus după treburi, popa nu îndrăznea să se apropie de casă, așa că fu chemat primarul Trifon Tatarov. Acesta, de regulă, nu suferea neamul nostru din pricina unchiului Martin, dar, cum de curînd primise de la el o punguță cu aur, se arătă foarte amabil, lăsîndu-se legat la ochi cu mult zel. Avea o mare experiență în departajările familiale, însă acum, priceperea sa judiciară fu supusă la o grea încercare, încît după aceea, avocat cu diplomă să fi fost, și clienții tot s-ar fi îndoit de capacitățile sale și i-ar fi refuzat serviciile, avînd în vedere că abia reușise, în zece zile, să împartă patru sute de ari.

Micile tarlale erau risipite de jur-împrejurul satului, toate la fel de departe, la fel de neroditoare, dar, de data asta, alor noștri li se părea că jumătate din ele erau ca pămîntul Canaanului, iar cealaltă jumătate

---

[1] Temida = Themis, zeița justiției la vechii greci, reprezentată cu o balanță în mînă și legată la ochi.

— un pustiu arab în care nu creştea nimic. Părul sau cireşul sălbatic erau pomi din rai, de care nimeni nu voia să se lipsească, căci ce fel de tarla e aia, fără un păr ; n-ai unde să te aşezi la umbră, nici unde să-ţi atîrni plosca în timpul verii ; aşa că izbuteau să cadă la învoială cu privire la ogoare, apoi părul sau cireşul strica toată treaba. Îndată ce vedeau că vreun lot mititel cu un păr sălbatic se cuvenea de drept tatălui meu, bunica şi bunicul recurgeau la trucuri sentimentale. Îi povesteau cum îl îngrijiseră de pe cînd era un boţ de carne, cum tremuraseră pentru sănătatea lui şi cum, în cele din urmă, se dăduseră de ceasul morţii pînă îi găsiseră o femeie. Tata răspundea, nu fără temei, că soţia lui venise singură la dînsul, din greşeală, drept care ei n-aveau nici un merit ; oricum, el nu se lăsa dus de nas, fiindcă mama îi stătea alături şi la momentele potrivite îl îmboldea scurt în coaste.

Pînă la urmă, treaba se termină prin tragere la sorţi. Trifon Tatarov scrise tarlalele cu numele (Ciukura, Baba Rada, Sazlîka, Topal, Toncio) şi semnele lor distinctive pe cinci bucăţele de hîrtie, le puse într-o căciulă şi fiecare îşi încercă norocul. Nimeni nu se dovedi mulţumit de pe urma sorţilor, dar nu mai avură încotro ; de altfel, şi Trifon

Tatarov declară că nu putea lăsa atîta vreme satul fără autoritate de stat și plecă. Ai noștri își acordară cîteva zile de odihnă, ca să prindă puteri pentru împărțirea bunurilor mișcătoare. Aceasta se dovedi mult mai complicată și cu mai mari dureri de cap decît treaba cu pămînturile. Începură cu animalele. Bunicul avea două iepe, doi boi, o vacă și treisprezece oi. Una din iepe murise cu puțin înainte de efectuarea partajului, din cauză că mîncase prea multă lucernă, și Maria chioara rămăsese fără pereche. Era tînără și sprintenă, mergea excepțional în buiestru, dar, ca orice cucoană tinerică avînd un defect fizic, suferea de o agitație ascunsă, lăsînd aparența că disprețuia totul în jurul ei, dar lovind cu copita pe oricine, unde-l nimerea. Bunicul o cedă cu satisfacție tatălui meu, dar acesta renunță la ea cu și mai mare plăcere și ceru boii. Ceilalți strigară pe cinci voci, și pe bună dreptate, cum se putea ca o familie atît de numeroasă să trăiască fără vite de jug? Atunci dați-mi unul dintre boi, zise tata, ca să-i pot cumpăra pereche mai ieftin, iar voi înjugați-l pe celălalt cu vaca. Vaca este grea, cum s-o punem la jug, strigară din nou aceia. Dați-mi-o atunci pe ea! Așa e cel mai drept, interveni Trifon Tatarov, voi aveți o iapă și

doi boi, las' să aibă și el o cornută în curtea sa. Înțelepciunea primarului atîrnă greu în talerul nostru și bunicul sacrifică vaca, în timp ce bunica holbă ochii spre tavan și strigă „Văleu, vaca !", apoi căzu în nesimțire. Mătușile îi vărsară un blid de apă peste față și apoi încă o găleată, dar ea tot nu deschise ochii, nici gura. O tîrîră într-un colț uscat, o ciupiră, îi masară vinele de la ceafă, însă, în loc să se trezească, ea începu să dea din picioare, ca tăiată, și își ridică nasul spre tavan. Toți începură să urle ca la mort, numai mama bănui că bunica se prefăcea, ca să salveze vaca. Simula, într-adevăr, numai că nu era atît de naivă să-și încheie numărul imediat, ci zăcu o săptămînă fără să miște și fără să mănînce ; bea numai cîte o căniță de apă pe zi și clipea spre grinzi. Îi puseră ventuze, bunicul îi lăsă sînge, dar văzînd că nici asta nu ajută, aduseră din satele vecine un oarecare felcer. Àsta îi vîrî pe gît tot felul de doctorii, o găuri ca pe o sită cu un ac ruginit, apoi zise că era un caz fără speranță și plecă.

Ai casei începură să se pregătească de înmormîntare. Bunicul pregăti scîndurile pentru cosciug, mătușile își vopsiră rochiile și batistele în negru, rămînea doar să cheme popa. Bunicului nu-i venea să se ducă în

satul vecin, așa că-l aduse pe popa Kostadin, crezînd că nevastă-sa nu va manifesta ranchiună religioasă în ceasul morții și va primi cumineçătura de la dînsul. Părintele era treaz și predispus la filozofare. Declară cu înțelepciune solomoniană că totul în lumea asta era deșertăciune a deșertăciunilor, se opri smerit lîngă oița sa rătăcită și-i iertă cu mărinimie păcatele. În timp ce o încredința că negreșit va merge în rai, și nu va mai fi nevoie să bată drumul pînă-n satul vecin, fiindcă se va întîlni și va conversa personal cu Dumnezeu, oricînd va dori, pentru prima oară, după o săptămînă, bunica deschise gura și zise :

— Vreau înapoi vaca, vaca !

— Vacile nu au ce căuta în rai, o lămuri popa. Livezi verzi și mănoase există acolo cîte vrei, dar vaci, nu. Laptele ce ai să-l vezi curgînd în rîuri mari nu e muls de la vaci, e creat de dumnezeul nostru pentru sufletul drepților, ca să-l bea proaspăt ori fiert, cum s-a obișnuit fiecare pe pămîntul plin de păcate.

— Vreau vaca, să pot muri ! repetă bunica și tăcu din nou.

— Cere și ți se va da, a zis fiul lui Dumnezeu ! rosti popa Kostadin, întorcîndu-se către ai noștri, care ascultau încordați ul-

tima dorință a bunicii. Dați-i vaca să se liniștească, Dumnezeu o cere prin gura ei!

Mama și tata se prinseră în undiță și o cedară pentru cîteva ore, sau cel mult pentru o zi, fiindcă nu se făcea ca bunica să plece în rai cu dorința neîmplinită, deoarece, așa cum spusese preotul, exista pericolul ca, în general, să nu ajungă acolo, ci să se transforme în strigoi și să vină în fiecare noapte la vacă, s-o mulgă. În ziua următoare, cînd bunicul o măsura și meșterea la sicriu, bunica se ridică în capul oaselor și ceru de mîncare. Se ospătă pe săturate, dormi bine, la prînz și la cină mîncă din nou, iar a doua zi dimineața începu să forfotească prin casă și prin curte, ca o nevastă tînără. La început, tata și mama se aflară într-o situație delicată — nu știau : să se bucure, ori să plîngă pentru înzdrăvenirea ei bruscă? Cedaseră vaca să-i asigure un loc în rai, cu condiția ca, atunci cînd va porni spre cer, vita să fie a lor. Prefăcătoria era evidentă pentru toți, însă cuvîntul dat rămînea cuvînt, și încă de față cu martori, iar mama și tata se pomeniră cu degetul în gură. Încercară s-o dea în vileag pentru înșelăciune și să-și ia înapoi vaca, dar zadarnic, fiindcă bunica și-o răscumpărase cu o săptămînă de foame, cu lăsare de sînge, cu o mulțime de injecții

făcute cu un ac ruginit și cu un mare păcat pe sufletul ei creștinesc. Totuși, dădu dovadă de mărinimie cedîndu-le viitorul vițel și o oaie în plus. Veni rîndul găinilor. Erau douăzeci și șase. Le numărară noaptea în coteț, cercetîndu-le la greutate și de ou, făcîndu-le să cotcodăcească pînă dimineața, și-n cele din urmă le împărțiră. Bătălia mare se dădu pentru cei doi cocoși. Unul dintre ei era încălțat ca un burghez de pe vremuri : negru și mare, cu cercei albi și creastă roșiatică. Dimineața nu cînta, ci de-a dreptul sufla într-o trîmbiță aidoma celei din Ierihon, încît trezea și morții din morminte. Își îndeplinea regulat obligațiile față de găini, sîcîindu-le cu complezența lui geloasă și brutală, fiind, în general, idealul adevăratului cocoș în mijlocul societății galinacee. Tocmai aceste calități le determinară pe bunica și pe mama să lupte pentru el ca pentru unicul cocoș din lume. Celălalt era cu gîtul golaș, roșu-portocaliu, bine făcut și elegant. Cînta cu un glăscior subțire, catifelat ; avea un fizic plăcut în toate privințele, dar cînd îl vedeau cum cîrîia la găini și cocheta, cu gîtul său golaș de damă, bunica și mama pricepeau cu intuiția lor feminină că aveau de-a face cu un invertit tipic, de la care nu puteai aștepta urmași. Iată de ce amîndouă se în-

crîncenară zdravăn de pintenog, una de gîtul lui, cealaltă de picioare, și așa îl terfeliră și-l jumuliră, încît din înfățișarea sa bărbătească rămaseră numai creasta și pintenii. „De data asta și-n coșciug dacă te-aș vedea, n-am să mai cred în prefăcătoriile tale“, strigă mama. Bunica nu îndrăznea să simuleze încă o dată moartea, dar strîngea gîtul pintenogului și spunea că dacă nu i-l dădea, n-avea să-l lase viu în coteț. Se amestecară și bărbații și hotărîră să-l împartă după procedeul clasic, așa cum bunicii și străbunicii își împărțiseră cocoșii. Așteptară să răsară soarele, îl hipnotizară pe pintenog și-l lăsară să zacă exact în mijlocul curții. Dacă, după ce-l vor trezi, se va îndrepta spre poartă — al nostru să fie, dacă o va lua către coteț — al lor. Bunica spera mult că împintenatul va porni spre coteț, însă el era atît de zăpăcit, încît greși direcția către locul său natal și, pentru marea noastră fericire, se îndreptă ca beat direct spre poartă. „Basta !“, strigă tata și-l vîrî în sac.

Farfuriile de metal, lingurile și restul lucrurilor din casă le împărțiră pînă la amiază, iar după masă veni rîndul lui Murgio și Karaman. Și aceștia, ca și cocoșii, erau personalități cu caractere și calități puternic conturate. Unul se dovedea de casă, paznic zelos

al averii, lătra la fiecare zgomot suspect, cu un glas de bas teribil de profund, ca un absolvent al conservatorului. Celălalt era un don-juan incorigibil : toată ziua, în loc să stea la postul său, își lingea rănile căpătate în aventurile nocturne. Împărțirea unor asemenea cîini se anunța dificilă, nu mergea fără discuții și, ca să le evite, tata se folosi de un vicleșug. Consimți, de ochii lumii, să-l ia pe Karaman, dar după două nopți îi dădu drumul și-l aduse pe Murgio. După cîtăva vreme, îl dezlegarăm, iar el se întoarse la vechea casă. Tata fu nevoit să-l mai fure o dată, dar fără folos, fiindcă Murgio, ținut mereu în lanț, nu-și putea face datoria, deși ar fi avut mult de lucru în cimitirul turcesc.

Oricum, împărțirea se isprăvi, iar noi devenirăm o familie separată, cu cîțiva zeci de ari de pămînt, un vițel care avea să se nască în curînd și care, în cîțiva ani, urma să devină o vacă cu lapte sau un bou, cu patru oi, șase găini, un cocoș pintenat și cu un cîine care să păzească toată această avere. Dar tata nu se putu bucura de roadele străduinței sale, pentru că sosise timpul să plece la oaste. Îi conduserăm, pe el și pe ceilalți recruți, și ne întoarserăm acasă. Seara, încă nu adormisem cînd casa începu să se cutremure de pe urma unor lovituri surde și puternice.

Murgio abia lătră, nici a om, nici a vreun animal, fiindcă era legat și nu știa ce se întîmpla în spatele casei. Loviturile deveneau tot mai puternice și mai sinistre. Se auzea huruit de crăpare și prăvălire de bolovani, căci pietrele din cimitirele turcești sînt enorme, nu dăltuite și gravate ca ale noastre. Se înalță în neorînduială, aplecate care încotro, iar printre ele se merge anevoie, de aceea se spune despre un om beat ori despre un derbedeu că umblă ca-ntr-un cimitir turcesc.

Bubuiturile aci se apropiau de casă, aci se depărtau, și ele ţinură toată noaptea. Se părea că pedeapsa lui Dumnezeu, prezisă de bunica, începuse să se împlinească, și eu cu mama trebuia să ispășim nesocotința religioasă a tatălui meu. Tremurarăm vreme de cîteva nopți, pînă cînd, într-o dimineață, mama își luă inima-n dinți, mă prinse de mînă și amîndoi ne duserăm în spatele casei, să vedem ce se întîmpla acolo. Cîteva morminte erau deschise și oasele morților zăceau împrăștiate în jur, iar pietrele de deasupra, răsturnate.

Mai tîrziu se află că fusese isprava unor căutători de comori.

În sat se auzise de multe ori despre povestea unui oarecare Hagi Ibrahim, putred

de bogat, pe care îl îngropaseră împreună cu toată averea sa. Ai noştri nu îndrăzniseră s-o caute, de teamă sau din cauza unor prejudecăţi religioase, dar acum se hotărîseră dintr-odată, pentru că, dacă tata avusese curajul să locuiască în cimitirul turcesc, aflase cu siguranţă unde erau banii de aur, şi mai devreme sau mai tîrziu avea să dea de ei. Aşteptaseră să plece la militărie şi chiar din prima noapte se apucaseră să caute mormîntul hagiului. După trei luni, cînd părintele meu veni în permisie, jumătate din gropi erau deschise şi astupate la loc, iar pietrele enorme şi dinţate, scoase. Văzînd aceasta, tata se bucură mult şi spuse că frica noastră adusese noroc, deoarece căutătorii de comori făcuseră treaba pe care el însuşi n-ar fi putut-o dovedi nici în trei ani. Singur răspîndise zvonul că vedea seara cum joacă şi scînteiază bani de aur în cîteva locuri, jurîndu-se să nu arate nimănui unde anume, şi, în acelaşi timp, se plînsese primarului că i se sapă în ogradă. Fusese suficient, pentru ca toţi sătenii să devină căutători de comori. Primăvara, cum se topi zăpada şi se muie pămîntul, începură din nou să lucreze gratuit la viitoarea noastră grădină, unde mama putea să răsădească diferite legume şi lăstari.

La a doua permisie, tata găsi toți bolovanii scoși iar pământul, neatins de veacuri de mîna omului, săpat adînc și afînat de ploi. Cără pietrele pe margine, ridică un gard, și astfel puse o graniță veșnică între averea sa și cea a vecinilor. Îi mai rămînea să-și termine stagiul militar, ca să devină un adevărat proprietar și gospodar.

Pe vremea aceea, domnia-mea începusem să mărșăluiesc zdravăn, și nu pe orice fel de pămînt, ci pe unul semănat cu osemintele a sute de drept-credincioși, căzuți aici nu se știe cum, încredințîndu-și sufletele lui Allah. Deseori mă jucam cu țestele lor și mă gîndeam la gloria trecută, dar și la propria-mi *soartă*, odată ce-mi fusese dat să fac primii pași în cimitirul turcesc. Ea nu este de invidiat în mod deosebit, dar modestia mă obligă s-o primesc ca pe un dar neprețuit din partea vieții și să mă bucur de dînsa. Încerc chiar un fel de obligație față de cititori să mai povestesc despre ea, ca și despre soarta tuturor din slăvitul meu neam, însă, după cum spunea și La Rochefoucauld, a te grăbi în îndeplinirea datoriei aduce a ingratitudine.

SFÎRȘIT

CUPRINS

Despre Ivailo Petrov
de Iordan Radicikov . . . 3

Înainte de a mă naște... . . . 10

...Și după aceea 129

Coperta și ilustrațiile: TIA PELTZ

ИВАИЛО ПЕТРОВ

Преди да се родя и след това

СОФИЯ 1973
БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

Lector : CONSTANTINA PALIGORA
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Bun de tipar : 25 II 1977. Apărut : 1977
Comanda nr. : 1074. Tiraj : 12.000 ex. broșate
Coli de tipar : 10.12

Tiparul executat sub comanda nr. : 16.325
la Întrep. Poligrafică „Buletinul Oficial"
Secția III — Str. Izvor nr. 137 — București
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lei 5,75

EDITURA ALBATROS